คัมภีร์บาลีมูล
กัจจายนสูตร
แปลและอุทาหรณ์

พระมหาสมปอง มุทิโต

ศูนย์กลางการศึกษาบาลีใหญ่และพระไตรปิฎก
ศูนย์วิปัสสนากรรมฐานวิหารธรรม อ.น้ำโสม จ.อุดรธานี

คัมภีร์บาลีมูล
กัจจายนสูตร
แปลและอุทาหรณ์

พระมหาสมปอง มุทิโต

ศูนย์กลางการศึกษาบาลีใหญ่และพระไตรปิฎก

ศูนย์วิปัสสนากรรมฐานวิหารธรรม อ.น้ำโสม จ.อุดรธานี

ชื่อหนังสือ

กัจจายนสูตรแปลและอุทาหรณ์

ISBN : 974-5276359

ผู้แปล

พระมหาสมปอง มุทิโต

ประธานชมรมนิรุตติศึกษา

ศูนย์กลางการศึกษาบาลีใหญ่และพระไตรปิฎก

ศูนย์วิปัสสนากรรมฐานวิหารธรรม ๓๓๓ บ้านศรีวิราช

ต.โสมเยี่ยม อ.น้ำโสม จ.อุดรธานี ๔๑๒๑๐

โทรศัพท์ ๐๘๑-๓๖๑-๗๗๓๕; sompong.mac@gmail.com

facebook : พระมหาสมปอง มุทิโต; ไลน์กลุ่ม : พระไตรปิฎกนำทาง

พิมพ์ครั้งที่ ๑ กันยายน ๒๕๓๒ จำนวน ๕๐๐ เล่ม

พิมพ์ครั้งที่ ๒ กันยายน ๒๕๔๑ จำนวน ๕๐๐ เล่ม

พิมพ์ครั้งที่ ๓ กันยายน ๒๕๔๗ จำนวน ๒,๐๐๐ เล่ม

พิมพ์ครั้งที่ ๔ กันยายน ๒๕๖๓ จำนวน ๓,๐๐๐ เล่ม

พิมพ์ที่

พระมหาสมปอง มุทิโต

นามเดิม นายสมปอง กองศิลา

ชาติภูมิ เกิดวันที่ ๓ กันยายน พ.ศ. ๒๕๐๒
ตรงกับวันพฤหัสบดี ขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีกุน
บ้านจอมศรี ต.เมืองพาน อ.บ้านผือ จ.อุดรธานี
๒๕๐๙ ย้ายไปอยู่บ้านนางัว กิ่ง อ.น้ำโสม จ.อุดรธานี
๒๕๑๖ ย้ายไปอยู่ เลขที่ ๒๑ บ้านท่าโสม ต.ศรีสำราญ
อ.น้ำโสม จ.อุดรธานี

บรรพชา ๑๐ มีนาม ๒๕๑๖ ณ วัดโคเขตตาราม อ.น้ำโสม จ.อุดรธานี
อยู่วัดเทพนิมิต บ้านท่าโสม ๕ เดือนแล้ว ลาสิกขา

อุปสมบท ๖ เมษายน ๒๕๒๒ ณ วัดโคเขตตาราม อ.น้ำโสม

จำพรรษา

๒๕๒๒-๒๕๒๓ วัดเทพนิมิต บ้านท่าโสม อ.น้ำโสม

๒๕๒๔ วัดมุจลินทวาปี อ.หนองจิก จ.ปัตตานี

๒๕๒๕ วัดป่านางเหริญ อ.ปักธงชัย จ.นครราชสีมา

๒๕๒๖-๒๕๒๙ วัดท่ามะโอ อ.เมือง จ.ลำปาง

๒๕๓๐ วัดชะลอ อ.บางกรวย จ.นนทบุรี

๒๕๓๑-๒๕๓๙ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ กรุงเทพมหานคร

๒๕๔๐ วัดมหาคันธาราม กรุงย่างกุ้ง ประเทศสหภาพพม่า

๒๕๔๑ วัดหาดใหญ่สิตาราม อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา

๒๕๔๒-๒๕๕๗ คณะ ๒๕ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ กรุงเทพมหานคร

๒๕๕๘-๒๕๖๓ ศูนย์วิปัสสนากรรมฐานวิหารธรรม บ้านศรีวิราช ต.โสมเยี่ยม อ.น้ำโสม จ.อุดรธานี

ผลงานด้านคัมภีร์

๒๕๒๘-๒๕๖๓ สอนคัมภีร์บาลีใหญ่และพระไตรปิฎก

๒๕๒๘ คัมภีร์ธาตุกฺกม ลำดับธาตุและคำแปล
คัมภีร์ขุทฺทสิกฺขาปาฬิ, คัมภีร์วิภัตยัตถะ

๒๕๒๙ คัมภีร์อภิธานัปปทีปิกาแปล ฉบับนักศึกษา

๒๕๓๒ สัททปทมาลา จำแนกบทด้วยวิภัตตินามและอาขยาต

๒๕๓๖ คัมภีร์ปทรูปสิทธิแปลและอธิบาย เล่ม ๑ (ร่วมกับคณะ)

๒๕๓๗ ทวัตติงสาการ กายคตาสติกัมมัฏฐาน, สามัญญผลสูตร

๒๕๓๘ คัมภีร์บาลีมูล กัจจายนสูตรแปลและอุทาหรณ์

๒๕๓๙ บาลีไวยากรณ์เบื้องต้น สำหรับนักศึกษาใหม่,
คัมภีร์อภิธานัปปทีปิกาแปล ฉบับนักศึกษา ปรับปรุงแก้ไข

๒๕๔๒ คัมภีร์อภิธานวรรณนา

๒๕๔๓ กายคตาสติกัมมัฏฐาน ตามนัยกายคตาสติสูตรและวิสุทธิมรรค

๒๕๔๔ โลกนีติ นีติธรรมของชาวโลก, ปญฺจมูลคนฺถ บาลีมูล ๕ คัมภีร์

๒๕๔๕ มูลนิรุตติ กัจจายนสูตร และ ธาตฺวานุกรรม

๒๕๔๗ อภิธานวรรณนา ฉบับปรับปรุง

๒๕๔๙ ซื้อที่ดินสวนมะขามหวาน สร้างศูนย์วิปัสสนากรรมฐานวิหารธรรม

๒๕๕๑ ก่อตั้งสถานีวิทยุ ศูนย์พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม

๒๕๕๖ สร้างสีมาศาลา

๒๕๖๑ สร้างหอพระไตรปิฎก มีพระไตรปิฎก ๑๓๐ ชุด พร้อมตู้
ก่อตั้งศูนย์กลางการศึกษาบาลีใหญ่และพระไตรปิฎก

คันถมุข

ในสมัยพุทธกาล มหัลลกภิกษุรูปหนึ่ง รับอุทยัพพยกรรมฐานจากพระบรมศาสดาแล้ว นั่งเจริญกรรมฐานในที่สงบใกล้ฝั่งแม่น้ำแห่งหนึ่ง ขณะที่ท่านพิจารณาความเกิดดับของนามรูป โดยบริกรรมตามที่ได้เรียนมาว่า "**อุทยพฺพยํ อุทยพฺพยํ** เกิดขึ้นดับไป เกิดขึ้นดับไป" พลันหูก็แว่วได้ยินเสียงสัตว์บางอย่างเดินอยู่ในน้ำ เมื่อลืมตาขึ้นมองดูก็เห็นนกกระยางตัวหนึ่งเดินหากินปลาอยู่ในบริเวณน้ำตื้น ท่านให้ความสนใจเป็นอย่างยิ่ง จึงจ้องดูนกกระยางในน้ำไปพร้อมๆกับบริกรรมกรรมฐาน เป็นเหตุให้ท่านบริกรรมผิดไปว่า "**อุทกพฺพกํ อุทกพฺพกํ** นกกระยางในน้ำ นกกระยางในน้ำ" จึงไม่ได้บรรลุธรรมวิเศษอะไร

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงปรารภเรื่องนี้เป็นต้นเหตุแล้วตรัสเตือนว่า "**อตฺโถ ภิกฺขเว อกฺขรสญฺญาโต** ภิกษุทั้งหลาย เนื้อความ บุคคลรู้ได้ด้วยอักษร" หมายความว่า เมื่อกล่าวอักษรผิด ก็ทำให้เข้าใจเนื้อความอันเป็นโลกียะ โลกุตตระ และโวหารบัญญัติ ผิดไปจากเดิมได้ ฝ่ายพระกัจจายนมหาเถระอริยสาวก ผู้ได้รับเอตทัคคะจากพระบรมศาสดาว่า เป็นผู้เลิศกว่าพระอริยสาวกทั้งหลาย ด้านขยายเนื้อความย่อให้พิสดาร พอได้ยินพระพุทธดำรัสตรัสเตือนเพียงสังเขปนี้เท่านั้น ได้ตั้งจิตอธิษฐานตามความปรารถนาอันมีมาแต่อดีตชาติ แล้วได้รจนาคัมภีร์ขึ้นเพื่อขยายเนื้อความแห่งพระพุทธดำรัสนั้น ให้พิสดารถึง ๓ คัมภีร์ คือ

๑. **คัมภีร์กัจจายนพฺยากรณะ** หรือ **คัมภีร์กัจจายนสูตร** เป็นที่รู้จักกันในนาม**คัมภีร์บาลีมูลกัจจายน์** ซึ่งเป็นคัมภีร์ไวยากรณ์คัมภีร์แรกในพระพุทธศาสนา ที่มีคำว่า "**อตฺโถ อกฺขรสญฺญาโต**" เป็นสูตรแรก และคัมภีร์นี้ยังได้รับความนิยมเรียนสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

๒. **คัมภีร์มหานิรุตติ** หรือ คัมภีร์บาลีใหญ่ ได้สูญหายไปประมาณ ๘๐๐ กว่าปีแล้ว

๓. **คัมภีร์เนตติปกณ์** ซึ่งกำลังได้รับความนิยมศึกษาอยู่ในปัจจุบัน

คัมภีร์กัจจายนพฺยากรณะ หรือกัจจายนสูตร มีองค์ประกอบ ๓ ส่วน

๑. **สูตร** คือมาติกาอันเป็นกฏเกณฑ์ตามหลักภาษาบาลี มีจำนวน ๖๗๓ สูตร **ท่านพระกัจจายนมหาเถระ** เป็นผู้รจนา

๒. **วุตติ** คำแปลและอธิบายสูตร **พระสังฆนันทีเถระ** เป็นผู้รจนา

๓. **อุทาหรณ์** ตัวอย่างประกอบ **พระพรหมทัตตเถระ** เป็นผู้รจนา

คัมภีร์ไวยากรณ์ที่โบราณาจารย์รจนาขึ้น เพื่อขยายคัมภีร์กัจจยนะ ยังนิยมใช้สอนและเรียนกันในปัจจุบันมีหลายคัมภีร์ เช่น นฺยาสะ กัจจายน-สุตตนิทเทสะ กัจจายนวัณณนา เป็นต้น คัมภีร์ที่นักปราชญ์ฝ่ายบาลีแต่งประยุกต์ขึ้นภายหลัง เพื่ออธิบายขยายความคัมภีร์กัจจายนะ นิยมเรียนกันมากในปัจจุบัน ได้แก่ คัมภีร์ปทรูปสิทธิ และคัมภีร์พาลาวตาระ เป็นต้น

คัมภีร์บาลีมูล กัจจายนสูตรแปลและอุทาหรณ์ เล่มนี้ เป็นคัมภีร์ที่มีอุปการะอย่างมากต่อวงการการศึกษาของพุทธบริษัท เพื่อความแพร่หลายแห่งพระสัทธรรม และเพื่อความรู้แจ้งอริยธรรม อันตรงตามพระไตรปิฎกซึ่งเป็นคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพระพุทธเจ้าโดยตรง จัดพิมพ์ขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักศึกษาบาลีใหญ่และพระไตรปิฎก นักค้นคว้า และผู้มีความสนใจคัมภีร์บาลีมูลเดิมทุกท่าน

ขอมหาผลานิสงส์อันเกิดจากการจัดพิมพ์หนังสือนี้แผยแพร่ จงมีแก่บูรพาจารย์ผู้มีอุปการคุณ และแก่ผู้มีส่วนร่วมจัดพิมพ์ทุกท่านเทอญ

พระมหาสมปอง มุทิโต

สารบัญ

สนธิกัปป์ สนธิกัณฑ์

การเรียกชื่อและการต่ออักษร

อักษรของบท + อักษรของบท

กัจจายนสูตรแปล

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

๑. สนธิกัณฑ์

[๑] ๑ : ๑. **อตฺโถ อกฺขรสญฺญาโต.** (สูตร)

เนื้อความ สามารถรู้ได้ด้วยอักษร (วุตติ)

เช่น พุทฺโธ พระพุทธเจ้า (อุทาหรณ์)

ธมฺโม พระธรรม

สงฺโฆ พระสงฆ์

๒ : ๒. **อกฺขราปาทโย เอกจตฺตาลีสํ.**

วัณณะ ๔๑ ตัว มี อ เป็นต้น ชื่อว่าอักษร

คือ อ อา อิ อี อุ อู เอ โอ, ก ข ค ฆ ง, จ ฉ ช ฌ ญ, ฏ ฐ ฑ ฒ ณ, ต ถ ท ธ น, ป ผ พ ภ ม, ย ร ล ว ส ห ฬ อํ

๓ : ๓. **ตตฺโถทนฺตา สรา อฏฺฐ.**

ในอักษร ๔๑ ตัวนั้น อักษร ๘ ตัว อ ถึง โอ ชื่อว่า สระ

คือ อ อา อิ อี อุ อู เอ โอ

๔: ๔. **ลหุมตฺตา ตโย รสฺสา.**

สระ ๓ ตัว มีระยะออกเสียงสั้น ชื่อว่า รัสสะ

คือ อ อิ อุ

[๑] เลขลำดับในกัจจายนสูตร : เลขลำดับในคัมภีร์ปทรูปสิทธิ

๕ : ๕. **อญฺเญ ทีฆา.**

สระอื่น มีระยะออกเสียงยาว ชื่อว่า ทีฆะ

คือ อา อี อู เอ โอ

๖ : ๘. **เสสา พฺยญฺชนา.**

อักษรที่เหลือ (๓๓ ตัว) ชื่อว่า พยัญชนะ

คือ ก ข ค ฆ ง, จ ฉ ช ฌ ญ, ฏ ฐ ฑ ฒ ณ, ต ถ ท ธ น, ป ผ พ ภ ม, ย ร ล ว ส ห ฬ อํ

๗ : ๙. **วคฺคา ปญฺจปญฺจโส มนฺตา.**

พยัญชนะ ๒๕ ตัว ตั้งแต่ ก ถึง ม ชื่อว่า วัคคะ โดยแบ่งเป็น ๕ วรรค ๆ ละ ๕ ตัว

คือ ก ข ค ฆ ง	ชื่อว่า	กวรรค
จ ฉ ช ฌ ญ	ชื่อว่า	จวรรค
ฏ ฐ ฑ ฒ ณ	ชื่อว่า	ฏวรรค
ต ถ ท ธ น	ชื่อว่า	ตวรรค
ป ผ พ ภ ม	ชื่อว่า	ปวรรค

๘ : ๑๐. **อํ อิติ นิคฺคหีตํ.**

อํ (คือ ํ) ชื่อว่า นิคคหิต

๙: ๑๑. **ปรสมญฺญา ปโยเค.**

ชื่อว่า โฆสะ อโฆสะ เป็นต้น ในคัมภีร์สันสกฤต ได้นำมาประกอบไว้ในที่นี้ด้วย

เช่น โฆสะ ค ฆ ง, ช ฌ ญ, ฑ ฒ ณ, ท ธ น, พ ภ ม.

อโฆสะ ก ข, จ ฉ, ฏ ฐ, ต ถ, ป ผ, ส

๑๐ : ๑๒. **ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย.**
ควรแยกพยัญชนะตัวหน้า ออกจากสระ ไม่ให้มีสระแล้ว รอไว้ข้างล่าง (รุกขารุฬหนัย)
เช่น โลก อคฺคปุคฺคโล เป็น โลกฺ อ อคฺคปุคฺคโล

๑๑ : ๑๔. **นเย ปรํ ยุตฺเต.**
เมื่อฐานะสมควรแล้ว ควรนำพยัญชนะที่แยกรอไว้ ไปรวมกับสระหลัง
เช่น โลกฺ อคฺคปุคฺคโล เป็น โลกคฺคปุคฺคโล

อิติ สนฺธิกปฺเป ปฐโม กณฺโฑ.
กัณฑ์ที่ ๑ ในหมวดสนธิ จบ

๑๒ : ๑๓. **สรา สเร โลปํ.**
เพราะสระหลัง ลบสระหน้าบ้าง
เช่น โลกฺ อ อคฺคปุคฺคโล เป็น โลกฺ อคฺคปุคฺคโล

๑๓ : ๑๕. **วา ปโร อสรูปา.**
ลบสระ ที่อยู่หลังจากสระมีรูปไม่เหมือนกัน
เช่น ยสฺส อิทานิ เป็น ยสฺสทานิ (ลบ อิ)

๑๔ : ๑๖. **กฺวจาสวณฺณํ ลุตฺเต.**
เมื่อสระหน้าที่มีรูปต่างวัณณะกันถูกลบแล้ว ให้สระหลังเป็นอสวัณณะบ้าง (อิ อี เป็น เอ, อุ เป็น โอ)
เช่น พนฺธุสฺส อิว เป็น พนฺธุสฺเสว
จนฺท อุทโย เป็น จนฺโททโย

๑๕ : ๑๗. ทีฆํ.

เมื่อลบสระหน้าแล้ว ทีฆะสระหลังบ้าง (อ เป็น อา, อิ เป็น อี, อุ เป็น อู)

เช่น	พุทฺธ อนุสฺสติ	เป็น	พุทฺธานุสฺสติ	(อ เป็น อา)
	อติ อิโต	เป็น	อตีโต	(อิ เป็น อี)
	พหุ อุปการํ	เป็น	พหูปการํ	(อุ เป็น อู)

๑๖: ๑๘. ปุพฺโพ จ.

เมื่อลบสระหลังแล้ว ทีฆะสระหน้าบ้าง

เช่น	โลกสฺส อิติ	เป็น	โลกสฺสาติ	(อ เป็น อา)
	วิ อติปตนฺติ	เป็น	วีติปตนฺติ	(อิ เป็น อี)
	กึสุ อิธ	เป็น	กึสูธ	(อุ เป็น อู)

๑๗: ๑๙. ยเมทนฺตสฺสาเทโส.

เพราะสระหลัง อาเทศสระ เอ สุดท้าย (ของ เม เต เย) เป็น ย บ้าง

เช่น	เม อยํ	เป็น	มฺยายํ
	เต อหํ	เป็น	ตฺยาหํ
	เย อสฺส	เป็น	ยฺยาสฺส

๑๘: ๒๐. วโมทุทนฺตานํ.

เพราะสระหลัง อาเทศสระ โอ และ อุ สุดท้ายบท เป็น ว บ้าง

เช่น	โก อตฺโถ	เป็น	กฺวตฺโถ	(โอ เป็น ว)
	อนุ เอติ	เป็น	อเนฺวติ	(อุ เป็น ว)

๑๙ : ๒๒. สพฺโพ จํ ติ.

เพราะสระหลัง อาเทศ ติ ทั้งตัว เป็น จ บ้าง

เช่น อติ อนฺตํ เป็น อจฺจนฺตํ
อิติ อาทิ เป็น อิจฺจาทิ

๒๐ : ๒๗. **โท ธสฺส จ.**

เพราะสระหลัง อาเทศ ธ เป็น ท บ้าง [จศัพท์ รวมเอาวิธีอาเทศอักษรอื่นอีก]

เช่น เอกมิธ อหํ เป็น เอกมิทาหํ

โพ วสฺส	ว เป็น พ	เช่น	กุพฺพนฺติ
โล รสฺส	ร เป็น ล	เช่น	ปลิโพโธ
โฏ ตสฺส	ต เป็น ฏ	เช่น	ทุกฺกฏํ
โก ตสฺส	ต เป็น ก	เช่น	นิยโก
โย ชสฺส	ช เป็น ย	เช่น	นิยํปุตฺตํ
โก คสฺส	ค เป็น ก	เช่น	กุลูปโก
โณ นสฺส	น เป็น ณ	เช่น	ปณาโม
โต ทสฺส	ท เป็น ต	เช่น	สุคโต

๒๑ : ๒๑. **อิวณฺโณ ยํ นวา.**

เพราะสระหลังที่มีรูปไม่เหมือนกับสระหน้า อาเทศ อิ อี เป็น ย บ้าง

เช่น ...วุตฺติ อสฺส เป็น ...วุตฺยสฺส (อิ เป็น ย)
นที อาสนฺโน เป็น นทฺยาสนฺโน (อี เป็น ย)

๒๒ : ๒๘. **เอวาทิสฺส ริ ปุพฺโพ จ รสฺโส.**

อาเทศสระ เอ ที่อยู่หน้า ว (เอว) เป็น ริ, และรัสสะสระหน้าบ้าง

เช่น ยถา เอว เป็น ยถริว

อิติ สนฺธิกปฺเป ทุติโย กณฺโฑ.

กัณฑ์ที่ ๒ ในหมาวดสนธิ จบ

๒๓ : ๓๖. **สรา ปกติ พฺยญฺชเน.**
เพราะพยัญชนะหลัง สระหน้าเป็นปกติ (ห้ามทีฆะ รัสสะและลบ)
เช่น อจฺจโย, เวทนากฺขนฺโธ, โส ธมฺมํ เทเสติ

๒๔ : ๓๕. **สเร กฺวจิ.**
เพราะสระหลัง สระหน้าเป็นปกติบ้าง (ห้ามลบ อาเทศ)
เช่น กตมา จานนฺท อนิจฺจสญฺญา

๒๕ : ๓๗. **ทีฆํ.**
เพราะพยัญชนะหลัง ทีฆะสระหน้าบ้าง

เช่น	ตฺยสฺส	เป็น	ตฺยาสฺส	(อ เป็น อา)
	มุนิ จเร	เป็น	มุนี จเร	(อิ เป็น อี)
	อนุปฆาโต	เป็น	อนูปฆาโต	(อุ เป็น อู)

๒๖ : ๓๘. **รสฺสํ.**
เพราะพยัญชนะหลัง รัสสะสระหน้าบ้าง

เช่น	ยทิ วา สาวเก	เป็น	ยทิ ว สาวเก	(อา เป็น อ)
	โกวาที นาม	เป็น	โภวาทิ นาม	(อี เป็น อี)
	ถูลฺลจฺจโย	เป็น	ถุลฺลจฺจโย	(อู เป็น อุ)

๒๗ : ๓๙. **โลปญฺจ ตตฺราการโร.**
เพราะพยัญชนะหลัง ลบสระหน้าบ้าง, และลง อ อาคมแทนในที่ลบนั้น
เช่น โส มุนิ เป็น ส มุนิ

๒๘ : ๔๐. **ปร เทฺวภาโว ฐาเน.**
เมื่อฐานะสมควร หลังจากสระ ให้ทำเทฺวภาวะ (ซ้อนพยัญชนะตามหลักพยัญชนะสังโยค)

เช่น	อปมาโท	เป็น	อปฺปมาโท
	กุสลติกํ	เป็น	กุสลตฺติกํ
	วตติ	เป็น	วตฺตติ
	ทุกรํ	เป็น	ทุกฺกรํ
	ชาติอนฺโธ	เป็น	ชจฺจนฺโธ

๒๙ : ๔๒. **วคฺเค โฆสาโฆสานํ ตติยปฐมา.**

เมื่อสมควร หลังจากสระหน้า ซ้อนพยัญชนะตัวที่ ๓ และที่ ๑ หน้าพยัญชนะตัวที่ ๔ และที่ ๒ อันเป็นโฆสะและอโฆสะในวรรคเดียวกัน (๑ ซ้อน ๒, ๓ ซ้อน ๔)

เช่น	ปฆรติ	เป็น	ปคฺฆรติ
	ปญฺจ ขนฺธา	เป็น	ปญฺจกฺขนฺธา

อิติ สนฺธิกปฺเป ตติโย กณฺโฑ.

กัณฑ์ที่ ๓ ในหมวดสนธิ จบ

๓๐ : ๕๘. **อํ พฺยญฺชเน นิคฺคหีตํ.**

เพราะพยัญชนะหลัง อาเทศนิคหิตเป็น อํ (เพื่อห้ามลบและอาเทศ)

เช่น เอวํ วุตฺเต, เอกํ สมยํ ภควา

๓๑ : ๔๙. **วคฺคนฺตํ วา วคฺเค.**

เพราะพยัญชนะวรรคข้างหลัง อาเทศนิคหิตเป็นพยัญชนะสุดท้ายวรรคบ้าง

เช่น	ตํ กโรติ	เป็น	ตงฺกโรติ	(นิคคหิตเป็น งฺ)
	ธมฺมํ จเร	เป็น	ธมฺมญฺจเร	(นิคคหิตเป็น ญฺ)
	ตํ ฐานํ	เป็น	ตณฺฐานํ	(นิคคหิตเป็น ณฺ)

ตํ ตโนติ เป็น ตนฺตโนติ (นิคคหิตเป็น นฺ)
ตํ ปตฺโต เป็น ตมฺปตฺโต (นิคคหิตเป็น มฺ)

๓๒ : ๕๐. **เอเห ญํ.**

เพราะ เอ และ ห ข้างหลัง อาเทศนิคหิตเป็น ญฺ บ้าง
เช่น ตํ เอวํ เป็น ตญฺเญว
ตํ หิ เป็น ตญฺหิ

๓๓ : ๕๑. **ส เย จ.**

เพราะ ย ข้างหลัง อาเทศนิคหิตกับ ย เป็น ญ
เช่น สํโยโค เป็น สญฺโญโค

๓๔ : ๕๒. **มทา สเร.**

เพราะสระหลัง อาเทศนิคหิตเป็น มฺ และ ทฺ บ้าง
เช่น ตํ อหํ พฺรูมิ เป็น ตมหํ พฺรูมิ (นิคหิตเป็น มฺ)
ยํ อนิจฺจํ เป็น ยทนิจฺจํ (นิคหิตเป็น ทฺ)

๓๕ : ๓๔. **ยวมทนตรลา จาคมา.**

เพราะสระหลัง ลง ยฺ วฺ มฺ ทฺ นฺ ตฺ รฺ ลฺ (ฬ) อาคมบ้าง
(จศัพท์รวมเอา คฺ อาคม)
เช่น ยถา อิทํ เป็น ยถยิทํ (ลง ยฺ อาคม)
ติ องฺคุลํ เป็น ติวงฺคุลํ (ลง วฺ อาคม)
อิธ อาหุ เป็น อิธมาหุ (ลง มฺ อาคม)
อุ อคฺโค เป็น อุทคฺโค (ลง ทฺ อาคม)
อิโต อายติ เป็น อิโต นายติ (ลง นฺ อาคม)
ยสฺมา อิห เป็น ยสฺมาติห (ลง ตฺ อาคม)
นิ อนฺตรํ เป็น นิรนฺตรํ (ลง รฺ อาคม)
ฉ อภิญฺญา เป็น ฉฬภิญฺญา (ลง ลฺ อาคม)

๓๖ : ๔๗. **กฺวจิ โอ พฺยญฺชเน.**

เพราะพยัญชนะหลัง ลง โอ อาคมบ้าง

เช่น ปรสตํ เป็น ปโรสตํ

ปรสหสฺสํ เป็น ปโรสหสฺสํ

๓๗ : ๕๗. **นิคฺคหีตญฺจ.**

เพราะสระหรือพยัญชนะหลัง ลงนิคหิตอาคมบ้าง

เช่น จกฺขุ อุทปาทิ เป็น จกฺขุํ อุทปาทิ

อวสิโร เป็น อวํสิโร

๓๘ : ๕๓. **กฺวจิ โลปํ.**

เพราะสระหลัง ลบนิคหิตบ้าง

เช่น ตาสํ อหํ เป็น ตาสาหํ

๓๙ : ๕๔. **พฺยญฺชเน จ.**

เพราะพยัญชนะหลัง ลบนิคหิตบ้าง

เช่น อริยสจฺจานํ ทสฺสนํ เป็น อริยสจฺจาน ทสฺสนํ

๔๐ : ๕๕. **ปโร วา สโร.**

ลบสระหลังจากนิคหิตบ้าง

เช่น กตํ อิติ เป็น กตนฺติ (ลบ อิ)

๔๑ : ๕๖. **พฺยญฺชโน จ วิสญฺโญโค.**

เมื่อลบสระหลังจากนิคหิตแล้ว ให้พยัญชนะสังโยค เป็นวิสังโยค

เช่น เอวํ อสฺส เป็น เอวํส

อิติ สนฺธิกปฺเป จตุตฺโถ กณฺโฑ.

กัณฑ์ที่ ๔ ในหมวดสนธิ จบ

๔๒ : ๓๒. **โค สเร ปุถสฺสาคโม กฺวจิ.**
เพราะสระหลัง ลง คฺ อาคม หลัง ปุถ นิบาตบ้าง
เช่น ปุถ เอว เป็น ปุถเคว

๔๓ : ๓๓. **ปาสฺส จนฺโต รสฺโส.**
เพราะสระหลัง ลง คฺ อาคม หลัง ปา นิบาต, และทำรัสสะสระท้าย ปา นิบาตบ้าง
เช่น ปา เอว เป็น ปเคว

๔๔ : ๒๔. **อพฺโภ อภิ.**
เพราะสระหลัง อาเทส อภิ เป็น อพฺภ บ้าง
เช่น อภิ อกฺขานํ เป็น อพฺภกฺขานํ

๔๕ : ๒๕. **อชฺโฌ อธิ.**
เพราะสระหลัง อาเทส อธิ เป็น อชฺฌ บ้าง
เช่น อธิ อคมา เป็น อชฺฌคมา

๔๖ : ๒๖. **เต น วา อิวณฺเณ.**
เพราะอิวัณณะ (อิ อี) ข้างหลัง ห้ามอาเทศ อภิ เป็น อพฺภ และ อธิ เป็น อชฺฌ บ้าง
เช่น อภิจฺฉิตํ, อธีริตํ (ลบสระหน้า)

๔๗ : ๔๓. **อติสฺส จนฺตสฺส.**
เพราะอิวัณณะ (อิ อี) ข้างหลัง ห้ามอาเทศ ติ ของ อติ เป็น จ บ้าง (จศัพท์รวมเอา อิติ ปติ)
เช่น อติ อิสิคโณ เป็น อตีสิคโณ
อิติ อิทํ เป็น อิตีทํ
ปติ อิโต เป็น ปตีโต

๔๘: ๔๔. **กฺวจิ ปฏิ ปติสฺส.**

เพราะสระหรือพยัญชนะหลัง อาเทศ ปติ เป็น ปฏิ บ้าง

เช่น ปติ อคฺคิ เป็น ปฏคฺคิ

ปติหญฺญติ เป็น ปฏิหญฺญติ

๔๙ : ๔๕. **ปุถสฺสุ พฺยญฺชเน.**

เพราะพยัญชนะหลัง อาเทศสระ อ สุดท้าย ปุถ เป็น อุ

เช่น ปุถชโน เป็น ปุถุชฺชโน

๕๐ : ๔๕. **โอ อวสฺส.**

เพราะพยัญชนะหลัง อาเทศ อว เป็น โอ บ้าง

เช่น อวกาโส เป็น โอกาโส

๕๑ : ๕๙. **อนุปทิฏฺฐานํ วุตฺตโยคโต.**

พึงทราบว่า อุปสัคและนิบาตที่ยังไม่สำเร็จ ให้สำเร็จตามวิธีที่กล่าวมาแล้ว

เช่น ปริยุทาหาสิ เป็น ปยิรุทาหาสิ (รฺยฺ เป็น ยฺรฺ)

อริยสฺส เป็น อยิรสฺส (รฺยฺ เป็น ยฺรฺ)

อิติ สนฺธิกปฺเป ปญฺจโม กณฺโฑ.

กัณฑ์ที่ ๕ ในหมวดสนธิ จบ

สนฺธิสุตฺตํ นิฏฺจิตํ.

สูตรในสนธิกัณฑ์ จบ

นามกัปป์ นามกัณฑ์

การจำแนกอรรถของปกติลิงค์ด้วยวิภัตตินาม

ปกติลิงค์ + วิภัตตินาม

๒. นามกัณฑ์

๕๒ : ๖๐. **ชินวจนยุตฺตํ หิ.**

สูตร วุตติ และอุทาหรณ์ ย่อมสมควรต่อพระพุทธพจน์ (คือพระไตรปิฎก) ทุกประการ

๕๓ : ๖๑. **ลิงฺคญฺจ นิปฺปจฺจเต.**

ให้ตั้งลิงค์และธาตุไว้ตามสมควรต่อพระพุทธพจน์

เช่น ปุริส, คมุ

๕๔ : ๖๒. **ตโต จ วิภตฺติโย.**

วิภัตติทั้งหลาย ย่อมลงประกอบหลังลิงค์นั้น

๕๕ : ๖๓. **สิ โย อํ โย นา หิ ส นํ สฺมา หิ ส นํ สฺมึ สุ.**

ศัพท์จำแนกเนื้อความของลิงค์ ๑๔ ตัว มี สิ เป็นต้น ชื่อว่า วิภัตติ

๕๖ : ๖๔. **ต’ทนุปโรเธน.**

ลิงค์และธาตุ ท่านให้สำเร็จ โดยไม่ผิดต่อพระพุทธพจน์นั้น

๕๗ : ๗๑. **อาลปเน สิ คสญฺโญ.**

สิ วิภัตติ อันลงในอาลปนะ มีชื่อว่า ค

เช่น ปุริส สิ (ค) เป็น ปุริส

๕๘ : ๒๙. **อิวณฺณุวณฺณา ฌลา.**

อิวัณณะ (อิ อี) ชื่อว่า ฌ, อุวัณณะ (อุ อู) (ในปุงลิงค์และนปุงสกลิงค์) ชื่อว่า ล

เช่น อิสิ, ทณฺฑี, ภิกฺขุ, อภิภู, อฏฺฐิ, สุขการี, อายุ, โคตฺรภู

๕๙ :๑๘๒. **เต อิตฺถิขฺยา โป.**

อิวัณณะและอุวัณณะในอิตถีลิงค์ ชื่อว่า ป

เช่น รตฺติ, อิตฺถี, ยาคุ, วธู

๖๐ :๑๗๗. **อา โฆ.**

สระ อา สุดท้ายศัพท์อันเป็นอิตถีลิงค์ ชื่อว่า ฆ

เช่น กญฺญา, สทฺธา, ปญฺญา

๖๑ : ๘๖. **สาคโม เส.**

เพราะ ส วิภัตติข้างหลัง ลง สฺ อาคมหลังจากลิงค์

เช่น ปุริส ส เป็น ปุริสสฺส

๖๒ :๒๐๖. **สํสาเสฺวกวจเนสุ จ.**

เพราะ สํ สา ที่อาเทศมาจากวิภัตติฝ่ายเอกวจนะ ลง สฺ อาคมหลังจากลิงค์

เช่น สพฺพา สํ เป็น สพฺพสฺสํ

สพฺพา สา เป็น สพฺพสฺสา

๖๓ :๒๑๗. **เอติมาสมิ.**

เพราะ สํ สา อาเทศ อา สระสุดท้ายของ เอตา และ อิมา เป็น อิ

เช่น เอตา สํ เป็น เอติสฺสํ

เอตา สา เป็น เอติสฺสา

อิมา สํ เป็น อิมิสฺสํ

อิมา สา เป็น อิมิสฺสา

๖๔ :๒๑๖. **ตสฺสา วา.**

เพราะ สํ สา อาเทศ อา สระสุดท้ายของ ตา เป็น อิ บ้าง

เช่น ตา สํ เป็น ติสฺสํ
ตา สา เป็น ติสฺสา

๖๕ :๒๑๕. **ตโต สสฺส สฺสาย.**

หลังจาก ตา เอตา และ อิมา อาเทศ ส วิภัตติ เป็น สฺสาย บ้าง

เช่น ตา ส เป็น ติสฺสาย
เอตา ส เป็น เอติสฺสาย
อิมา ส เป็น อิมิสฺสาย

๖๖ :๒๐๕. **โฆ รสฺสํ.**

เพราะ สํ สา รัสสะ อา ชื่อ ฆ เป็น อ

เช่น สพฺพา สํ เป็น สพฺพสฺสํ
สพฺพา สา เป็น สพฺพสฺสา

๖๗ :๒๒๙. **โน จ ทฺวาทิโต นํมฺหิ.**

เพราะ นํ วิภัตติ ลง นฺ อาคม หลังจาก ทฺวิ สังขยา เป็นต้น

เช่น ทฺวิ นํ เป็น ทฺวินฺนํ
จตุ นํ เป็น จตุนฺนํ

๖๘ :๑๘๔. **อมา ปโต สฺมึสฺมานํ วา.**

หลังจาก ป (อิ อี อุ อู) อาเทศ สฺมึ เป็น อํ, สฺมา เป็น อา

เช่น รตฺติ สฺมา เป็น รตฺยา
รตฺติ สฺมึ เป็น รตฺยํ
นที สฺมา เป็น นชฺชา
นที สฺมึ เป็น นชฺชํ
มาตุ สฺมา เป็น มาตรา

๖๙ :๑๘๖. **อาทิโต โอ จ.**

หลังจาก อาทิ ศัพท์ อาเทศ สฺมึ เป็น อํ และ โอ บ้าง

เช่น อาทิ สฺมึ เป็น อาทึ, อาโท

๗๐ : ๓๐. **ฌลานมิยุวา สเร วา.**

เพราะสระหลัง อาเทศ ฌ เป็น อิย, ล เป็น อุว บ้าง

เช่น ติ อนฺตํ เป็น ติยนฺตํ

ทุ องฺคิกํ เป็น ทุวงฺคิกํ

๗๑ :๕๐๕. **ยวการา จ.**

เพราะสระหลัง อาเทศอิวัณณะชื่อ ฌ เป็น ย, อุวัณณะชื่อ ล เป็น ว

เช่น อคฺคิ อาคารํ เป็น อคฺยาคารํ

สุ อาคตํ เป็น สฺวาคตํ

๗๒ :๑๘๕. **ปสญฺญสฺส จ.**

เพราะสระหลังที่อาเทศมาจากวิภัตติ อาเทศอิวัณณะชื่อ ป เป็น ย

เช่น รตฺติ สฺมา เป็น รตฺยา

๗๓ :๑๗๔. **คาว เส.**

เพราะ ส วิภัตติ อาเทศ โอ ของ โค เป็น อาว

เช่น โค ส เป็น คาวสฺส

๗๔ :๑๖๙. **โยสุ จ.**

เพราะ โย วิภัตติ อาเทศ โอ ของ โค เป็น อาว

เช่น โค โย เป็น คาโว

๗๕ :๑๗๐. **อวํมฺหิ จ.**

เพราะ อํ วิภัตติ อาเทศ โอ ของ โค เป็น อาว และ อว

เช่น โค อํ เป็น คาวํ ควํ

๗๖ :๑๗๑. **อาวสฺสุ วา.**

เพราะ อํ วิภัตติ อาเทศสระ อ สุดท้ายของ อาว เป็น อุ บ้าง

เช่น คาว อํ เป็น คาวุํ

๗๗ :๑๗๕. **ตโต นมํ ปติมฺหาลุตฺเต จ สมาเส.**

เพราะ ปติ ศัพท์ในอลุตตสมาส หลังจาก โค อาเทศ นํ วิภัตติเป็น อํ, และ โอ ของ โค เป็น อว

เช่น โค ปติ เป็น ควํปติ, ควํ

๗๘ : ๓๑. **โอ สเร จ.**

เพราะสระหลังในบทสมาส อาเทศ โอ ของ โค เป็น อว

เช่น โค อชินํ เป็น ควาชินํ

โค เอฬกํ เป็น คเวฬกํ

๗๙ : ๔๖. **ตพฺพิปรีตูปปเท พฺยญฺชเน จ.**

เพราะพยัญชนะหลัง อาเทศ อว เป็น อุ ซึ่งเป็นวิปริต ของ โอ นั้นบ้าง

เช่น อวคเต เป็น อุคฺคเต

๘๐ :๑๗๓. **โคณ นํมฺหิ วา.**

เพราะ นํ วิภัตติ อาเทศ โค ทั้งศัพท์ เป็น โคณ บ้าง

เช่น โค นํ เป็น โคณานํ

๘๑ :๑๗๒. **สุหินาสุ จ.**

เพราะ สุ หิ นา วิภัตติ อาเทศ โค ทั้งศัพท์ เป็น โคณ บ้าง

เช่น โค สุ เป็น โคเณสุ
โค หิ เป็น โคเณหิ
โค นา เป็น โคเณน

๘๒ :๑๔๙. **อํ โม นิคฺคหีตํ ฌลเปหิ.**

หลังจาก ฌ ล ป อาเทศ อํ และ ม เป็น นิคหิต

เช่น อคฺคิ อํ เป็น อคฺคึ (อํ เป็น นิคหิต)
ภิกฺขุ อํ เป็น ภิกฺขุํ (อํ เป็น นิคหิต)
ปุม ลิงฺคํ เป็น ปุลฺลิงฺคํ (ม เป็น -ํ, -ํ เป็น ล)

๘๓ : ๖๗. **สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาทิมฺหิ สรโลเป ตุ ปกติ.**

เพราะ (๑) อํ วิภัตติ (๒) สระอาเทศ (๓) และสระปัจจัย เป็นต้นข้างหลัง ลบสระหน้าแล้ว ปกติสระหลังบ้าง

เช่น ปุริส อํ เป็น ปุริสํ (อํวิภัตตินาม)
ปุริส โอ เป็น ปุริโส (สิวิภัตตินาม)
โจรย อึสุ เป็น โจรยึสุ (อุํวิภัตติอาขยาต)
ทา อินฺโน เป็น ทินฺโน (ตปัจจัยกิต)
วชฺช เอ ติ เป็น วชฺเชติ (อปัจจัยอาขยาต)
ปติ อิ อ สิ เป็น ปจฺจโย (อปัจจัยนามกิต)
คมฺ อนฺต สิ เป็น คจฺฉนฺโต (อนฺตปัจ กิริยากิต)
ทกฺข ณิ เป็น ทกฺขิ (สระปัจจัยตัทธิต)

๘๔ :๑๔๔. **อโฆ รสฺสเมกวจนโยสฺวปิ จ.**

เพราะวิภัตติฝ่ายเอกวจนะและ โย วิภัตติ ให้รัสสะสระ สุดท้ายลิงค์ เว้น อา ชื่อ ฆ

เช่น สา โย เป็น สา
สา นา เป็น เสน
สุขการี สิ เป็น สุขการิ

๘๕ :๑๕๐. **น สิสฺมิมนปุํสกานิ.**
เพราะ สิ วิภัตติ ห้ามรัสสะสระสุดท้ายของศัพท์ที่เป็นปุงลิงค์และอิตถีลิงค์
เช่น ทณฺฑี สิ เป็น ทณฺฑี (ปุงลิงค์)
อิตฺถี สิ เป็น อิตฺถี (อิตถีลิงค์)

๘๖ :๒๒๗. **อุภาทิโต นมินฺนํ.**
หลังจาก อุภ สังขยาเป็นต้น อาเทศ นํ วิภัตติ เป็น อินฺนํ
เช่น อุภ นํ เป็น อุภินฺนํ
ทฺวิ นํ เป็น ทฺวินฺนํ

๘๗ :๒๓๑. **อิณฺณมิณฺณนฺนํ ตีหิ สงฺขฺยาหิ.**
หลังจาก ติ สังขยาเป็นต้น อาเทศ นํ วิภัตติ เป็น อิณฺณํ และ อิณฺณนฺนํ
เช่น ติ นํ เป็น ติณฺณํ ติณฺณนฺนํ

๘๘ :๑๔๗. **โยสุ กตนิการโลเปสุ ทีฆํ.**
เพราะ โย วิภัตติที่อาเทศเป็น นิ หรือ เพราะ โย ที่ลบแล้ว ให้ทีฆะสระหน้า
เช่น จิตฺต โย เป็น จิตฺตานิ (โย เป็น นิ, ทีฆะ)
อคฺคิ โย เป็น อคฺคี (ลบ โย แล้วทีฆะ)

๘๙ : ๘๗. **สุนํหิสุ จ.**
เพราะ สุ นํ หิ วิภัตติข้างหลัง ทีฆะสระหน้าบ้าง

เช่น	ภิกฺขุ สุ	เป็น	ภิกฺขูสุ
	ปุริส นํ	เป็น	ปุริสานํ
	อคฺคิ หิ	เป็น	อคฺคีหิ

๙๐ :๒๕๒. **ปญฺจาทีนมตฺตํ.**

เพราะ สุ นํ หิ วิภัตติข้างหลัง อาเทศสระสุดท้ายของ ปญฺจ สังขยาเป็นต้น เป็น อ

เช่น	ปญฺจ สุ	เป็น	ปญฺจสุ
	ปญฺจ นํ	เป็น	ปญฺจนฺนํ
	ปญฺจ หิ	เป็น	ปญฺจหิ

๙๑ :๑๙๔. **ปติสฺสินีมฺหิ.**

เพราะ อินี ปัจจัยข้างหลัง อาเทศสระสุดท้ายของ ปติ ศัพท์ เป็น อ

เช่น คหปติ อินี เป็น คหปตานี (ลบสระหลัง)

๙๒ : ๑๐๐. **นฺตุสฺสนฺโต โยสุ จ.**

เพราะ สุ นํ หิ โย วิภัตติ อาเทศสระ อุ สุดท้ายของ นฺตุ ปัจจัย เป็น อ

เช่น	คุณวนฺตุ สุ	เป็น	คุณวนฺเตสุ
	คุณวนฺตุ นํ	เป็น	คุณวนฺตานํ
	คุณวนฺตุ หิ	เป็น	คุณวนฺเตหิ
	คุณวนฺตุ โย	เป็น	คุณวนฺตา

๙๓ : ๑๐๖. **สพฺพสฺส วา อํเสสุ.**

เพราะ อํ ส วิภัตติ อาเทส นฺตุ ปัจจัยทั้งตัว เป็น อ บ้าง

เช่น	สติมนฺตุ อํ	เป็น	สติมํ
	สติมนฺตุ ส	เป็น	สติมสฺส

๙๔ :๑๐๕. สิมฺหิ วา.

เพราะ สิ วิภัตติ อาเทศสระ อุ สุดท้ายของ นฺตุ ปัจจัย เป็น อ บ้าง

เช่น หิมวนฺตุ สิ เป็น หิมวนฺโต

๙๕ :๑๔๕. อคฺคิสฺสินิ.

เพราะ สิ วิภัตติ อาเทศสระ อิ สุดท้ายของ อคฺคิ ศัทพ์ เป็น อินิ บ้าง

เช่น อคฺคิ สิ เป็น อคฺคินิ, อคฺคิ

๙๖ :๑๔๘. โยสฺวกตรสฺโส โฌ.

เพราะ โย วิภัตติข้างหลัง อาเทศ ฌ (อิ) ที่เป็นปกติรัสสะ (คือไม่ได้รัสสะมาจากทีฆะ) เป็น อ

เช่น อคฺคิ โย เป็น อคฺคโย

๙๗ :๑๕๖. เวโวสุ โล จ.

เพราะ เว โว ข้างหลัง อาเทศ ล (อุ) ที่เป็นปกติรัสสะ (คือไม่ได้รัสสะมาจากทีฆะ) เป็น อ

เช่น ภิกฺขุ เว เป็น ภิกฺขเว (โย เป็น เว)

ภิกขุ โว เป็น ภิกฺขโว (โย เป็น โว)

๙๘ :๑๘๙. มาตุลาทีนมานตฺตมีกาเร.

เพราะ อี ปัจจัยข้างหลัง อาเทศสระ อ สุดท้ายของ มาตุล ศัพท์เป็นต้น เป็น อาน

เช่น มาตุล อี เป็น มาตุลานี

๙๙ : ๘๑. สฺมาหิสฺมึนํ มฺหาภิมฺหิ วา.

หลังจากลิงค์ทั้งปวง อาเทศ สฺมา เป็น มฺหา, หิ เป็น ภิ, สฺมึ เป็น มฺหิ บ้าง

เช่น ปุริส สฺมา เป็น ปุริสมฺหา
ปุริส หิ เป็น ปุริเสภิ
ปุริส สฺมึ เป็น ปุริสมฺหิ

๑๐๐ :๒๑๔. **น ติเมหิ กตากาเรหิ.**

หลังจาก ต และ อิม สัพพนามอันท่านทำเป็น อ แล้ว ไม่มีการอาเทศ สฺมา เป็น มฺหา, สฺมึ เป็น มฺหิ

เช่น ต สฺมา เป็น อสฺมา
ต สฺมึ เป็น อสฺมึ
อิม สฺมา เป็น อสฺมา
อิม สฺมึ เป็น อสฺมึ

๑๐๑ : ๘๐. **สุหิสฺวกาโร เอ.**

เพราะ สุ หิ วิภัตติข้างหลัง อาเทศสระ อ สุดท้ายของศัพท์ เป็น เอ

เช่น ปุริส สุ เป็น ปุริเสสุ
ปุริสหิ เป็น ปุริเสหิ

๑๐๒ :๒๐๒. **สพฺพนามานํ นํมฺหิ จ.**

เพราะ นํ วิภัตติ อาเทศ อ สุดท้ายสัพพนาม เป็น เอ

เช่น สพฺพ นํ เป็น สพฺเพสํ สพฺเพสานํ

๑๐๓ : ๗๙. **อโต เนน.**

หลังจากศัพท์ที่เป็น อ การันต์ อาเทศ นา วิภัตติเป็น เอน

เช่น ปุริส นา เป็น ปุริเสน

๑๐๔ : ๖๖. โส.

หลังจากศัพท์ที่เป็น อ การันต์ อาเทศ สิ วิภัตติเป็น โอ

เช่น ปุริส สิ เป็น ปุริโส

๑๐๕ : ๐. โส วา.

หลังจากศัพท์ที่เป็น อ การันต์ อาเทศ นา วิภัตติเป็น โส บ้าง

เช่น อตฺถ นา เป็น อตฺถโส
พฺยญฺชน นา เป็น พฺยญฺชนโส

๑๐๖ : ๓๑๓. ทีโฆเรหิ.

หลังจาก ทีฆ และ โอร ศัพท์ อาเทศ สฺมา วิภัตติเป็น โส บ้าง

เช่น ทีฆ สฺมา เป็น ทีฆโส
โอร สฺมา เป็น โอรโส

๑๐๗ : ๖๙. สพฺพโยนีนมาเอ.

หลังจากศัพท์ที่เป็น อ การันต์ อาเทศ โย และ นิ ปฐมา เป็น อา, โย และ นิ ทุติยา เป็น เอ บ้าง

เช่น	ปุริส โย	เป็น	ปุริสา	(ปฐมา)
	ปุริส โย	เป็น	ปุริเส	(ทุติยา)
	จิตฺต นิ	เป็น	จิตฺตา	(ปฐมา)
	จิตฺต นิ	เป็น	จิตฺเต	(ทุติยา)

๑๐๘ : ๙๐. สฺมาสฺมึนํ วา.

หลังจากศัพท์ที่เป็น อ การันต์ อาเทศ สฺมา เป็น อา, สฺมึ เป็น เอ บ้าง

เช่น ปุริส สฺมา เป็น ปุริสา

ปุริส สฺมึ เป็น ปุริเส

๑๐๙ : ๓๐๔. **อาย จตุตฺเถกวจนสฺส ตุ.**

หลังจากศัพท์ที่เป็น อ การันต์ อาเทศ ส จตุตถีวิภัตติฝ่ายเอกวจนะ เป็น อาย บ้าง

เช่น อตฺถ ส เป็น อตฺถาย

หิต ส เป็น หิตาย

สุข ส เป็น สุขาย

๑๑๐ : ๒๐๑. **ตโย เนว จ สพฺพนาเมหิ.**

หลังจากสัพพนามที่เป็น อ การันต์ ห้ามอาเทศ สฺมา เป็น อา, สฺมึ เป็น เอ, ส จตุตถี เป็น อาย บ้าง

เช่น สพฺพ สฺมา เป็น สพฺพสฺมา

สพฺพ สฺมึ เป็น สพฺพสฺมึ

สพฺพ ส เป็น สพฺพสฺส

๑๑๑ : ๑๗๙. **ฆโต นาทีนํ.**

หลังจาก อา ชื่อ ฆ อาเทศ นา ส สฺมา สฺมึ เป็น อาย

เช่น กญฺญา นา เป็น กญฺญาย

กญฺญา ส เป็น กญฺญาย

กญฺญา สฺมา เป็น กญฺญาย

กญฺญา สฺมึ เป็น กญฺญาย

๑๑๒ : ๑๘๓. **ปโต ยา.**

หลังจาก อิ อี อุ อู ชื่อ ป อาเทศ นา ส สฺมา สฺมึ เป็น ยา

เช่น รตฺติ นา เป็น รตฺติยา

รตฺติ ส	เป็น	รตฺติยา
รตฺติ สฺมา	เป็น	รตฺติยา
รตฺติ สฺมึ	เป็น	รตฺติยา
ยาคุ นา	เป็น	ยาคุยา
ยาคุ ส	เป็น	ยาคุยา
ยาคุ สฺมา	เป็น	ยาคุยา
ยาคุ สฺมึ	เป็น	ยาคุยา
ชมฺพู นา	เป็น	ชมฺพุยา
ชมฺพู ส	เป็น	ชมฺพุยา
ชมฺพู สฺมา	เป็น	ชมฺพุยา
ชมฺพู สฺมึ	เป็น	ชมฺพุยา

๑๑๓ : ๑๓๒. **สขโต คสฺเส วา.**

หลังจาก สข ศัพท์ อาเทศ สิ ชื่อ ค เป็น อ อา อิ อี เอ บ้าง

เช่น สข สิ (ค) เป็น สข, สขา, สขิ, สขี, สเข

๑๑๔ : ๑๗๘. **ฆเต จ.**

หลังจาก อา ชื่อ ฆ อาเทศ สิ ชื่อ ค เป็น เอ

เช่น กญฺญา สิ (ค) เป็น กญฺเญ

๑๑๕ : ๑๘๑. **น อมฺมาทิโต.**

หลังจาก อมฺมา อนฺนา ศัพท์เป็นต้น ห้ามอาเทศ สิ ชื่อ ค ป็น เอ

เช่น อมฺมา สิ (ค) เป็น อมฺม, อมฺมา

อนฺนา สิ (ค) เป็น อนฺน, อนฺนา

๑๑๖ :๑๕๗. อกตรสฺสา ลโต ยฺวาลปนสฺส เวโว.

หลังจาก อุ ชื่อ ล ที่ไม่ต้องทำรัสสะ (เป็นรัสสะอยู่เดิม) อาเทศ โย ปฐมาวิภัตติในอรรถอาลปนะ เป็น เว โว

เช่น ภิกฺขุ โย เป็น ภิกขเว, ภิกฺขโว

๑๑๗ :๑๒๔. ฌลโต สสฺส โน วา.

หลังจาก อิ อี ชื่อ ฌ และ อุ อู ชื่อ ล อาเทศ ส วิภัตติ เป็น โน บ้าง

เช่น อคฺคิ ส เป็น อคฺคิโน
ทณฺฑี ส เป็น ทณฺฑิโน
ภิกฺขุ ส เป็น ภิกฺขุโน
สพฺพญฺญู ส เป็น สพฺพญฺญุโน

๑๑๘ :๑๔๖. ฆปโต จ โยนํ โลโป.

หลังจาก อิ อี ชื่อ ฌ, อุ อู ชื่อ ล (ในปุงลิงค์), อา ชื่อ ฆ, อิ อี อุ อู ชื่อ ป (ในอิตถีลิงค์) ลบ โย วิภัตติบ้าง

เช่น อคฺคิ โย เป็น อคฺคี
ทณฺฑี โย เป็น ทณฺฑี
ภิกฺขุ โย เป็น ภิกฺขู
สพฺพญฺญู โย เป็น สพฺพญฺญู
กญฺญา โย เป็น กญฺญา
รตฺติ โย เป็น รตฺตี
อิตฺถี โย เป็น อิตฺถี
ยาคุ โย เป็น ยาคู
ชมฺพู โย เป็น ชมฺพู

๑๑๙ : ๑๕๕. ลโต โวกาโร จ.

หลังจาก อุ อู ชื่อ ล อาเทศ โย วิภัตติเป็น โว บ้าง

เช่น ภิกฺขุ โย เป็น ภิกฺขโว

อภิภู โย เป็น อภิภุโว

นามกปฺเป ปฐโม กณฺโฑ.

กัณฑ์ที่ ๑ ในหมวดนาม จบ

๑๒๐ : ๒๔๓. อมฺหสฺส มมํ สวิภตฺติสฺส เส.

เพราะ ส วิภัตติ อาเทศ อมฺห ศัพท์กับ ส เป็น มมํ

เช่น อมฺห ส เป็น มมํ

๑๒๑ : ๒๓๓. มยํ โยมฺหิ ปฐเม.

เพราะ โย ปฐมาวิภัตติ อาเทศ อมฺห กับ โย เป็น มยํ

เช่น อมฺห โย เป็น มยํ

๑๒๒ : ๙๙. นฺตุสฺส นฺโต.

เพราะ โย ปฐมาวิภัตติ อาเทศ นฺตุ ปัจจัยกับ โย เป็น นฺโต บ้าง

เช่น คุณวนฺตุ โย เป็น คุณวนฺโต

๑๒๓ : ๑๐๓. นฺตสฺส เส วา.

เพราะ ส วิภัตติ อาเทศ นฺตุ กับ ส เป็น นฺตสฺส บ้าง

เช่น คุณวนฺตุ ส เป็น คุณวนฺตสฺส

๑๒๔ : ๙๘. อา สิมฺหิ.

เพราะ สิ วิภัตติ อาเทศ นฺตุ ปัจจัยกับ สิ เป็น อา

เช่น คุณวนฺตุ สิ เป็น คุณวา

๑๒๕ :๑๙๘. อํ นปุํสเก.

เพราะ สิ วิภัตติ อาเทศ นฺตุ ปัจจัยในนปุงสกลิงค์ กับ สิ เป็น อํ

เช่น คุณวนฺตุ สิ เป็น คุณวํ

๑๒๖ : ๑๐๑. อวณฺณา จ เค.

เพราะ ค ข้างหลัง อาเทศ นฺตุ ปัจจัยกับ ค เป็น อํ อ อา

เช่น คุณวนฺตุ ค (สิ) เป็น คุณวํ คุณว คุณวา

๑๒๗ :๑๐๒. โตติตา สสฺมึนาสุ.

เพราะ ส สฺมึ นา วิภัตติ อาเทศ นฺตุ ปัจจัยกับ ส เป็น โต, กับ สฺมึ เป็น ติ, กับ นา เป็น ตา บ้าง

เช่น คุณวนฺตุ ส เป็น คุณวโต
คุณวนฺตุ สฺมึ เป็น คุณวติ
คุณวนฺตุ นา เป็น คุณวตา

๑๒๘ :๑๐๔. นํมฺหิ ตํ วา.

เพราะ นํ วิภัตติ อาเทศ นฺตุ ปัจจัยกับ นํ เป็น ตํ บ้าง

เช่น คุณวนฺตุ นํ เป็น คุณวตํ

๑๒๙ :๒๒๒. อิมสฺสิทมํสิสุ นปุํสเก.

เพราะ อํ และ สิ วิภัตติ อาเทศ อิม สัพพนามในนปุงสกลิงค์ กับ อํ และ สิ เป็น อิทํ บ้าง

เช่น อิม อํ เป็น อิทํ
อิม สิ เป็น อิทํ

๑๓๐ :๒๒๕. **อมุสฺสาทุํ.**

เพราะ อํ และ สิ วิภัตติ อาเทศ อมุ สัพพนามในนปุงสกลิงค์ กับ อํ และ สิ เป็น อทุํ

เช่น	อมุ อํ	เป็น	อทุํ
	อมุ สิ	เป็น	อทุํ

๑๓๑ : ๐. **อิตฺถิปุมนปุํสกสงฺขฺยํ.**

มีการเรียกชื่อว่า อิตถีลิงค์ ปุงลิงค์ และนปุงสกลิงค์ (พึงทราบว่า สูตร "อิตถิปุมนปุํสกสงฺขฺยํ" มีประโยชน์ในการตามไปสู่สูตรอื่น ๆ ด้วย)

๑๓๒ :๒๒๘. **โยสุ ทฺวินฺนํ เทฺว จ.**

เพราะ โย วิภัตติ อาเทศ ทฺวิ สังขยาในลิงค์ทั้ง ๓ กับ โย เป็น เทฺว

เช่น	ทฺวิ โย	เป็น	เทฺว	(ทั้ง ๓ ลิงค์)

๑๓๓ :๒๓๐. **ติจตุนฺนํ ติสฺโสจตสฺโส-ตโยจตฺตาโร-ตีณิจตฺตาริ.**

เพราะ โย วิภัตติ อาเทศ ติ สังขยาในลิงค์ทั้ง ๓ กับ โย เป็น ติสฺโส ตโย ตีณิ, และอาเทศ จตุ สังขยาในลิงค์ทั้ง ๓ กับ โย เป็น จตสฺโส จตฺตาโร จตฺตาริ

เช่น	ติ โย	เป็น	ติสฺโส	(อิตถีลิงค์)
	ติ โย	เป็น	ตโย	(ปุงลิงค์)
	ติ โย	เป็น	ตีณิ	(นปุงสกลิงค์)
	จตุ โย	เป็น	จตสฺโส	(อิตถีลิงค์)
	จตุ โย	เป็น	จตฺตาโร	(ปุงลิงค์)
	จตุ โย	เป็น	จตฺตาริ	(นปุงสกลิงค์)

๑๓๔ :๒๕๑. ปญฺจาทีนมกาโร.

เพราะ โย วิภัตติ อาเทศสระสุดท้ายของ ปญฺจ ถึง อฏฺฐารส สังขยา ในลิงค์ทั้ง ๓ กับ โย เป็น อ

เช่น ปญฺจ โย เป็น ปญฺจ
ฉ โย เป็น ฉ
สตฺต โย เป็น สตฺต
อฏฺฐารส โย เป็น อฏฺฐารส

๑๓๕ :๑๑๘. ราชสฺส รญฺโญราชิโน เส.

เพราะ ส วิภัตติ อาเทส ราช ศัพท์กับ ส เป็น รญฺโญ และ ราชิโน

เช่น ราช ส เป็น รญฺโญ ราชิโน

๑๓๖ :๑๑๙. รญฺญํ นํมฺหิ วา.

เพราะ นํ วิภัตติ อาเทศ ราช กับ นํ เป็น รญฺญํ บ้าง

เช่น ราช นํ เป็น รญฺญํ ราชูนํ ราชานํ

๑๓๗ :๑๑๖. นมฺหิ รญฺญา วา.

เพราะ นา วิภัตติ อาเทศ ราช กับ นา เป็น รญฺญา บ้าง

เช่น ราช นา เป็น รญฺญา ราเชน

๑๓๘ :๑๒๑. สฺมึมฺหิ รญฺเญราชินิ.

เพราะ สฺมึ วิภัตติ อาเทศ ราช กับ สฺมึ เป็น รญฺเญ และ ราชินิ

เช่น ราช สฺมึ เป็น รญฺเญ ราชินิ

๑๓๙ :๒๔๕. ตุมฺหมฺหากํ ตยิมยิ.

เพราะ สฺมึ วิภัตติ อาเทศ ตุมฺห กับ สฺมึ เป็น ตยิ, อมฺห กับ สฺมึ เป็น มยิ

เช่น ตุมฺหิ สฺมึ เป็น ตยิ
อมฺห สฺมึ เป็น มยิ

๑๔๐ :๒๓๒. **ตฺวมหํ สิมฺหิ จ.**
เพราะ สิ วิภัตติ อาเทศ ตุมฺห กับ สิ เป็น ตฺวํ, อมฺห กับ สิ เป็น อหํ
เช่น ตุมฺห สิ เป็น ตฺวํ
อมฺห สิ เป็น อหํ

๑๔๑ :๒๔๑. **ตวมม เส.**
เพราะ ส วิภัตติ อาเทศ ตุมฺห กับ ส ป็น ตว, อมฺห กับ ส เป็น มม
เช่น ตุมฺห ส เป็น ตว
อมฺห ส เป็น มม

๑๔๒ :๒๔๒. **ตุยฺหํมยฺหญฺจ.**
เพราะ ส วิภัตติ อาเทศ ตุมฺห กับ ส เป็น ตุมฺหํ, อมฺห กับ ส เป็น มยฺหํ
เช่น ตุมฺห ส เป็น ตุยฺหํ
อมฺห ส เป็น มยฺหํ

๑๔๓ :๒๓๕. **ตํมมํมฺหิ.**
เพราะ อํ วิภัตติ อาเทศ ตุมฺห กับ อํ เป็น ตํ, อมฺห กับ อํ เป็น มํ
เช่น ตุมฺห อํ เป็น ตํ
อมฺห อํ เป็น มํ

๑๔๔ :๒๓๔. **ตวํมมญฺจ นวา.**
เพราะ อํ วิภัตติ อาเทศ ตุมฺห กับ อํ เป็น ตวํ, อมฺห กับ

อํ เป็น มมํ บ้าง

เช่น	ตุมฺห อํ	เป็น	ตวํ
	อมฺห อํ	เป็น	มมํ

๑๔๕ :๒๓๘. **นามฺหิ ตยามยา.**

เพราะ นา วิภัตติ อาเทศ ตุมฺห กับ นา เป็น ตยา, อมฺห กับ นา เป็น มยา

เช่น	ตุมฺห นา	เป็น	ตยา
	อมฺห นา	เป็น	มยา

๑๔๖ :๒๓๖. **ตุมฺหสฺส ตุวํตฺวมํมฺหิ.**

เพราะ อํ วิภัตติ อาเทศ ตุมฺห กับ อํ เป็น ตุวํ และ ตฺวํ

เช่น	ตุมฺห อํ	เป็น	ตุวํ, ตฺวํ

๑๔๗ :๒๔๖. **ปทโต ทุติยาจตุตฺถีฉฏฺฐีสุ โวโน.**

หลังจากบทแรกในประโยค เพราะทุติยา จตุตถี และ ฉัฏฐีวิภัตติ ฝ่ายพหุวจนะ อาเทศ ตุมฺห กับ ทุติยา จตุตถี และ ฉัฏฐีวิภัตติ ฝ่ายพหุวจนะ (โย นํ) เป็น โว, อาเทศ อมฺห กับ ทุติยา จตุตถี และ ฉัฏฐีวิภัตติ ฝ่ายพหุวจนะ (โย นํ) เป็น โน บ้าง

เช่น	ตุมฺห โย	เป็น	โว	(ทุติยา)
	ตุมฺห นํ	เป็น	โว	(จตุตถี,ฉัฏฐี)
	อมฺห โย	เป็น	โน	(ทุติยา)
	อมฺห นํ	เป็น	โน	(จตุตถี,ฉัฏฐี)

๑๔๘ :๒๔๗. **เตเมกวจเนสุ จ.**

หลังจากบทแรกในประโยค เพราะจตุตถี และ ฉัฏฐีวิภัตติ

ฝ่ายเอกวจนะ อาเทศ ตุมฺห กับ จตุตถี และ ฉัฏฐีวิภัตติ ฝ่ายเอกวจนะ (ส) เป็น เต, อาเทศ อมฺห กับ จตุตถี และ ฉัฏฐีวิภัตติ ฝ่ายเอกวจนะ (ส) เป็น เม บ้าง

เช่น ตุมฺห ส เป็น เต (จตุตถี,ฉัฏฐี)
อมฺห ส เป็น เม (จตุตถี,ฉัฏฐี)

๑๔๙ :๒๔๘. **น อํมฺหิ.**

หลังจากบทแรกในประโยค เพราะ อํ วิภัตติ ห้ามอาเทศ ตุมฺห กับ อํ เป็น เต, อาเทศ อมฺห กับ อํ เป็น เม

เช่น ตุมฺห อํ เป็น ตํ
อมฺห อํ เป็น มํ

๑๕๐ :๒๔๙. **วา ตติเย จ.**

หลังจากบทแรกในประโยค เพราะ นา ตติยาวิภัตติ อาเทศ ตุมฺห กับ นา เป็น เต, อาเทศ อมฺห กับ นา เป็น เม บ้าง

เช่น ตุมฺห นา เป็น เต
อมฺห นา เป็น เม

๑๕๑ :๒๕๐. **พหุวจเนสุ โวโน.**

หลังจากบทแรกในประโยค เพราะ หิ ตติยาวิภัตติ ฝ่ายพหุวจนะ อาเทศ ตุมฺห กับ หิ เป็น โว, อาเทศ อมฺห กับ หิ เป็น โน บ้าง

เช่น ตุมฺห หิ เป็น โว
อมฺห หิ เป็น โน

๑๕๒ : ๑๓๖. ปุมนฺตสฺสา สิมฺหิ.

เพราะ สิ วิภัตติ อาเทศสระสุดท้ายของ ปุม ศัพท์ กับ สิ เป็น อา

เช่น ปุม สิ เป็น ปุมา

๑๕๓ : ๑๓๘. อมาลปเนกวจเน.

เพราะ สิ วิภัตติในอาลปนะ อาเทศสระสุดท้าย ปุม กับ สิ เป็น อํ

เช่น ปุม สิ เป็น ปุมํ

๑๕๔ : ๐. สมาเส จ วิภาสา.

ในบทสมาส อาเทศพยัญชนะสุดท้ายของ ปุม เป็น อํ, และสระสุดท้ายของ ปุม ศัพท์ กับ ค ในอาลปนะ เป็น อํ บ้าง

เช่น ปุมโกกิโล เป็น ปุงฺโกกิโล (ปุํโกกิโล)
อิตฺถิปุม ค เป็น อิตฺถิปุมํ

๑๕๕ : ๑๓๗. โยสฺวาโน.

เพราะ โย วิภัตติ อาเทศสระสุดท้ายของ ปุม กับ โย เป็น อาโน

เช่น ปุม โย เป็น ปุมาโน

๑๕๖ : ๑๔๒. อาเน สฺมึมฺหิ วา.

เพราะ สฺมึ วิภัตติ อาเทศสระสุดท้ายของ ปุม กับ สฺมึ เป็น อาเน บ้าง

เช่น ปุม สฺมึ เป็น ปุมาเน ปุเม

๑๕๗ : ๑๔๐. **หิวิภตฺติมฺหิ จ.**

เพราะ หิ วิภัตติ อาเทศสระสุดท้ายของ ปุม เป็น อาเน

เช่น ปุม หิ เป็น ปุมาเนหิ

๑๕๘ : ๑๔๓. **สุสฺมิมา วา.**

เพราะ สุ วิภัตติ อาเทศสระสุดท้ายของ ปุม เป็น อา บ้าง

เช่น ปุม สุ เป็น ปุมาสุ ปเมสุ

๑๕๙ : ๑๓๙. **อุ นามฺหิ จ.**

เพราะ นา วิภัตติ อาเทศสระสุดท้ายของ ปุม เป็น อา และ อุ บ้าง

เช่น ปุม นา เป็น ปุมานา ปุมุนา ปุเมน

๑๖๐ :๑๙๗. **อ กมฺมนฺตสฺส จ.**

เพราะ นา วิภัตติ อาเทศสระสุดท้ายของ กมฺม เป็น อุ และ อ บ้าง

เช่น กมฺม นา เป็น กมฺมุนา กมฺมนา กมฺเมน

นามกปฺเป ทุติโย กณฺโฑ.

กัณฑ์ที่ ๒ ในหมวดนาม จบ

๑๖๑ :๒๔๔. **ตุมฺหมฺเหหิ นมากํ.**

หลังจาก ตุมฺห และ อมฺห อาเทศ นํ วิภัตติ เป็น อากํ และ อํ

เช่น ตุมฺห นํ เป็น ตุมฺหากํ ตุมฺหํ

อมฺห นํ เป็น อมฺหากํ อมฺหํ

๑๖๒ :๒๓๗. วา ยฺวปฺปจโม.

หลังจาก ตุมฺห และ อมฺห อาเทศ โย ทุติยาวิภัตติ เป็น อากํ บ้าง

เช่น ตุมฺห โย เป็น ตุมฺหากํ
อมฺห โย เป็น อมฺหากํ

๑๖๓ :๒๔๐. สสฺสํ.

หลังจาก ตุมฺห และ อมฺห อาเทศ ส วิภัตติ เป็น อํ บ้าง

เช่น ตุมฺห ส เป็น ตุมฺหํ
อมฺห ส เป็น อมฺหํ

๑๖๔ :๒๐๐. สพฺพนามการเต ปจโม.

หลังจากสัพพนามที่เป็น อ การันต์ อาเทศ โย ปฐมาวิภัตติ เป็น เอ

เช่น สพฺพ โย เป็น สพฺเพ
ปุพฺพ โย เป็น ปุพฺเพ

๑๖๕ :๒๐๘. ทฺวนฺทฏฺฐา วา.

หลังจากสัพพนามที่เป็น อ การันต์ในทวันทสมาส อาเทศ โย ปฐมาวิภัตติ เป็น เอ บ้าง

เช่น กตรกตม โย เป็น กตรกตเม

๑๖๖ :๒๐๙. นาญฺญํ สพฺพนามิกํ.

หลังจากสัพพนามที่เป็น อ การันต์ในทวันทสมาส ห้าม ทำวิธีของสัพพนาม นอกจากการอาเทศ โย ปฐมาวิภัตติ เป็น เอ

เช่น ปุพฺพาปร นํ เป็น ปุพฺพาปรานํ

๑๖๗ : ๒๑๐. **พหุพฺพีหิมฺหิ จ.**

ห้ามทำวิธีของสัพพนามในพหุพพีหิสมาส นอกจากการอาเทศ โย ปฐมาวิภัตติ เป็น เอ

เช่น ปิยปุพฺพ นํ เป็น ปิยปุพฺพานํ

๑๖๘ : ๒๐๓. **สพฺพโต นํ สํสานํ.**

หลังจากสัพพนามทั้งปวง อาเทศ นํ วิภัตติ เป็น สํ และ สานํ

เช่น สพฺพ นํ เป็น สพฺเพสํ สพฺเพสานํ

๑๖๙ : ๑๑๗. **ราชสฺส ราชุ สุนํหิสุ จ.**

เพราะ สุ นํ หิ วิภัตติ อาเทศ ราช ศัพท์เป็น ราชุ

เช่น ราช สุ เป็น ราชูสุ
ราช นํ เป็น ราชูนํ
ราช หิ เป็น ราชูหิ

๑๗๐ : ๒๒๐. **สพฺพสฺสิมสฺเส วา.**

เพราะ สุ นํ หิ วิภัตติ อาเทศ อิม สัพพนาม เป็น เอ บ้าง

เช่น อิม สุ เป็น เอสุ
อิม นํ เป็น เอสํ เอสานํ
อิม หิ เป็น เอหิ เอภิ

๑๗๑ : ๒๑๙. **อนิมิ นามฺหิ จ.**

เพราะ นา วิภัตติ (ในปุงลิงค์และนปุงสกลิงค์) อาเทศ อิม สัพพนาม เป็น อน และ อิมิ

เช่น อิม นา เป็น อเนน อิมินา

๑๗๒ :๒๑๘. **อนปุํสกสฺสายํ สิมฺหิ.**

เพราะ สิ วิภัตติ อาเทศ อิม สัพพนามในปุงลิงค์และอิตถีลิงค์ เป็น อยํ

เช่น อิม สิ เป็น อยํ (ลบ สิ)

๑๗๓ :๒๒๓. **อมุสฺส โม สํ.**

เพราะ สิ วิภัตติ อาเทศ ม ของ อมุ ในปุงลิงค์และอิตถีลิงค์ เป็น ส บ้าง

เช่น อมุ สิ เป็น อสุ (ลบ สิ)

๑๗๔ :๒๑๑. **เอตเตสํ โต.**

เพราะ สิ วิภัตติ อาเทศ ต ของ เอต และ ต ศัพท์ ในปุงลิงค์และอิตถีลิงค์ เป็น ส

เช่น เอต สิ เป็น เอโส (ปุงลิงค์)
ต สิ เป็น โส (ปุงลิงค์)
เอตา สิ เป็น เอสา (อิตถีลิงค์)
ตา สิ เป็น สา (อิตถีลิงค์)

๑๗๕ :๒๑๒. **ตสฺส วา นตฺตํ สพฺพตฺถ.**

ในลิงค์ทั้ง ๓ อาเทศ ต สัพพนาม เป็น น บ้าง

เช่น ต โย เป็น เน (ปุงลิงค์)
ต โย เป็น นา (อิตถีลิงค์)
ต โย เป็น นานิ (นปุงสกลิงค์)

๑๗๖ :๒๑๓. **สสฺมาสฺมึสํสาสฺวตฺตํ.**

เพราะ ส สฺมา สฺมึ สํ สา วิภัตติในลิงค์ทั้ง ๓ อาเทศ ต สัพพนามเป็น อ บ้าง

เช่น	ต ส	เป็น	อสฺส
	ต สฺมา	เป็น	อสฺมา
	ต สฺมึ	เป็น	อสฺมึ
	ต สํ	เป็น	อสฺสํ (สฺมึ)
	ตา สา	เป็น	อสฺสา (ส)

๑๗๗ :๒๒๑. **อิมสทฺทสฺส จ.**

เพราะ ส สฺมา สฺมึ สํ สา วิภัตติในลิงค์ทั้ง ๓ อาเทศ อิม สัพพนามเป็น อ บ้าง

เช่น	อิม ส	เป็น	อสฺส
	อิม สฺมา	เป็น	อสฺมา
	อิม สฺมึ	เป็น	อสฺมึ
	อิม สํ	เป็น	อสฺสํ (สฺมึ)
	อิม สา	เป็น	อสฺสา (ส)

๑๗๘ :๒๒๔. **สพฺพโต โก.**

หลังจากสัพพนามทั้งปวง ลง ก อาคมบ้าง

เช่น อสุ เป็น อสุโก อสุกา อสุกํ

๑๗๙ :๒๐๔. **ฆปโต สฺมึสานํ สํสา.**

หลังจากสัพพนามอันมีชื่อ ฆ ป (ในอิตถีลิงค์ อา ชื่อ ฆ, อิ อี อุ อู ชื่อ ป) อาเทศ สฺมึ วิภัตติ เป็น สํ, ส วิภัตติ เป็น สา บ้าง

เช่น	สพฺพา สฺมึ	เป็น	สพฺพสฺสํ
	สพฺพา ส	เป็น	สพฺพสฺสา

๑๘๐ :๒๐๗. **เนตาหิ สฺมิมายยา.**

หลังจากสัพพนามอันมีชื่อ ฆ ป (อา ชื่อ ฆ, อิ อี อุ อู

ชื่อ ป) ห้ามอาเทศ สฺมึ วิภัตติ เป็น อาย และ ยา

เช่น ทกฺขิณา สฺมึ เป็น ทกฺขิณายํ (สฺมึ เป็น ยํ)

๑๘๑ : ๙๕. **มโนคณาทิโต สฺมึนานมิอา.**

หลังจากมโนคณศัพท์เป็นต้น อาเทศ สฺมึ วิภัตติ เป็น อิ, และ นา เป็น อา บ้าง

เช่น มน สฺมึ เป็น มนสิ (ลง สฺ อาคม)

มน นา เป็น มนสา (ลง สฺ อาคม)

๑๘๒ : ๙๗. **สสฺส โจ.**

หลังจากมโนคณศัพท์เป็นต้น อาเทศ ส วิภัตติ เป็น โอ บ้าง

เช่น มน ส เป็น มนโส (ลง สฺ อาคม)

๑๘๓ : ๔๘. **เอเตสโม โลเป.**

เมื่อลบวิภัตติ(ในสมาส)แล้ว อาเทศสระสุดท้ายของมโนคณศัพท์เป็นต้น เป็น โอ

เช่น มน มยํ เป็น มโนมยํ

อย ปตฺโต เป็น อโยปตฺโต

๑๘๔ : ๙๖. **ส สเร วาคโม.**

เพราะสระหลัง ลง สฺ อาคม หลังจากมโนคณศัพท์เป็นต้น บ้าง

เช่น มน อา (นา) เป็น มนสา

มน โอ (ส) เป็น มนโส

มน อิ (สฺมึ) เป็น มนสิ

๑๘๕ : ๑๑๒. **สนฺตสทฺทสฺส โส เภ โพ จนฺเต.**
เพราะ ภ อักษรข้างหลัง อาเทศ สนฺต ศัพท์เป็น ส, และลง พฺ อาคมในสุดท้ายศัพท์
เช่น สนฺต ภิ เป็น สพฺภิ

๑๘๖ : ๑๐๗. **สิมฺหิ คจฺฉนฺตาทีนํ นฺตสทฺโท อํ.**
เพราะ สิ วิภัตติ อาเทศ นฺต แห่ง คจฺฉนฺต เป็นต้น เป็น อํ บ้าง
เช่น คจฺฉนฺต สิ เป็น คจฺฉํ (ลบ สิ)

๑๘๗ : ๑๐๘. **เสเสสุ นฺตุว.**
เพราะวิภัตติและปัจจัยอันเหลือจาก สิ วิภัตติ ให้ทราบว่า นฺต เหมือน นฺตุ
เช่น คจฺฉนฺต โย เป็น คจฺฉนฺโต คจฺฉนฺตา

๑๘๘ : ๑๑๕. **พฺรหฺมตฺตสขราชาทิโต อมานํ.**
หลังจาก พฺรหฺม อตฺต สข และ ราช ศัพท์เป็นต้น อาเทศ อํ วิภัตติ เป็น อานํ บ้าง

เช่น	พฺรหฺม อํ	เป็น	พฺรหฺมานํ
	อตฺต อํ	เป็น	อตฺตานํ
	สข อํ	เป็น	สขานํ
	ราช อํ	เป็น	ราชานํ

๑๘๙ : ๑๑๓. **สฺยา จ.**
หลังจาก พฺรหฺม อตฺต สข และ ราช ศัพท์เป็นต้น อาเทศ สิ วิภัตติ เป็น อา

เช่น	พฺรหฺม สิ	เป็น	พฺรหฺมา
	อตฺต สิ	เป็น	อตฺตา

สข สิ เป็น สขา
ราช สิ เป็น ราชา

๑๙๐ : ๑๑๔. **โยนมาโน.**
หลังจาก พฺรหฺม อตฺต สข และ ราช ศัพท์เป็นต้น อาเทศ โย วิภัตติ เป็น อาโน
เช่น พฺรหฺม โย เป็น พฺรหฺมาโน
อตฺต โย เป็น อตฺตาโน
สข โย เป็น สขาโน
ราช โย เป็น ราชาโน

๑๙๑ : ๑๓๐. **สขโต จาโยโน.**
หลังจาก สข ศัพท์ อาเทศ โย เป็น อาโย และ โน
เช่น สข โย เป็น สขาโย สขิโน

๑๙๒ : ๑๓๕. **สฺมิเม.**
หลังจาก สข ศัพท์ อาเทศ สฺมึ วิภัตติเป็น เอ
เช่น สข สฺมึ เป็น สเข

๑๙๓ : ๑๒๒. **พฺรหฺมโต คสฺส จ.**
หลังจาก พฺรหฺม ศัพท์ อาเทศ ค เป็น เอ
เช่น พฺรหฺม ค เป็น พฺรหฺเม

๑๙๔ : ๑๓๑. **สขนฺตสฺสิ โนนานํเสสุ.**
เพราะ โน นา นํ ส วิภัตติ อาเทศสระสุดท้ายของ สข เป็น อิ
เช่น สข โน เป็น สขิโน
สข นา เป็น สขินา

สข นํ เป็น สขินํ
สข ส เป็น สขิสฺส

๑๙๕ : ๑๓๔. **อาโร หิมฺหิ วา.**

เพราะ หิ วิภัตติ อาเทศสระสุดท้ายของ สข เป็น อาร บ้าง

เช่น สข หิ เป็น สขาเรหิ สขาเรภิ

๑๙๖ : ๑๓๓. **สุนมํสุ วา.**

เพราะ สุ นํ อํ วิภัตติ อาเทศสระสุดท้ายของ สข เป็น อาร บ้าง

เช่น สข สุ เป็น สขาเรสุ
สข นํ เป็น สขารานํ
สข อํ เป็น สขารํ

๑๙๗ : ๑๒๕. **พฺรหฺมโต ตุ สฺมึ นิ.**

หลังจาก พฺรหฺม ศัพท์ อาเทศ สฺมึ วิภัตติ เป็น นิ

เช่น พฺรหฺม สฺมึ เป็น พฺรหฺมนิ

๑๙๘ : ๑๒๓. **อุตฺตํ สนาสุ.**

เพราะ ส นา วิภัตติ อาเทศสระสุดท้ายของ พฺรหฺม ศัพท์ เป็น อุ

เช่น พฺรหฺม ส เป็น พฺรหฺมุโน
พฺรหฺม นา เป็น พฺรหฺมุนา

๑๙๙ : ๑๕๘. **สตฺถุปิตาทีนมา สิสฺมึ สิโลโป จ.**

เพราะ สิ วิภัตติ อาเทศสระสุดท้ายของ สตฺถุ ปิตุ ศัพท์เป็นต้น เป็น อา, และลบ สิ วิภัตติ

เช่น สตฺถุ สิ เป็น สตฺถา

ปิตุ สิ เป็น ปิตา

๒๐๐ :๑๕๙. **อญฺเญสฺวารตฺตํ.**

เพราะวิภัตติอื่นจาก สิ วิภัตติ อาเทศสระสุดท้ายของ สตฺถุ ปิตุ ศัพท์เป็นต้น เป็น อาร

เช่น สตฺถุ โย เป็น สตฺถาโร

สตฺถุ อํ เป็น สตฺถารํ

ปิตุ โย เป็น ปิตโร (รัสสะ อาร เป็น อร)

ปิตุ อํ เป็น ปิตรํ (รัสสะ อาร เป็น อร)

๒๐๑ : ๑๖๓. **วา นํมฺหิ.**

เพราะ นํ วิภัตติ อาเทศสระสุดท้ายของ สตฺถุ ปิตุ ศัพท์เป็นต้น เป็น อาร บ้าง

เช่น สตฺถุ นํ เป็น สตฺถารานํ

ปิตุ นํ เป็น ปิตรานํ (อาร เป็น อร)

๒๐๒ :๑๖๔. **สตฺถุนตฺตญฺจ.**

เพราะ นํ วิภัตติ อาเทศสระสุดท้ายของ สตฺถุ ปิตุ ศัพท์เป็นต้น เป็น อ บ้าง

เช่น สตฺถุ นํ เป็น สตฺถานํ

ปิตุ นํ เป็น ปิตานํ

๒๐๓ :๑๖๒. **อุ สสฺมึ สโลโป จ.**

เพราะ ส วิภัตติ อาเทศสระสุดท้ายของ สตฺถุ ปิตุ ศัพท์เป็นต้น เป็น อุ, และลบ ส วิภัตติบ้าง

เช่น สตฺถุ ส เป็น สตฺถุ

ปิตุ ส เป็น ปิตุ

๒๐๔ : ๑๖๗. สกมนฺธาตาทีนญฺจ.

เพราะ ส วิภัตติ อาเทศสระสุดท้ายของ สกมนฺธาตุ ศัพท์เป็นต้น เป็น อุ, และลบ ส วิภัตติ

เช่น สกมนฺธาตุ ส เป็น สกมนฺธาตุ

๒๐๕ : ๑๖๐. ตโต โยนโม ตุ.

หลังจากการอาเทศเป็น อาร นั้น ให้อาเทศ โย วิภัตติเป็น โอ

เช่น สตฺถาร โย เป็น สตฺถาโร

๒๐๖ : ๑๖๕. ตโต สฺมิมิ.

หลังจากการอาเทศเป็น อาร นั้น ให้อาเทศ สฺมึ วิภัตติเป็น อิ

เช่น สตฺถาร สฺมึ เป็น สตฺถริ (อาร เป็น อร)

๒๐๗ : ๑๖๑. นา อา.

หลังจากการอาเทศเป็น อาร นั้น อาเทศ นา วิภัตติ เป็น อา

เช่น สตฺถาร นา เป็น สตฺถารา

๒๐๘ : ๑๖๖. อาโร รสฺสมิกาเร.

เพราะ อิ อักษร (ที่อาเทศมาจาก สฺมึ) ข้างหลัง ให้รัสสะ อาร เป็น อร

เช่น สตฺถาร อิ เป็น สตฺถริ

๒๐๙ : ๑๖๘. ปิตาทีนมสิมฺหิ.

เพราะวิภัตติที่ไม่ใช่ สิ ให้รัสสะ อาร ของ ปิตุ ศัพท์เป็นต้น เป็น อร

เช่น ปิตาร โย เป็น ปิตโร
ปิตาร อํ เป็น ปิตรํ

๒๑๐ :๒๓๙. **ตยาตยีนํ ตกาโร ตฺวตฺตํ วา.**
อาเทศ ต อักษรของ ตยา และ ตยิ เป็น ตฺว บ้าง
เช่น ตยา เป็น ตฺวยา
ตยิ เป็น ตฺวยิ

นามกปฺเป ตติโย กณฺโฑ.
กัณฑ์ที่ ๓ ในหมวดนาม จบ

๒๑๑ :๑๒๖. **อตฺตนฺโต หิสฺมิมนตฺตํ.**
เพราะ หิ วิภัตติ อาเทศสระสุดท้ายของ อตฺต ศัพท์ เป็น อน
เช่น อตฺต หิ เป็น อตฺตเนหิ อตฺตเนภิ

๒๑๒ :๑๒๙. **ตโต สฺมึ นิ.**
หลังจาก อตฺต ศัพท์นั้น อาเทศ สฺมึ เป็น นิ
เช่น อตฺต สฺมึ เป็น อตฺตนิ

๒๑๓ :๑๒๗. **สสฺส โน.**
หลังจาก อตฺต ศัพท์นั้น อาเทศ ส เป็น โน
เช่น อตฺต ส เป็น อตฺตโน

๒๑๔ :๑๒๘. **สฺมา นา.**
หลังจาก อตฺต ศัพท์นั้น อาเทศ สฺมา เป็น นา
เช่น อตฺต สฺมา เป็น อตฺตนา

๒๑๕ : ๑๔๑. **ฌลโต จ.**

หลังจาก ฌ ล (อิ อี อุ อู ในปุงลิงค์และนปุงสกลิงค์) อาเทศ สฺมา เป็น นา

เช่น อคฺคิ สฺมา เป็น อคฺคินา

ปุมฺ สฺมา เป็น ปุมฺนา

๒๑๖ : ๑๘๐. **ฆปโต สฺมึ ยํ วา.**

หลังจาก ฆ ป (อา อิ อี อุ อู ในอิตถีลิงค์) อาเทศ สฺมึ เป็น ยํ บ้าง

เช่น กญฺญา สฺมึ เป็น กญฺญายํ

รตฺติ สฺมึ เป็น รตฺติยํ

อิตฺถี สฺมึ เป็น อิตฺถิยํ

ยาคุ สฺมึ เป็น ยาคุยํ

ชมฺพู สฺมึ เป็น ชมฺพุยํ

๒๑๗ : ๑๙๙. **โยนํ นิ นปุํสเกหิ.**

หลังจากศัพท์นปุงสกลิงค์ อาเทศ โย เป็น นิ บ้าง

เช่น จิตฺต โย เป็น จิตฺตา จิตฺตานิ

อฏฺฐิ โย เป็น อฏฺฐี อฏฺฐีนิ

สุขการี โย เป็น สุขการี สุขการีนิ

อายุ โย เป็น อายู อายูนิ

๒๑๘:๑๙๖. **อโต นิจฺจํ.**

หลังจาก อ การันต์ในนปุงสกลิงค์ อาเทศ โย วิภัตติ เป็น นิ แน่นอน

เช่น จิตฺต โย เป็น จิตฺตานิ

๒๑๙ :๑๙๕. สึ.

หลังจาก อ การันต์ในนปุงสกลิงค์ อาเทศ สิ วิภัตติ เป็น อํ แน่นอน

เช่น จิตฺต สิ เป็น จิตฺตํ

๒๒๐ : ๗๔. เสสโต โลปํ คสิปิ.

หลังจากลิงค์ที่เหลือจากสูตร "โส, สึ" เป็นต้น ให้ลบ ค และ สิ

เช่น ปุริส ค เป็น ปุริส
อคฺคิ สิ เป็น อคฺคิ

๒๒๑ :๒๘๒. สพฺพาสมาวุโสปสคฺคนิปาตาทีหิ จ.

ลบวิภัตติที่อยู่หลังจาก อาวุโส ศัพท์ อุปสัค และนิบาต ทั้งปวง

เช่น อาวุโส สิ เป็น อาวุโส
ป สิ เป็น ป
จ สิ เป็น จ

๒๒๒ :๓๔๒. ปุมสฺส ลิงฺคาทีสุ สมาเสสุ.

ในสมาสที่มี ลิงฺค ศัพท์เป็นต้นอยู่หลัง ให้ลบสระสุดท้าย ของ ปุม ศัพท์

เช่น ปุมลิงฺคํ เป็น ปุมฺลิงฺคํ = ปุํลิงฺคํ
ปุมโกกิโล เป็น ปุมฺโกกิโล = ปุํโกกิโล

๒๒๓ :๑๘๘. อํ ยมีโต ปสญฺญโต.

หลังจาก อี ชื่อ ป อาเทศ อํ เป็น ยํ บ้าง

เช่น อิตฺถี อํ เป็น อิตฺถิยํ

๒๒๔ : ๑๕๓. นํ ณโต กตรสฺสา.

หลังจาก อี ชื่อ ณ (ในปุงลิงค์) ที่ทำรัสสะแล้ว อาเทศ อํ เป็น นํ บ้าง

เช่น ทณฺฑี อํ เป็น ทณฺฑินํ

๒๒๕ : ๑๕๑. โยนํ โน.

หลังจาก อี ชื่อ ณ (ในปุงลิงค์) ที่ทำรัสสะแล้ว อาเทศ โย เป็น โน บ้าง

เช่น ทณฺฑี โย เป็น ทณฺฑิโน

๒๒๖ : ๑๕๔. สฺมึ นิ.

หลังจาก อี ชื่อ ณ (ในปุงลิงค์) ที่ทำรัสสะแล้ว อาเทศ สฺมึ เป็น นิ บ้าง

เช่น ทณฺฑี สฺมึ เป็น ทณฺฑินิ

๒๒๗ : ๒๗๐. กิสฺส ก เว จ.

เพราะ ว ปัจจัย อาเทศ กึ เป็น ก

เช่น กึ ว เป็น กฺว (ลบ อ ที่ ก = เตสุ วุทธิ...)

๒๒๘ : ๒๗๒. กุ หึหํสุ จ.

เพราะ หึ หํ ปัจจัย อาเทศ กึ เป็น กุ

เช่น กึ หึ เป็น กุหึ

กึ หํ เป็น กุหํ

๒๒๙ : ๒๒๖. เสเสสุ จ.

เพราะปัจจัยที่เหลือจาก ว ปัจจัย อาเทศ กึ เป็น ก

เช่น กึ สิ เป็น โก กา

๒๓๐ :๒๖๒. **ตฺรโตเถสุ จ.**

เพราะ ตฺร โต ถ ปัจจัย อาเทศ กึ เป็น กุ

เช่น กึ ตฺร เป็น กุตฺร

กึ โต เป็น กุโต

กึ ถ เป็น กุตฺถ

๒๓๑ :๒๖๓. **สพฺพสฺเสตสฺสากาโร วา.**

เพราะ โต ถ ปัจจัย อาเทศ เอต เป็น อ บ้าง

เช่น เอต โต เป็น อโต

เอต ถ เป็น อตฺถ

๒๓๒ :๒๖๗. **เตฺร นิจฺจํ.**

เพราะ ตฺร ปัจจัย อาเทศ เอต เป็น อ แน่นอน

เช่น เอต ตฺร เป็น อตฺร

๒๓๓ :๒๖๔. **เอ โตเถสุ จ.**

เพราะ โต ถ ปัจจัย อาเทศ เอต เป็น เอ บ้าง

เช่น เอต โต เป็น เอตฺโต

เอต ถ เป็น เอตฺถ

๒๓๔ :๒๖๕. **อิมสฺสิ ถํทานิหโตเธสุ จ.**

เพราะ ถํ ทานิ ห โต ธ ปัจจัย อาเทศ อิม เป็น อิ

เช่น อิม ถํ เป็น อิตฺถํ

อิม ทานิ เป็น อิทานิ

อิม ห เป็น อิห

อิม โต เป็น อิโต

อิม ธ เป็น อิธ

๒๓๕ :๒๘๑. **อ ธุนามฺหิ จ.**
เพราะ ธุนา ปัจจัย อาเทศ อิม เป็น อ
เช่น อิม ธุนา เป็น อธุนา

๒๓๖ :๒๘๐. **เอต รหิมฺหิ.**
เพราะ รหิ ปัจจัย อาเทศ อิม เป็น เอต
เช่น อิม รหิ เป็น เอตรหิ

๒๓๗ :๑๗๖. **อิตฺถิยมโต อาปจฺจโย.**
ลง อา ปัจจัย หลังจาก อ การันต์ในอิตถีลิงค์
เช่น กญฺญ อา เป็น กญฺญา

๒๓๘ :๑๘๗. **นทาทิโต วา อี.**
ลง อี ปัจจัย หลังจาก นท ศัพท์เป็นต้นในอิตถีลิงค์บ้าง
เช่น นท อี เป็น นที

๒๓๙ :๑๙๐. **ณว-ณิก-เณยฺย-ณ-นฺตูหิ.**
ลง อี ปัจจัย หลังจาก ณว ณิก เณยฺย ณ นฺตุ ปัจจัยในอิตถีลิงค์
เช่น มานว อี เป็น มานวี (มนุ ณว อี)
นาวิก อี เป็น นาวิกี (นาวา ณิก อี)
เวนเตยฺย อี เป็น เวนเตยฺยี (วินตา เณยฺย อี)
โคตม อี เป็น โคตมี (โคตม ณ อี)
คุณวนฺตุ อี เป็น คุณวนฺตี (คุณ วนฺตุ อี)

๒๔๐ :๑๙๓. **ปติภิกฺขุราชีการนฺเตหิ อินี.**
ลง อินี ปัจจัย หลังจาก ปติ ภิกฺขุ ราช ศัพท์ ศัพท์ที่เป็น

อี การันต์ และศัพท์ที่เป็นไปในอิตถีลิงค์

เช่น	คหปติ อินี	เป็น	คหปตานี
	ภิกฺขุ อินี	เป็น	ภิกฺขุนี
	ราช อินี	เป็น	ราชินี
	ทณฺฑี อินี	เป็น	ทณฺฑินี
	ยกฺข อินี	เป็น	ยกฺขินี
	ปรจิตฺตวิทู	เป็น	ปรจิตฺตวิทุนี

๒๔๑ : ๑๙๑. **นฺตุสฺส ตมีกาเร.**

เพราะ อี ปัจจัย อาเทศ นฺตุ เป็น ต บ้าง

เช่น คุณวนฺตุ อี เป็น คุณวตี

๒๔๒ : ๑๙๒. **ภวโต โภโต.**

เพราะ อี ปัจจัย อาเทศ ภวนฺต เป็น โภต

เช่น ภวนฺต อี เป็น โภตี

๒๔๓ : ๑๑๐. **โภ เค ตุ.**

เพราะ สิ ชื่อ ค (ในอาลปนะ) ข้างหลัง อาเทศ ภวนฺต เป็น โภ

เช่น ภวนฺต ค เป็น โภ (ลบ ค)

๒๔๔ : ๗๒. **อการปิตาทฺยนฺตานมา.**

เพราะ สิ ชื่อ ค (ในอาลปนะ) ข้างหลัง ให้ทีฆะ อ สุดท้ายศัพท์เป็น อา, และอาเทศสระ อุ สุดท้ายของ สตฺถุ ปิตุ เป็นต้น เป็น อา

เช่น	ปุริส ค	เป็น	ปุริสา	(ลบ ค)
	สตฺถุ ค	เป็น	สตฺถา	(ลบ ค)
	ปิตุ ค	เป็น	ปิตา	(ลบ ค)

๒๔๕ : ๑๕๒. **ฌลปา รสฺสํ.**

เพราะ สิ ชื่อ ค (ในอาลปนะ) ข้างหลัง ให้รัสสะ ฌ ล ป (อี อู ในลิงค์ทั้ง ๓)

เช่น	ทณฺฑี ค	เป็น	ทณฺฑิ	(ปุงลิงค์)
	อภิภู ค	เป็น	อภิภุ	(ปุงลิงค์)
	อิตฺถี ค	เป็น	อิตฺถิ	(อิตถีลิงค์)
	ชมฺพู ค	เป็น	ชมฺพุ	(อิตถีลิงค์)
	สุขการี ค	เป็น	สุขการิ	(นปุงสกลิงค์)
	โคตฺรภู ค	เป็น	โคตฺรภุ	(นปุงสกลิงค์)

๒๔๖ : ๗๓. **อากาโร วา.**

เพราะ สิ ชื่อ ค (ในอาลปนะ) ข้างหลัง ให้รัสสะ อา เป็น อ บ้าง

เช่น ปุริสา ค เป็น ปุริส ปุริสา (ลบ ค)

นามกปฺเป จตุตฺโถ กณฺโฑ.

กัณฑ์ที่ ๔ ในหมวดนาม จบ

๒๔๗ : ๒๖๑. **ตฺวาทโย วิภตฺติสญฺญาโย.**

ปัจจัยทั้งหลายมี โต เป็นต้น ชื่อว่า วิภัตติ

สพฺพาทิโต โต ตฺร ถ ธิ ว หึ หํ ห ธ หิญฺจนํ
ทา ทาจนํ ทานิ รหิ ธุนาติ ทส ปญฺจ จ.

ปัจจัย ๑๕ ตัว คือ โต ตฺร ถ ธิ ว หึ หํ ห ธ หิญฺจนํ ทา ทาจนํ ทานิ รหิ และธุนา ลงหลังจาก สพฺพ ศัพท์เป็นต้น

เช่น สพฺพโต โดย จาก .. ทั้งปวง

๒๔๘ : ๒๖๐. กฺวจิ โต ปญฺจมฺยตฺเถ.

ลง โต ปัจจัย ในอรรถปัญจมีวิภัตติบ้าง

เช่น ปุริสโต จากบุรุษ
ราชโต จากพระราชา
โจรโต จากโจร

๒๔๙ : ๒๖๖. ตฺรถ สตฺตมิยา สพฺพนาเมหิ.

หลังจากสัพพนาม ลง ตฺร ถ ปัจจัย ในอรรถสัตตมีวิภัตติ

เช่น ยตฺร, ยตฺถ (ฐาเน) ในที่ใด
ตตฺร, ตตฺถ (ฐาเน) ในที่นั้น

๒๕๐ : ๒๖๘. สพฺพโต ธิ.

หลังจาก สพฺพ สัพพนาม ลง ธิ ปัจจัย ในอรรถสัตตมีวิภัตติบ้าง

เช่น สพฺพธิ (ฐาเน) ในที่ทั้งปวง

๒๕๑ : ๒๖๙. กึสฺมา โว.

หลังจาก กึ สัพพนาม ลง ว ปัจจัย ในอรรถสัตตมีวิภัตติบ้าง

เช่น กฺว (ฐาเน) ในที่ไหน

๒๕๒ : ๒๗๑. หึหํหิญฺจนํ.

หลังจาก กึ สัพพนาม ลง หึ หํ หิญฺจนํ ปัจจัย ในอรรถสัตตมีวิภัตติบ้าง

เช่น กุหึ, กุหํ, กุหิญฺจนํ (ฐาเน) ในที่ไหน

๒๕๓ : ๒๗๓. ตมฺหา จ.

หลังจาก กึ สัพพนาม ลง หึ หํ หิญฺจนํ ปัจจัย ในอรรถ

สัตตมีวิภัตติบ้าง
เช่น ตหึ, ตหํ (ฐาเน) ในที่นั้น

๒๕๔ :๒๗๔. **อิมสฺมา หธา จ.**
หลังจาก อิม สัพพนาม ลง ห ธ ปัจจัย ในอรรถสัตตมีวิภัตติบ้าง
เช่น อิห, อิธ (ฐาเน) ในที่นี้

๒๕๕ :๒๗๕. **ยโต หึ.**
หลังจาก ย สัพพนาม ลง หึ ปัจจัย ในอรรถสัตตมีวิภัตติบ้าง
เช่น ยหึ (ฐาเน) ในที่ใด

๒๕๖ : ๐. **กาเล.**
ในอรรถกาลสัตตมี

๒๕๗ :๒๗๖. **กึสพฺพญฺเญกยกุหิ ทาทาจนํ.**
หลังจาก กึ สพฺพ อญฺญ เอก ย กุ สัพพนาม ลง ทา ทาจนํ ปัจจัย ในอรรถกาลสัตตมีวิภัตติบ้าง

เช่น	กทา, กุทาจนํ	ในกาลไหน
	สทา, สพฺพทา	ในกาลทั้งปวง
	อญฺญทา	ในกาลอื่น
	เอกทา	ในกาลหนึ่ง
	ยทา	ในกาลใด

๒๕๘ :๒๗๘. **ตมฺหา ทานิ จ.**
หลังจาก ต สัพพนาม ลง ทานิ ทา ปัจจัย ในอรรถกาลสัตตมีวิภัตติบ้าง
สัตตมีวิภัตติบ้าง

เช่น ตทานิ, ตทา ในกาลนั้น

๒๕๙ : ๒๗๙. **อิมสฺมา รหิธุนาทานิ จ.**

หลังจาก อิม สัพพนาม ลง รหิ ธุนา ทานิ ปัจจัย ในอรรถกาลสัตตมีวิภัตติบ้าง

เช่น เอตรหิ, อธุนา, อิทานิ ในกาลนี้

๒๖๐ : ๒๗๗. **สพฺพสฺส โน ทามฺหิ วา.**

เพราะ ทา ปัจจัย อาเทศ สพฺพ ศัพท์เป็น ส บ้าง

เช่น สทา ในกาลทั้งปวง

๒๖๑ : ๒๖๙. **อวฺณโณ เย โลปญฺจ.**

เพราะ ย (ของ ณฺย) ปัจจัยในตัทธิต ให้ลบอวัณณะ (อ อา) [จศัพท์รวมเอาการลบ อิวัณณะ)

เช่น อลส ณฺย สิ เป็น อาลสฺยํ
อโรค ณฺย สิ เป็น อาโรคฺยํ

๒๖๒ : ๓๙๑. **วุฑฺฒสฺส โย อิยิฏฺเฐสุ.**

เพราะ อิย อิฏฺฐ ปัจจัย อาเทศ วุฑฺฒ ศัพท์เป็น ช

เช่น วุฑฒ อิย สิ เป็น เชยฺโย
วุฑฒ อิฏฺฐ สิ เป็น เชฏฺโฐ

๒๖๓ : ๓๙๒. **ปสตฺถสฺส โส จ.**

เพราะ อิย อิฏฺฐ ปัจจัย อาเทศ ปสตฺถ ศัพท์เป็น ส และ ช

เช่น ปสตฺถ อิย สิ เป็น เสยฺโย เชยฺโย
ปสตฺถ อิฏฺฐ สิ เป็น เสฏฺโฐ เชฏฺโฐ

๒๖๔ : ๓๙๓. **อนฺติกสฺส เนโท.**

เพราะ อิย อิฏฺฐ ปัจจัย อาเทศ อนฺติก ศัพท์เป็น เนท

เช่น อนฺติก อิย สิ เป็น เนทิโย
อนฺติก อิฏฺจ สิ เป็น เนทิฏฺโจ

๒๖๕ :๓๙๔. **พาฬฺหสฺส สาโธ.**
เพราะ อิย อิฏฺจ ปัจจัย อาเทศ พาฬฺห ศัพท์เป็น สาธ
เช่น พาฬฺห อิย สิ เป็น สาธิโย
พาฬฺห อิฏฺจ สิ เป็น สาธิฏฺโจ

๒๖๖ :๓๙๕. **อปฺปสฺส กณฺ**
เพราะ อิย อิฏฺจ ปัจจัย อาเทศ อปฺป ศัพท์เป็น กณฺ
เช่น อปฺป อิย สิ เป็น กณิโย
อปฺป อิฏฺจ สิ เป็น กณิฏฺโจ

๒๖๗ :๓๙๖. **ยุวานณฺจ.**
เพราะ อิย อิฏฺจ ปัจจัย อาเทศ ยุว ศัพท์เป็น กณฺ
เช่น ยุว อิย สิ เป็น กนิโย (ณฺ เป็น นฺ)
ยุว อิฏฺจ สิ เป็น กนิฏฺโจ (ณฺ เป็น นฺ)

๒๖๘ :๓๙๗. **วนฺตุมนฺตุวีนณฺจ โลโป.**
เพราะ อิย อิฏฺจ ปัจจัย ลบ วนฺตุ มนฺตุ และ วี ปัจจัย
เช่น คุณวนฺตุ อิย สิ เป็น คุณิโย
คุณวนฺตุ อิฏฺจ สิ เป็น คุณิฏฺโจ
สติมนฺตุ อิย สิ เป็น สติโย
สติมนฺตุ อิฏฺจ สิ เป็น สติฏฺโจ
เมธาวี อิย สิ เป็น เมธิโย
เมธาวี อิฏฺจ สิ เป็น เมธิฏฺโจ

๒๖๙: ๔๑. **ยวตํ ตลนทการานํ พฺยญฺชนานิ จลญชการตฺตํ.**

อาเทศ ต ล น ท ที่มี ย (ตฺย ลฺย นฺย ทฺย) เป็น จ ล ญ ช บ้าง ตามลำดับ

เช่น	(ชาติ) ชาตฺย อนฺโธ	เป็น	ขจฺจนฺโธ
	(วิปลิ) วิปลฺย อาโส	เป็น	วิปลฺลาโส
	(อาณิ) อานฺย อาโย	เป็น	อญฺญาโย
	(ยทิ) ยทฺย เอวํ	เป็น	ยชฺเชวํ

๒๗๐ : ๑๒๐. **อมฺห-ตุมฺห-นฺตุ-ราช-พฺรหฺมตฺต-สข-สตฺถุ-ปิตาทีหิ สฺมา นาว.**

หลังจาก อมฺห ตุมฺห นฺตุ ราช พฺรหฺม อตฺต สข สตฺถุ ปิตุ ศัพท์เป็นต้น ให้ สฺมา เป็นเหมือน นา

เช่น	อมฺห สฺมา	เป็น	มยา
	ตุมฺห สฺมา	เป็น	ตยา
	คุณวนฺตุ สฺมา	เป็น	คุณวตา
	ราช สฺมา	เป็น	รญฺญา
	พฺรหฺม สฺมา	เป็น	พฺรหฺมุนา
	อตฺต สฺมา	เป็น	อตฺตนา
	สข สฺมา	เป็น	สขินา
	สตฺถุ สฺมา	เป็น	สตฺถารา
	ปิตุ สฺมา	เป็น	ปิตรา

นามกปฺเป ปญฺจโม กณฺโฑ.

กัณฑ์ที่ ๕ ในหมวดนาม จบ

นามสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

สูตรในนามกัณฑ์ จบ

นามกัปป์ การกกัณฑ์

การสัมพันธ์กันระหว่างนามกับกิริยา

นามวิภัตฺยันตบท + อาขฺยาตวิภัตฺยันตบท

๓. การกกัณฑ์

๒๗๑ :๘๘;๓๐๘. **ยสฺมาทเปติ ภยมาทตฺเต วา ตทปาทานํ.**

บุคคลหลีกไปจากการกะใด หรือภัยเกิดจาการกะใด หรือบุคคลเรียนเอาความรู้จากการกะใด การกะนั้น ชื่อว่า อปาทานะ

๒๗๒ : ๓๐๙. **ธาตุนามานมุปสคฺคโยคาทีสฺวปิ จ.**

การกะใด อยู่ในที่ประกอบด้วยธาตุ นาม อุปสัค และนิบาตบางตัว การกะนั้น ชื่อว่า อปาทานะ

๒๗๓ : ๓๑๐. **รกฺขณตฺถานมิจฺฉิตํ.**

การกะใด เป็นที่ต้องการในที่ประกอบด้วยธาตุที่มีอรรถว่า "รักษา" การกะนั้น ชื่อว่า อปาทานะ

๒๗๔ : ๓๑๑. **เยน วาทสฺสนํ.**

การกะใด ไม่เห็นบุคคลผู้หลบหลีกไป การกะนั้น ชื่อว่า อปาทานะ

๒๗๕ : ๓๑๒. **ทูรนฺติกทฺธกาลนิมฺมานตฺวาโลปทิสาโยค-วิภตฺตารปฺปโยคสุทฺธปฺปโมจนเหตุวิวิตฺตปฺ-ปมาณปุพฺพโยคพนฺธนคุณวจนปญฺหกถนโถกากตฺตูสุ จ.**

การกะใด อยู่ในที่ประกอบด้วย (๑) ทูรศัพท์และศัพท์ที่มีอรรถว่า "ไกล", (๒) อนฺติกศัพท์และศัพท์ที่มอรรถว่า "ใกล้", (๓) ศัพท์ที่บอกระยะทางและกาลเวลา, (๔) ในที่มีการลบ ตฺวา ปัจจัยสุดท้ายบท, (๕) ทิสาศัพท์และศัพท์ที่มีอรรถว่า "ทิศ", (๖) ศัพท์ที่มีอรรถว่า "การจำแนก", (๗) ในที่ประกอบด้วยศัพท์ที่มีอรรถว่า "งดเว้น

หมดจด พ้น เหตุ สงบ และประมาณ", (๘) ปุพฺพศัพท์เป็นต้น, (๙) ในที่ประกอบด้วยศัพท์ที่มีอรรถว่า "ผูก กล่าวคุณ ถาม และตอบ", (๑๐) ในที่ประกอบด้วยศัพท์ที่มีอรรถว่า "เล็กน้อย", (๑๑) และในที่ประกอบด้วยศัพท์ที่มีอรรถเหตุอันไม่ใช่เหตุกัตตา การกะ(ทั้งหมด)นั้น ชื่อว่า อปาทานะ

๒๗๖ :๘๔;๓๐๒. **ยสฺส ทาตุกาโม โรจเต ธารยเต วา ตํ สมฺปทานํ.**

บุคคลพอใจให้แก่การกะใด ชอบใจต่อการกะใด หรือทรงไว้เพื่อการกะใด การกะนั้น ชื่อว่า สัมปทานะ

๒๗๗ : ๓๐๓. **สิลาฆหนุฐาสปธารปิหกุธทุหิสฺโสสูยราธิกฺข-ปจฺจาสุณอนุปติคิณปุพฺพกตฺตาโรจนตฺถตทตฺถ-ตุมตฺถาลมตฺถมญฺญานาทรปฺปาณินิ คตฺยตฺถ-กมฺมนิ อาสีสตฺถสมฺมุติภิยฺยสตฺตมฺยตฺเถสุ จ.**

การกะใด มีอยู่ในที่ประกอบด้วย (๑) สิลาฆ หนุ ฐา สป ธาร ปิ กุธ ทุห อิสฺส อุสูย ราธ และ อิกฺข ธาตุ, (๒) กัตตาในวากยะหน้าของ สุ ธาตุ อันมี ปติ และ อา อุปสัคเป็นบทหน้า, (๓) คิ ธาตุอันมี อนุ และ ปติ เป็นบทหน้า, (๔) อรรถการกล่าว, (๕) ประโยชน์ของกิริยานั้น, (๖) อรรถ ตุํ ปัจจัย, (๗) อรรถ อลํ ศัพท์, (๘) อรรถไม่เคารพและไม่ใช่ชีวิตในที่ประกอบด้วย มน ธาตุ, (๙) กรรมของธาตุที่มีอรรถการไป, (๑๐) ในที่ประกอบด้วยศัพท์ที่มีอรรถว่าปรารถนา, (๑๑) ในที่ประกอบด้วย สมฺมุติ ศัพท์, (๑๒) ในที่ประกอบด้วย ภิยฺยศัพท์ (๑๓) และอรรถสัตตมีวิภัตติ การกะนั้น ชื่อว่า สัมปทานะ

๒๗๘:๙๓;๓๒๐. โยธาโร ตโมกาสํ.

การกะใด เป็นที่ตั้งของกิริยา การกะนั้น ชื่อว่า โอกาสะ

๒๗๙:๘๒;๒๙๒. เยน วา กยิรเต ตํ กรณํ.

การกะใด เป็นเครื่องช่วยทำ การกะนั้น ชื่อว่า กรณะ

๒๘๐:๗๕;๒๘๕. ยํ กโรติ ตํ กมฺมํ.

บุคคลกระทำซึ่งการกะใด การกะนั้น ชื่อว่า กัมมะ

๒๘๑:๗๗; ๒๙๔. โย กโรติ ส กตฺตา.

การกะใด กระทำ(ซึ่งกิริยา) การกะนั้น ชื่อว่า กัตตุ

๒๘๒:๒๙๕. โย กาเรติ ส เหตุ.

การกะใด ให้เขากระทำ การกะนั้น ชื่อว่า เหตุกัตตุ

๒๘๓:๙๑; ๓๑๖. ยสฺส วา ปริคฺคโห ตํ สามี.

การกะใด เป็นเจ้าของทรัพย์ การกะนั้น ชื่อว่า สามี

๒๘๔:๖๕; ๒๘๓. ลิงฺคตฺเถ ปฐมา.

ลงปฐมาวิภัตติ ในอรรถลิงค์ (ที่เป็นปกติลิงค์)

เช่น ปุริโส, กญฺญา, จิตฺตํ (เอก.)

ปุริสา, กญฺญาโย, จิตฺตานิ (พหุ.)

๒๘๕: ๗๐. อาลปเน จ.

ลงปฐมาวิภัตติ ในอรรถอาลปนะด้วย

เช่น ปุริส, ปุริสา, กญฺเญ, จิตฺต (เอก.)

ปุริสา, กญฺญา กญฺญาโย, จิตฺตา จิตฺตานิ (พหุ.)

๒๘๖:๘๓; ๒๙๑. กรเณ ตติยา.

ลงตติยาวิภัตติ ในอรรถกรณะ

เช่น หตฺเถน กมฺมํ กโรติ (หตฺถ นา)
ปาเทหิ คามํ คจฺฉติ (ปาท หิ)

๒๘๗:๒๙๖. สหาทิโยเค จ.
ลงตติยาวิภัตติ ในที่ประกอบด้วย สห ศัพท์เป็นต้นด้วย
เช่น วิตกฺเกน สห วตฺตติ

๒๘๘:๗๘; ๒๙๓. กตฺตริ จ.
ลงตติยาวิภัตติในอรรถกัตตุด้วย
เช่น ปุริเสน กตํ

๒๘๙:๒๙๗. เหตฺวตฺเถ จ.
ลงตติยาวิภัตติ ในอรรถเหตุด้วย
เช่น อนฺเนน วสติ

๒๙๐:๒๙๘. สตฺตมฺยตฺเถ จ.
ลงตติยาวิภัตติ ในอรรถสัตตมีวิภัตติด้วย
เช่น เตน โข ปน สมเยน

๒๙๑:๒๙๙. เยนงฺควิกาโร.
ความเปลี่ยนแปลงของร่างกายโดยทิ้งร่องรอยของอวัยวะอันมีโรคไว้ ลงตติยาวิภัตติหลังจากศัพท์อวัยวะนั้น
เช่น อกฺขินา กาโณ, หตฺเถน กุณี

๒๙๒:๓๐๐. วิเสสเน จ.
ลงตติยาวิภัตติ ในอรรถวิเสสนะด้วย
เช่น สิปฺเปน นฬกาโร โส
เอกูนตึโส วยสา

๒๙๓:๘๖; ๓๐๑. สมฺปทาเน จตุตฺถี.

ลงจตุตถีวิภัตติ ในอรรถสัมปทานะ

เช่น ยาจกสฺส ธนํ ททาติ (ยาจก ส)

ภิกฺขูนํ ทานํ เทติ (ภิกฺขุ นํ)

๒๙๔:๓๐๕. นโมโยคาทีสฺวปิ จ.

ลงจตุตถีวิภัตติ แม้ในที่ประกอบด้วย นโม ศัพท์เป็นต้น

เช่น นโม เต พุทฺธ วีรตฺถุ

๒๙๕:๘๙; ๓๐๗. อปาทาเน ปญฺจมี.

ลงปัญจมีวิภัตติ ในอรรถอปาทานะ

เช่น คามา อเปนฺติ (คาม สฺมา)

ปพฺพตา โอตรนฺติ (ปพฺพต สฺมา)

อุรสฺมา ชาโต ปุตฺโต (อุร สฺมา)

๒๙๖:๓๑๔. การณตฺเถ จ.

ลงปัญจมีวิภัตติ ในอรรถการณะ (เหตุ)

เช่น อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา

๒๙๗:๗๖; ๒๘๔. กมฺมตฺเถ ทุติยา.

ลงทุติยาวิภัตติ ในอรรถกัมมะ

เช่น ธมฺมํ สุณาติ (ธมฺม อํ)

ปณฺฑิเต ปยิรุปาสติ (ปณฺฑิต โย)

๒๙๘:๒๘๗. กาลทฺธานมจฺจนฺตสํโยเค.

ลงทุติยาวิภัตติ ในที่ไม่มีช่องว่างระหว่าง ทัพพะ คุณะ และกิริยา ของกาลเวลาและระยะทาง

เช่น สตฺตาหํ ควปานํ (กาลเวลา-ทัพพะ)

สรทํ รมณียา นที (กาลเวลา-คุณ)

มาสํ สชฺฌายติ (กาลเวลา-กิริยา)
โยชนํ วนราชิ (ระยะทาง-ทัพพะ)
โยชนํ ทีโฆ ปพฺพโต (ระยะทาง-คุณ)
โกสํ สชฺฌายติ (ระยะทาง-กิริยา)

๒๙๙:๒๘๘. กมฺมปฺปวจนียยุตฺเต.

เมื่อประกอบด้วยนิบาตและอุปสัค อันมีชื่อว่า กัมมัปปวจนียะ (กล่าวกรรม) ให้ลงทุติยาวิภัตติหลังจากลิงค์

เช่น ธิ พฺราหฺมณสฺส หนฺตารํ.
ปพฺพชิตมนุ ปพฺพชึสุ.

๓๐๐:๒๘๖. คติพุทฺธิภุชปจหรกรสยาทีนํ การิเต วา.

เมื่อธาตุที่มีอรรถว่า "ไป รู้ กิน กล่าว นำไป กระทำ และนอน" เป็นต้น ประกอบด้วยการิตปัจจัย ลงทุติยาวิภัตติในอรรถกัมมะบ้าง

เช่น ปุริโส ปุริสํ คามํ คมยติ. (คมฺธาตุ)
สิสฺสํ ธมฺมํ โพเธติ อาจริโย (พุธธาตุ)
มาตา ปุตฺตํ โภชนํ โภชยติ (ภุชธาตุ)
สิสฺสํ ธมฺมํ ปาเจติ อาจริโย (ปจธาตุ)
ปุริโส ปุริสํ ภารํ หาเรติ (หรธาตุ)
ปุริโส ปุริสํ กมฺมํ การยติ (กรธาตุ)
มาตา ปุตฺตํ สยาปยติ (สิธาตุ)

๓๐๑:๙๒; ๓๑๕. สามิสฺมึ ฉฏฺฐี.

ลงฉัฏฐีวิภัตติ ในอรรถสามี (เจ้าของ)

เช่น ปุริสสฺส ธนํ (ปุริส ส)
ปุริสานํ ธนํ (ปุริส นํ)

๓๐๒ : ๙๔; ๓๑๙. โอกาเส สตฺตมี.

ลงสัตตมีวิภัตติ ในอรรถโอกาสะ

เช่น อาสเน นิสีทติ (อาสน สฺมึ)

สาวตฺถิยํ วิหรติ (สาวตฺถี สฺมึ)

๓๐๓ : ๓๒๑. สามิสฺสราธิปติทายาทสกฺขีปติภูปสุตกุสเลหิ จ.

ลงฉัฏฐีวิภัตติและสัตตมีวิภัตติ ในที่ประกอบด้วย สามี อิสฺสร อธิปติ ทายาท สกฺขิ ปติภู ปสูต และ กุสล ศัพท์

เช่น ควํ สามี (เจ้าของแห่งโค)

โคสุ สามี (เจ้าของในโค)

ควํ อิสฺสโร, โคสุ อิสฺสโร (เป็นใหญ่...)

ควํ อธิปติ, โคสุ อธิปติ (เป็นหัวหน้า...)

ควํ ทายาโท,โคสุ ทายาโท (เป็นทายาท)

ควํ สกฺขิ, โคสุ สกฺขิ (เป็นผู้ดูแล..)

ควํ ปติภู, โคสุ ปติภู (เป็นผู้รับหน้าที่..)

ควํ ปสูโต, โคสุ ปสูโต (เป็นผู้เกิด...)

ควํ กุสโล, โคสุ กุสโล (เป็นผู้ฉลาด...)

๓๐๔ : ๓๒๒. นิทฺธารเณ จ.

ลงฉัฏฐีวิภัตติและสัตตมีวิภัตติ ในอรรถนิทธารณะด้วย (ถอนออกจากกลุ่ม)

เช่น มนุสฺสานํ ขตฺติโย สูรตโม.

มนุสฺเสสุ ขตฺติโย สูรตโม.

๓๐๕ : ๓๒๓. อนาทเร จ.

ลงฉัฏฐีวิภัตติและสัตตมีวิภัตติ ในอรรถอนาทระด้วย (ไม่เอื้อเฟื้อ)

เช่น อกามกานํ มาตาปิตูนํ รุทนฺตานํ ปพฺพชิ.
มาตาปิตูสุ รุทนฺเตสุ ปพฺพชิ.

๓๐๖ : ๒๘๙. กวจิ ทุติยา ฉฏฺฐีนมตฺเถ.

ลงทุติยาวิภัตติ ในอรรถฉัฏฐีบ้าง
เช่น อนฺตรา จ ราชคหํ อนฺตรา จ นาฬนฺทํ.

๓๐๗ : ๒๙๐. ตติยาสตฺตมีนญฺจ.

ลงทุติยาวิภัตติ ในอรรถตติยาและสัตตมีบ้าง
เช่น สเจ มํ นาลปิสฺสติ, ตฺวญฺจ มํ นาภิภาสติ.
ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา.
เอกํ สมยํ ภควา.

๓๐๘ : ๓๑๗. ฉฏฺฐี จ.

ลงฉัฏฐีวิภัตติ ในอรรถตติยาและสัตตมีบ้าง
เช่น ปุปผสฺส พุทฺธํ ยชติ (ตติยา)
กุสลา นจฺจคีตสฺส สิกฺขิตา จาตุริตฺถิโย (สัตตมี)

๓๐๙ : ๓๑๘. ทุติยาปญฺจมีนญฺจ.

ลงฉัฏฐีวิภัตติ ในอรรถทุติยาและปัญจมีบ้าง
เช่น ตสฺส ภวนฺติ วตฺตาโร (ทุติยา)
อสฺสวนตา ธมฺมสฺส ปริหายนฺติ (ปัญจมี)

๓๑๐ : ๓๒๔. กมฺมกรณนิมิตฺตตฺเถสุ สตฺตมี.

ลงสัตตมีวิภัตติ ในอรรถกัมมะ กรณะ และนิมิตตะ (เหตุ)
เช่น ภิกฺขูสุ อภิวาเทนฺติ (กัมมะ)
หตฺเถสุ ปิณฺฑาย จรนฺติ (กรณะ)
ทีปิ จมฺเมสุ หญฺญเต (นิมิตตะ)

๓๑๑ :๓๒๕. สมฺปทาเน จ.

ลงสัตตมีวิภัตติ ในอรรถสัมปทานะด้วย

เช่น สํเฆ ทินฺนํ มหปฺปลํ.

๓๑๒ :๓๒๖. ปญฺจมฺยตฺเถ จ.

ลงสัตตมีวิภัตติ ในอรรถปัญจมีด้วย

เช่น กทลีสุ คเช รกฺขนฺติ.

๓๑๓ :๓๒๗. กาลภาเวสุ จ.

ลงสัตตมีวิภัตติ ในอรรถกาละและภาวลักขณะด้วย

เช่น ปพฺพณฺหสมเย คโต (กาล)

ภิกฺขุสํเฆสุ โภชียมาเนสุ คโต (ภาวลักขณะ)

๓๑๔ :๓๒๘. อุปาธฺยาธิกสฺสรวจเน.

เมื่อมีการกล่าวอรรถว่า "ยิ่งเกิน และ เป็นใหญ่" ลงสัตตมีวิภัตติ ในที่ประกอบด้วย อุป และ อธิ อุปสัค

เช่น อุป ขาริยํ โทโณ (อธิกวจนะ)

อธิ พฺรหฺมทตฺเต ปญฺจาลา (อิสสรวจนะ)

๓๑๕ :๓๒๙. มณฺฑิตุสฺสุกฺเกสุ ตติยา จ.

เมื่อรู้ว่ามีอรรถว่า "ความผ่องใส และ ความพยายาม" ลงตติยาวิภัตติและสัตตมีวิภัตติ

เช่น ญาเณน ปสนฺโน, ญาณสฺมึ ปสนฺโน

ญาเณน ปสฺสุกฺโก, ญาณสฺมึ อสฺสุกฺโก

นามกปฺเป การกกปฺโป ฉฏฺโฐ กณฺโฑ.

การกกัณฑ์ที่ ๖ ในหมวดนาม จบ

การกสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

สูตรในการกกัณฑ์ จบ

นามกัปป์ สมาสกัณฑ์

การย่อนามกับนามที่มีเนื้อความเข้ากัน

นาม + นาม + วิภัตตินาม

๔. สมาสกัณฑ์

๓๑๖ : ๓๓๑. นามานํ สมาโส ยุตฺตตฺโถ.

นามศัพท์ที่มีอรรถของบทประกอบกัน ชื่อว่า สมาส

๓๑๗ : ๓๓๒. เตสํ วิภตฺติโย โลปา จ.

ให้ลบวิภัตติของบทสมาส ของศัพท์ที่มีตัทธิตปัจจัย และ อาย ปัจจัยอยู่สุดท้ายเหล่านั้น

เช่น รญฺโญ ปุตฺโต ราชปุตฺโต (สมาส)
วสิฏฺฐสฺส อปจฺจํ วาสิฏฺโฐ (ตัทธิตปัจจัย)
ปพฺพตมิว อตฺตานมาจรติ ปพฺพตายติ (อายปัจจัย)

๓๑๘ : ๓๓๓. ปกติ จสฺส สรนฺตสฺส.

เมื่อลบวิภัตติแล้ว ให้ปกติลิงค์ทั้ง ๓ อันมีเนื้อความเป็นอันเดียวกัน และให้มีสระอยู่สุดท้าย

เช่น รญฺโญ ปุตฺโต เป็น ราชปุตฺต
วสิฏฺฐสฺส อปจฺจํ เป็น วาสิฏฺฐ

๓๑๙ : ๓๓๐. อุปสคฺคนิปาตปุพฺพโก อพฺยยีภาโว.

นามที่มีเนื้อความเข้ากันได้ มีอุปสัคและนิบาตอยู่หน้าและเป็นประธาน ถูกย่อเป็นสมาสแน่นอน และมีชื่อว่า อัพยยีภาวะ

เช่น นครสฺส สมีปํ เป็น อุปนครํ
เย เย วุฑฺฒา เป็น ยถาวุฑฺฒํ

๓๒๐ : ๓๓๕. โส นปุํสกลิงฺโค.

อัพยยีภาวสมาสนั้น เป็นนปุงสกลิงค์

เช่น อุปนครํ, ยถาวุฑฺฒํ

๓๒๑:๓๔๙. ทิคุสฺเสกตฺตํ.

ทิคุสมาส เป็นนปุงสกลิงค์เอกพจน์

เช่น ติโลกํ, จตุสจฺจํ

๓๒๒:๓๕๙. ตถา ทฺวนฺเท ปาณิตูริยโยคฺคเสนงฺคขุทฺทชนฺตุก-วิวิธวิรุทฺธวิสภาคตฺถาทีนญฺจ.

ศัพท์ที่มีเนื้อความเป็นอวัยวะของสัตว์ เครื่องดนตรี เครื่องไถนา องค์ประกอบของกองทัพ สัตว์เล็ก สิ่งที่เป็นปฏิปักษ์กัน และสิ่งที่แตกต่างกันโดยลักษณะ เหมือนกันโดยกิจเป็นต้น ในสมาหารทวันทสมาส เป็นนปุงสกลิงค์เอกพจน์ เหมือนทิคุสมาส

เช่น	จกฺขุ จ โสตญฺจ	เป็น	จกฺขุโสตํ
	คีตญฺจ วาทิตญฺจ	เป็น	คีตวาทิตํ
	ผาโล จ ปาจนญฺจ	เป็น	ผาลปาจนํ
	หตฺถิโน จ อสฺสา จ	เป็น	หตฺถิอสฺสํ
	ฑํสา จ มกสา จ	เป็น	ฑํสมกสํ
	อหิ จ นกุโล จ	เป็น	อหินกุลํ
	สีลญฺจ ปญฺญาณญฺจ	เป็น	สีลปญฺญาณํ
	ทาสี จทาโส จ	เป็น	ทาสิทาสํ
	ปตฺโต จ จีวรญฺจ	เป็น	ปตฺตจีวรํ

๓๒๓:๓๖๐. วิภาสา รุกฺขติณปสุธนธญฺญชนปทาทีนญฺจ.

ในทวันทสมาส ศัพท์ที่มีเนื้อความเป็นต้นไม้ หญ้า สัตว์เลี้ยง ๔ เท้า ทรัพย์ ธัญพืช และชนบทเป็นต้น เป็นนปุงสกลิงค์เอกพจน์บ้าง

เช่น	อสฺสตฺถา จ กปิตฺถา จ	เป็น	อสฺสตฺถกปิตฺถํ
	อุสีรานิ จ พีรณานิ จ	เป็น	อุสีรพีรณํ

อชา จ เอฬกา จ เป็น อเชฬกํ
หิรญฺญญฺจ สุวณฺณญฺจ เป็น หิรญฺญสุวณฺณํ
สาลี จ ยวา จ เป็น สาลิยวํ
กาสี จโกสลา จ เป็น กาสิโกสลํ

๓๒๔:๓๓๙. ทฺวิปเท ตุลฺยาธิกรเณ กมฺมธารโย.

บททั้ง ๒ มีเนื้อความเข้ากันได้ ชื่อว่า กัมมธารยสมาส

เช่น มหนฺโต จ โส ปุริโส จ เป็น มหาปุริโส
นีลญฺจ ตํ อุปฺปลญฺจ เป็น นีลุปฺปลํ

๓๒๕:๓๔๘. สงฺขฺยาปุพฺโพ ทิคุ.

กัมมธารยสมาสที่มีสังขยาอยู่หน้า ชื่อว่า ทิคุสมาส

เช่น ตโย โลกา เป็น ติโลกํ
จตฺตาริ สจฺจานิ เป็น จตุสจฺจํ

๓๒๖:๓๔๑. อุเภ ตปฺปุริสา.

กัมมธารยสมาสและทิคุสมาสทั้ง ๒ ชื่อว่า ตัปปุริสสมาส

๓๒๗:๓๕๑. อมาทโย ปรปเทภิ.

การย่อบทหน้าที่ลงท้ายด้วย อํ วิภัตติเป็นต้น เข้ากับบทหลัง ชื่อว่า ตัปปุริสสมาส

เช่น สรณํ คโต เป็น สรณคโต
พุทฺเธน ภาสิโต เป็น พุทฺธภาสิโต
กถินสฺส ทุสฺสํ เป็น กถินทุสฺสํ
นครา นิคฺคโต เป็น นครนิคฺคโต
รญฺโญ ปุตฺโต เป็น ราชปุตฺโต
วเน ปุปฺผํ เป็น วนปุปฺผํ

๓๒๘:๓๕๒. อญฺญปทตฺเถสุ พหุพฺพีหิ.

สมาสที่ย่อบทที่มีเนื้อความเกี่ยวข้องกันเข้ากัน มีเนื้อความของบทอื่นเป็นประธาน ชื่อว่า พหุพพีหิสมาส

เช่น อาคตา สมณา อิมํ เป็น อาคตสมโณ

ทิฏฺโจ ธมฺโม เยน เป็น ทิฏฺจธมฺโม

ทินฺโน สุงฺโก ยสฺส เป็น ทินฺนสุงฺโก

นิคฺคตา กิเลสา เอตสฺมา เป็น นิกฺกิเลโส

ขีณา อาสวา ยสฺส เป็น ขีณาสโว

พหโว ตาปสา อสฺมึ เป็น พหุตาปโส

๓๒๙:๓๕๗. นามานํ สมุจฺจโย ทฺวนฺโท.

การย่อนามที่มีเนื้อความเข้ากัน และมีวิภัตติเดียวกัน ชื่อว่า ทวันทสมาส

เช่น มาตา จ ปิตา จ เป็น มาตาปิตโร

จนฺโท จ สูริโย จ เป็น จนฺทสูริยา

๓๓๐ :๓๔๐. มหตํ มหา ตุลฺยาธิกรเณ ปเท.

เพราะบทหลังที่มีเนื้อความเข้ากับบทหน้า ให้อาเทศ มหนฺต เป็น มหา

เช่น มหนฺตปุริโส เป็น มหาปุริโส

๓๓๑ :๓๕๓. อิตฺถิยํ ภาสิตปุมิตฺถี ปุมาว เจ.

ถ้าศัพท์หลังที่เป็นอิตถีลิงค์ เคยเป็นปุงลิงค์มาก่อน เมื่อย่อเข้าสมาสแล้ว สำเร็จเป็นปุงลิงค์

เช่น ทีฆาชงฺฆา อสฺส เป็น ทีฆชงฺโฆ

๓๓๒ :๓๔๓. กมฺมธายสญฺเญ จ.

ในกัมมธารยสมาส บทหน้าที่มีเนื้อความเข้ากัน ถ้าบทหน้าที่เป็นอิตถีลิงค์ เคยเป็นปุงลิงค์มาก่อน ให้กลับไปเป็นปุงลิงค์

เช่น ขตฺติยา กญฺญา เป็น ขตฺติยกญฺญา

๓๓๓ :๓๔๔. อตฺตํ นสฺส ตปฺปุริเส.

เพราะพยัญชนะในตัปปุริสสมาส อาเทศ น นิบาต เป็น อ

เช่น น พฺราหฺมโณ เป็น อพฺราหฺมโณ

๓๓๔ :๓๔๕. สเร อนฺ.

เพราะสระหลังในตัปปุริสสมาส อาเทศ น นิบาต เป็น อนฺ

เช่น น อสฺโส เป็น อนสฺโส
น อริโย เป็น อนริโย

๓๓๕ :๓๔๖. กทฺ กุสฺส.

เพราะสระหลังในตัปปุริสสมาส อาเทศ กุ นิบาต เป็น กทฺ

เช่น กุ อนฺนํ เป็น กทนฺนํ
กุ อสนํ เป็น กทสนํ

๓๓๖ :๓๔๗. กาปฺปตฺเถสุ จ.

เพราะบทหลังในตัปปุริสสมาส อาเทศ กุ นิบาตที่แปลว่า "น้อย น่าเกลียด" เป็น กา บ้าง

เช่น กุ ลวณํ เป็น กาลวณํ
กุ ปุริโส เป็น กาปุริโส กุปุริโส

๓๓๗:๓๕๐. กฺวจิ สมาสนฺตคตานมการนฺโต.

อาเทศสระสุดท้ายของ ราช ศัพท์เป็นต้นในสมาส เป็น อ บ้าง

เช่น รญฺโญ ปุตฺโต เป็น ราชปุตฺโต

๓๓๘:๓๕๖. นทิมฺหา จ.

ลง ก ปัจจัย หลังจาก นที ศัพท์ในสมาส

เช่น พหุนที สิ เป็น พหุนทิโก

๓๓๙:๓๕๘. ชายาย ตุทํชานิ ปติมฺหิ.

เพราะ ปติ ศัพท์ อาเทศ ชายา ศัพท์ เป็น ตุทํ และ ชานิ

เช่น ชายาปติ เป็น ตุทํปติ ชานิปติ

๓๔๐:๓๕๕. ธนุมฺหา จ.

ลง อา ปัจจัย หลังจาก ธนุ ศัพท์ในสมาสบ้าง

เช่น คณฺฑีวธนุ เป็น คณฺฑีวธนฺวา

๓๔๑:๓๓๖. อํ วิภตฺตีนมการนฺตา อพฺยยีภาวา.

หลังจากอัพยยีภาวสมาสที่มีสระ อ อยู่สุดท้าย อาเทศวิภัตติทั้งหลายเป็น อํ

เช่น อุปนคร สิ เป็น อุปนครํ
อุปนคร อํ เป็น อุปนครํ
อุปนคร นา เป็น อุปนครํ

๓๔๒:๓๓๗. สโร รสฺโส นปุํสเก.

ทำรัสสะสระสุดท้ายในบทสมาสที่เป็นนปุงสกลิงค์

เช่น สุภิกฺขา สิ เป็น สุภิกฺขํ
อุปคงฺคา สิ เป็น อุปคงฺคํ

๓๔๓:๓๓๘. อญฺญสฺมา โลโป จ.

ลบวิภัตติหลังจากอัพยยีภาวสมาส ที่ไม่ใช่ อ การันต์

เช่น อธิตฺถิ ปสฺส, อธิตฺถิ กตํ

นามกปฺเป สมาสกปฺโป สตฺตโม กณฺโฑ.

สมาสกัณฑ์ที่ ๗ ในหมวดนาม จบ

สมาสสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

สูตรในสมาสกัณฑ์ จบ

นามกัปป์ ตัทธิตกัณฑ์

การลงปัจจัยที่เกื้อกูลแก่นาม ๓

นาม ๓ + ปัจจัย + วิภัตตินาม

๕. ตัทธิตกัณฑ์

๓๔๔:๓๖๑. วา ณปจฺเจ.

หลังจากบทที่มีฉัฏฐีวิภัตติอยู่สุดท้าย ลง ณ ปัจจัย ในอรรถ “ตสฺส อปจฺจํ” (ลูกของบุคคลนั้น) บ้าง

เช่น วาสิฏฺโฐ ลูกหลานของวสิฏฐะ
ภารทฺวาโช ลูกหลานของภารทวาชะ
โคตโม ลูกหลานของโคตมะ

๓๔๕:๓๖๖. ณายนณาน วจฺฉาทิโต.

หลังจากหมู่ศัพท์ที่เป็นชื่อโคตร มี วจฺฉ โคตรเป็นต้น ลง ณายน ณาน ปัจจัย ในอรรถ “ตสฺส อปจฺจํ” บ้าง

เช่น วจฺฉายโน, วจฺฉาโน ลูกหลานของวัจฉะ
กจฺจายโน, กจฺจาโน ลูกหลานของกัจจะ

๓๔๖:๓๖๗. เณยฺโย กตฺติกาทีหิ.

หลังจากหมู่ศัพท์อิตถีลิงค์ มี กตฺติกา เป็นต้น ลง เณยฺย ปัจจัย ในอรรถ “ตสฺส อปจฺจํ” บ้าง

เช่น กตฺติเกยฺโย ลูกหลานของกัตติกา
คงฺเคยฺโย ลูกหลานของคงคา

๓๔๗:๓๖๘. อโต ณิ วา.

หลังจากศัพท์ที่เป็นอการันต์ ลง ณิ ปัจจัย ในอรรถ “ตสฺส อปจฺจํ” บ้าง

เช่น ทกฺขิ ลูกหลานของทักขะ
สกฺยปุตฺติ ลูกหลานของศักยบุตร

๓๔๘:๓๗๑. ณโวปคฺวาทีหิ.

หลังจากหมู่ศัพท์ที่เป็นชื่อโคตร มี อุปคุ เป็นต้น ลง ณว ปัจจัย ในอรรถ "ตสฺส อปจฺจํ" บ้าง

เช่น โอปคโว ลูกหลานของอุปคุ
มานโว ลูกหลานของมนุ

๓๔๙:๓๗๒. เณร วิธวาทิโต.

หลังจากหมู่ศัพท์ที่เป็นชื่อโคตร มี วิธวา เป็นต้น ลง เณร ปัจจัย ในอรรถ "ตสฺส อปจฺจํ" บ้าง

เช่น เวธเวโร ลูกหลานของหญิงหม้าย
พนฺธุเกโร ลูกหลานของหญิงเจ้าชู้

๓๕๐:๓๗๓. เยน วา สํสฏฺจํ ตรติ จรติ วหติ ณิโก.

ในอรรถเหล่านี้ คือ (๑) ผสมด้วยวัตถุใด (๒) ข้ามไปด้วยยานใด (๓) เที่ยวไปด้วยยานใด (๔) หรือนำไปด้วยวัตถุใด ให้ลง ณิก ปัจจัย หลังจากบท(อันเป็นเครื่องช่วย)ซึ่งมีตติยาวิภัตติอยู่สุดท้ายนั้นบ้าง

เช่น เตลิกํ สิ่งที่ผสมด้วยงา (ปรุงด้วยงา)
นาวิโก ผู้ข้ามด้วยเรือ (ชาวเรือ)
ปาทิโก ผู้เที่ยวไปด้วยเท้า (คนเดินเท้า)
อํสิโก ผู้นำไปด้วยบ่า (คนแบกหาม)

๓๕๑:๓๗๔. ตมธีเต เตนกตาทิสนฺนิธานนิโยคสิปฺปภณฺฑ-ชีวิกตฺเถสุ จ.

ลง ณิก ปัจจัย ในอรรถต่อไปนี้บ้าง คือ (๑) ผู้สวดซึ่งคัมภีร์นั้น (๒) การกระทำด้วยวัตถุนั้นเป็นต้น (๓) การนับเนื่องในวัตถุนั้น (๔) การประกอบในที่นั้น (๕) ศิลปะ

ของบุคคลนั้น (๖) ทรัพย์ของบุคคลนั้น (๗) และอาชีพของบุคคลนั้น

เช่น	เวนยิโก	ผู้สวดพระวินัย
	กายิโก	ผู้ทำด้วยกาย
	สารีริกํ	ทุกข์อันนับเนื่องในสรีระ
	โทวาริโก	ผู้เฝ้าประตู
	เวณิโก	ผู้มีศิลปะการดีดพิณ
	คนฺธิโก	ผู้มีของหอมเป็นสินค้า
	โอรพฺภิโก	ผู้ฆ่าแกะเลี้ยงชีพ
	ชาลิโก	ผู้ฆ่าด้วยแห (คนทอดแห)

๓๕๒:๓๗๖. ณ ราคา ตสฺเสทมญฺญตฺเถสุ จ.

ลง ณ ปัจจัย หลังจาก ราค ศัพท์ ในอรรถว่า "ย้อมด้วยวัตถุนั้น" อรรถว่า "วัตถุนี้ของบุคคลนั้น" และในอรรถอื่นบ้าง

เช่น	กาสาวํ (วตฺถํ)	ผ้าที่ย้อมด้วยน้ำฝาด
	มาหิสํ (มํสํ)	เนื้อของควาย
	เวทิโส (คาโม)	บ้านใกล้เมืองวิทิสา
	มานสํ (สุขํ)	ความสุขมีในใจ
	ปาวุโส (เมโฆ)	เมฆเกิดในฤดูฝน
	มาคโธ (ชโน)	ชนผู้เกิดในแคว้นมคธ

๓๕๓:๓๗๘. ชาตาทีนมิมิยา จ.

ลง อิม อิย ปัจจัย ในอรรถว่า "เกิด" เป็นต้นบ้าง

เช่น	ปจฺฉิโม	ผู้เกิดภายหลัง
	มนุสฺสชาติโย	ผู้เกิดในชาติมนุษย์
	อนฺติโม, อนฺนิโย	คนสุดท้าย

๓๕๔:๓๗๙. สมูหตฺเถ กณฺณา.

ลง กณฺ และ ณ ปัจจัย ในอรรถหมู่ (รวม)

เช่น ราชปุตฺตโก, ราชปุตฺโต หมู่พระราชโอรส

๓๕๕:๓๘๐. คามชนพนฺธุสหายาทีหิ ตา.

ลง ตา ปัจจัย ในอรรถหมู่ หลังจาก คาม ชน พนฺธุ และ สหาย ศัพท์เป็นต้น

เช่น	คามตา	หมู่บ้าน, ชุมชน
	ชนตา	หมู่ชน
	พนฺธุตา	หมู่ญาติ
	สหายตา	หมู่มิตรสหาย
	นาครตา	ชุมชนชาวเมือง

๓๕๖:๓๘๑. ตทสฺส ฐานมิโย จ.

ลง อิย ปัจจัย ในอรรถว่า “วัตถุนั้นเป็นเหตุแห่งอาการนั้น”

เช่น	มทนิโย	เหตุแห่งความเมา
	พนฺธนิยํ	เหตุแห่งการผูกมัด

๓๕๗:๓๘๒. อุปมตฺถายิตตฺตํ.

ลง อายิตตฺต ปัจจัย ในอรรถอุปมา

เช่น ธูมายิตตฺตํ ปรากฏเหมือนควัน

๓๕๘:๓๘๓. ตนฺนิสฺสิตตฺเถ โล.

ลง ล ปัจจัย ในอรรถว่า “อาศัยซึ่งสิ่งนั้น” และ “วัตถุนี้เป็นเหตุแห่งอาการนั้น”

เช่น ทุฏฺฐุลฺลํ อาศัยกรรมชั่ว, เหตุแห่งกรรมชั่ว

๓๕๙:๓๘๔. อาลุ ตพฺพหุเล.

ลง อาลุ ปัจจัย ในอรรถว่า “ธรรมนั้นของบุคคลนั้นมีมาก”

เช่น	อภิชฺฌาลุ	ผู้มีอภิชฌาเป็นปกติ (มีมาก)
	สีตาลุ	ผู้มีความเย็นเป็นปกติ (เย็นมาก)

๓๖๐:๓๘๗. ณฺย-ตฺต-ตา ภาเว ตุ.

ลง ณฺย ตฺต และ ตา ปัจจัย ในอรรถภาวะ (มี เป็น)

เช่น	อาลสฺยํ	ความเป็นผู้เกียจคร้าน
	อาโรคฺยํ	ความเป็นผู้ไม่มีโรค
	ปํสุกูลิกตฺตํ	เป็นผู้ถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตร
	ปํสุกูลิกตา	เป็นผู้ถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตร

๓๖๑:๓๘๘. ณ วิสมาทีหิ.

ลง ณ ตฺต และ ตา ปัจจัย หลังจาก วิสม ศัพท์เป็นต้น ในอรรถภาวะ

เช่น	เวสมํ	ความเป็นของไม่เสมอกัน
	อุชุตฺตํ	ความเป็นผู้ซื่อตรง
	มุทุตา	ความเป็นผู้อ่อนโยน

๓๖๒:๓๘๙. รมณียาทิโต กณฺ.

ลง กณฺ ตฺต และ ตา ปัจจัย หลังจาก รมณีย ศัพท์เป็นต้น ในอรรถภาวะ

เช่น	รามณียกํ	ความเป็นที่น่ารื่นรมย์
	มนุญฺญตฺตํ	ความเป็นผู้มีใจเบิกบาน
	ปิยรูปตา	ความเป็นผู้มีรูปงาม

๓๖๓:๓๙๐. วิเสเส ตรตมิสิกิยิฏฺฐา.

ลง ตร ตม อิสิก อิย และ อิฏฺฐ ปัจจัย ในอรรถวิเสสะ (พิเศษกว่า)

เช่น	ปาปตโร	บาปกว่า
	ปาปตโม	บาปที่สุด
	ปาปิสิโก	บาปกว่า
	ปาปิโย	บาทกว่า
	ปาปิฏฺโจ	บาปที่สุด
	วรตโร	ประเสริฐกว่า
	วรตโม	ประเสริฐที่สุด
	วริสิโก	ประเสริฐกว่า
	วริโย	ประเสริฐกว่า
	วริฏฺโจ	ประเสริฐที่สุด

๓๖๔:๓๙๘. ตทสฺสตฺถีติ วี จ.

ลง วี ปัจจัย ในอรรถว่า “สิ่งนั้นของบุคคลนั้นมีอยู่” หรือ “สิ่งนั้นมีอยู่ในบุคคลนั้น” (ผู้มี) [จศัพย์ลง โส อิล ว อาล ปัจจัยเป็นต้น]

เช่น	เมธาวี	ผู้มีปัญญา
	มายาวี	ผู้มีมายา
	สุเมธโส	ผู้มีปัญญาดี
	ชฏิโล	ผู้มีชฎา (ชฏิล, ฤาษี)
	เกสโร	ผู้มีผม (ผู้มีมวยผม)
	วาจาโล	ผู้มีวาจา (คนช่างพูด)

๓๖๕:๓๙๙. ตปาทิโต สี.

ลง สี ปัจจัย หลังจาก ตป ศัพท์เป็นต้น ในอรรถว่า “สิ่งนั้นของบุคคลนั้นมีอยู่” (ผู้มี)

เช่น	ตปสฺสี	ผู้มีตบะ
	เตชสฺสี	ผู้มีเดช
	ยสสฺสี	ผู้มียศ

๓๖๖:๔๐๐. ทณฺฑาทิโต อิกอี.

ลง อิก และ อี ปัจจัย หลังจาก ทณฺฑ ศัพท์เป็นต้น ในอรรถว่า “สิ่งนั้นของบุคคลนั้นมีอยู่” (ผู้มี)

เช่น	ทณฺฑิโก, ทณฺฑี	ผู้มีไม้เท้า
	มาลิโก, มาลี	ผู้มีดอกไม้

๓๖๗:๔๐๑. มธฺวาทิโต โร.

ลง ร ปัจจัย หลังจาก มธุ ศัพท์เป็นต้น ในอรรถว่า “สิ่งนั้นของบุคคลนั้นมีอยู่”

เช่น	มธุโร	พืชที่มีรสหวาน (อ้อย)
	กุญฺชโร	สัตว์มีงวง (ช้าง)

๓๖๘:๔๐๒. คุณาทิโต วนฺตุ.

ลง วนฺตุ ปัจจัย หลังจาก คุณ ศัพท์เป็นต้น ในอรรถว่า “สิ่งนั้นของบุคคลนั้นมีอยู่”

เช่น	คุณวา	ผู้มีคุณ
	คณวา	ผู้มีคณะ
	กุลวา	ผู้มีตระกูลดี
	สีลวา	ผู้มีศีล

๓๖๙:๔๐๓. สตฺยาทีหิ มนฺตุ.

ลง มนฺตุ ปัจจัย หลังจาก สติ ศัพท์เป็นต้น ในอรรถว่า "สิ่งนั้นของบุคคลนั้นมีอยู่"

เช่น สติมา ผู้มีสติ
ธิติมา ผู้มีปัญญา

๓๗๐:๔๐๕. สทฺธาทิโต ณ.

ลง ณ ปัจจัย หลังจาก สทฺธา ศัพท์เป็นต้น ในอรรถว่า "สิ่งนั้นของบุคคลนั้นมีอยู่"

เช่น สทฺโธ ผู้มีศรัทธา
ปญฺโญ ผู้มีปัญญา

๓๗๑:๔๐๔. อายุสฺสุการาสฺ มนฺตุมฺหิ.

เพราะ มนฺตุ ปัจจัย อาเทศ อุ ของ อายุ ศัพท์ เป็น อสฺ

เช่น อายสฺมา ผู้มีอายุ

๓๗๒:๓๘๕. ตปฺปกติวจเน มโย.

ลง มย ปัจจัย ในอรรถกล่าวถึงวัตถุอันถูกกระทำด้วยวัตถุนั้น

เช่น สุวณฺณมโย อันทำด้วยทอง
รูปิยมยํ อันทำด้วยเงิน

๓๗๓:๔๐๖. สงฺขฺยาปูรเณ โม.

ลง ม ปัจจัย ในอรรถเต็มแห่งสังขยา

เช่น ปญฺจโม, ปญฺจมี, ปญฺจมา ปญฺจมํ ที่ ๕
สตฺตโม, สตฺตมี, สตฺตมา สตฺตมํ ที่ ๗

๓๗๔:๔๐๘. ส ฉสฺส วา.

อาเทศ ฉ สังขยา เป็น ส บ้าง

เช่น ฉาหํ, สาหํ ๖ วัน

๓๗๕:๔๑๒. เอกาทิโต ทสสฺสี.

ลง อี ปัจจัย ในสุดท้าย ทส ศัพท์ที่อยู่หลังจาก เอก สังขยาเป็นต้น ในอรรถเต็มบ้าง

เช่น เอกทส อี เป็น เอกาทสี ที่ ๑๑

๓๗๖:๒๕๗. ทเส โส นิจฺจญฺจ.

เพราะ ทส สังขยา อาเทศ ฉ เป็น โส แน่นอน

เช่น ฉ ทส เป็น โสฬส ๑๖

๓๗๗: ๐. อนฺเต นิคฺคหีตญฺจ.

ลงนิคหิตอาคม ในสุดท้ายแห่งสังขยานั้น

เช่น จตุทฺทสี -ํ เป็น จตุทฺทสึ ที่ ๑๔

ปญฺจทสี -ํ เป็น ปญฺจทสึ ที่ ๑๕

๓๗๘:๔๑๔. ติ จ.

ลง ติ อาคม หลังจากสังขยาบ้าง

เช่น วีส เป็น วีสติ ๒๐

ตึส เป็น ตึสติ ๓๐

๓๗๙:๒๕๘. ล ทรานํ.

อาเทศ ท และ ร ของสังขยา เป็น ล บ้าง

เช่น โสฬส ๑๖

เตฬส ๑๓

๓๘๐:๒๕๕. วีสติทเสสุ พา ทฺวิสฺส ตุ.

เพราะ วีสติ ทส และ ตึส สังขยา อาเทศ ทฺวิ เป็น พา บ้าง

เช่น	ทฺวิ วีสติ	เป็น	พาวีสติ	๒๒
	ทฺวิ ทส	เป็น	พารส	๑๒
	ทฺวิ ตึส	เป็น	พาตฺตึส	๓๒

๓๘๑:๒๕๔. เอกาทิโต ทส ร สงฺขฺยาเน.

ในสังขยา หลังจาก เอก เป็นต้น อาเทศ ท ของ ทส เป็น ร บ้าง

เช่น	เอก ทส	เป็น	เอการส	๑๑

๓๘๒:๒๕๙. อฏฺฐาทิโต จ.

อาเทศ ท ของ ทส สังขยาที่อยู่หลังจาก อฏฺฐ เป็นต้น เป็น ร บ้าง

เช่น	อฏฺฐ ทส	เป็น	อฏฺฐารส	๑๘

๓๘๓:๒๕๓. เทฺวกฏฺฐานมากาโร วา.

เพราะบทหลังในสังขยา อาเทศสระสุดท้ายของ ทฺวิ เอก และ อฏฺฐ เป็น อา บ้าง

เช่น	ทฺวิ ทส	เป็น	ทฺวาทส	๑๒
	เอก ทส	เป็น	เอกาทส	๑๑
	อฏฺฐ ทส	เป็น	อฏฺฐาทส	๑๘

๓๘๔:๔๐๗. จตุจฺเฉหิ ถฐา.

ลง ถ และ ฐ ปัจจัย หลังจาก จตุ และ ฉ สังขยา ในอรรถเต็ม(ตามลำดับ)

เช่น จตุตฺโถ, จตุตฺถี, จตุตฺถา, จตุตฺถํ ที่ ๔
ฉฏฺโฐ, ฉฏฺฐี, ฉฏฺฐา, ฉฏฺฐํ ที่ ๖

๓๘๕:๔๐๙. ทฺวิตีหิ ติโย.

ลง ติย ปัจจัย หลังจาก ทฺวิ และ ติ สังขยา ในอรรถเต็ม

เช่น ทุติโย, ทุติยา, ทุติยํ ที่ ๒
ตติโย, ตติยา, ตติยํ ที่ ๓

๓๘๖:๔๑๐. ติเย ทุตาปิ จ.

เพราะ ติย ปัจจัย อาเทศ ทฺวิ เป็น ทุ, และ ติ เป็น ต

เช่น ทุติโย, ทุติยา, ทุติยํ ที่ ๒
ตติโย, ตติยา, ตติยํ ที่ ๓

๓๘๗:๔๑๑. เตสมฑฺฒูปปเทน อฑฺฒุฑฺฒ-ทิวฑฺฒ-ทิยฑฺฒฑฺฒติยา.

อาเทศ จตุตฺถ กับ อฑฺฒ เป็น อฑฺฒุฑฺฒ, ทุติย กับ อฑฺฒ เป็น ทิวฑฺฒ ทิยฑฺฒ, และ ตติย กับ อฑฺฒ เป็น อฑฺฒติย

เช่น อฑฺฒุฑฺโฒ ที่ ๓ ครึ่ง (อีกครึ่งเป็น๔)
ทิวฑฺโฒ ทิยฑฺโฒ ที่ ๑ ครึ่ง (อีกครึ่งเป็น๒)
อฑฺฒติโย ที่ ๒ ครึ่ง (อีกครึ่งเป็น๓)

๓๘๘: ๖๘. สรูปานเมกเสสฺวสกึ.

เมื่อมีศัพท์เหมือนกัน ให้ลบเหลือไว้ศัพท์เดียว

เช่น ปุริโส จ ปุริโส จ เป็น ปุริสา
ทส จ ทส จ เป็น ทส (วีสํ)
อุปาสโก จ อุปาสิกา จ เป็น อุปาสกา

๓๘๙:๔๑๓. คณเน ทสสฺส ทฺวิ-ติ-จตุ-ปญฺจ-ฉ-สตฺต-อฏฺฐ-นวกานํ วีติจตฺตารปญฺญาฉสตฺตาสนวา โยสุ โยนญฺจีสมาสํฐิริตีตฺยุติ.

เพราะ โย วิภัตติ อาเทศ ทส ที่แปลว่า ๒๐ เป็น วี, แปลว่า ๓๐ เป็น ติ, แปลว่า ๔๐ เป็น จตฺตาร, แปลว่า ๕๐ เป็น ปญฺญา, แปลว่า ๖๐ เป็น ฉ, แปลว่า ๗๐ เป็น สตฺต, แปลว่า ๘๐ เป็น อส, แปลว่า ๙๐ เป็น นว, แล้วอาเทศ โย เป็น อีสํ อาสํ ฐิ ริ ติ อีติ และ อุติ

เช่น	ทส-โย	เป็น	วีสํ	๒๐
	ทส-โย	เป็น	ตึสํ	๓๐
	ทส-โย	เป็น	จตฺตารีสํ	๔๐
	ทส-โย	เป็น	ปญฺญาสํ	๕๐
	ทส-โย	เป็น	สฏฺฐิ (ฉ เป็น ส)	๖๐
	ทส-โย	เป็น	สตฺตริ สตฺตติ	๗๐
	ทส-โย	เป็น	อสีติ	๘๐
	ทส-โย	เป็น	นวุติ	๙๐

๓๙๐:๒๕๖. จตูปปทสฺส โลโป ตุตฺตรปทาทิจสฺส จุโจปิ นวา.

ในสังขยา ให้ลบ ตุ ของ จตุ สังขยาที่อยู่หน้า ทส, และอาเทศ จ อันอยู่หน้าสุด เป็น จุ และ โจ บ้าง

เช่น จตุทส เป็น จุทฺทส โจทฺทส จตุทฺทส ๑๔

๓๙๑:๔๒๓. ยทนุปปนฺนา นิปาตนา สิชฺฌนฺติ.

ศัพท์เหล่าใดยังไม่สำเร็จรูป ศัพท์เหล่านั้นสำเร็จรูปด้วยนิปาตนะ (ตกลงสำเร็จรูปเลย)

เช่น อิมสฺมึ ทิวเส เป็น อชฺช
สมาเน กาเล เป็น สชฺชุ
เสฺว ภวํ เป็น สฺวาตนํ

๓๙๒:๔๑๘. ทฺวาทิโต โกเนกตฺเถ จ.

ลง ก ปัจจัย หลังจาก ทฺวิ สังขยาเป็นต้น ในอรรถมาก (หลายหมวด)

เช่น ทฺวิ เป็น ทฺวิกํ หมวด ๒ (ตั้ง ๒)
ติ เป็น ติกํ หมวด ๓ (ตั้ง ๓)
จตุ เป็น จตุกฺกํ หมวด ๔ (ตั้ง ๔)

๓๙๓ :๔๑๕. ทสทสกํ สตํ ทสกานํ สตํ สหสฺสญฺจ โยมฺหิ.

ในสังขยา เพราะ โย วิภัตติ อาเทศ ทส ที่แปลว่า ๑๐๐ เป็น สตํ, แปลว่า ๑๐๐๐ เป็น สหสฺสํ (ลบ โย วิภัตติ = ยทนุปปนฺนา...)

เช่น ทส-โย เป็น สตํ ๑๐๐
ทส-โย เป็น สหสฺสํ ๑,๐๐๐

๓๙๔:๔๑๖. ยาว ตทุตฺตริ ทสคุณิตญฺจ.

สต และ สหสฺส สังขยา มีประกอบถึงสังขยาใด ให้คูณด้วย ๑๐ ถึงสังขยานั้น

เช่น ทสสหสฺสํ ๑๐,๐๐๐
สตสหสฺสํ ๑๐๐,๐๐๐
ทสสตสหสฺสํ ๑,๐๐๐,๐๐๐

๓๙๕:๔๑๗. สกนาเมหิ.

สังขยาที่ยังไม่สำเร็จรูป ย่อมสำเร็จได้ด้วยชื่อของตน

เช่น	โกฏิ	๑๐ ล้าน	(๑+๗ ศูนย์)
	ปโกฏิ	๑ ปโกฏิ	(๑+๑๔ ศูนย์)
	โกฏิปฺปโกฏิ	๑ โกฏิปโกฏิ	(๑+๒๑ ศูนย์)

๓๙๖:๓๖๓. เตสํ โณ โลปํ.

ให้ลบ ณฺ อนุพันธปัจจัยของตัทธิตเหล่านั้น

เช่น	วสิฏฺฐ ณ	เป็น	วาสิฏฺฐ
	กจฺจ ณายน	เป็น	กจฺจายน
	กจฺจ ณาน	เป็น	กจฺจาน
	กตฺติกา เณยฺย	เป็น	กตฺติเกยฺย

๓๙๗:๔๒๐. วิภาเค ธา จ.

ลง ธา ปัจจัย หลังจากสังขยา ในอรรถการจำแนก [จ ศัพท์รวมเอา ชฺฌํ และ โส ปัจจัย]

เช่น	เอเกน วิภาเคน	เป็น	เอกธา	๑ ส่วน
	ทฺวีหิ วิภาเคหิ	เป็น	ทฺวิธา	๒ ส่วน
	ตีหิ วิภาเคหิ	เป็น	ติธา	๓ ส่วน
	จตูหิ วิภาเคหิ	เป็น	จตุธา	๔ ส่วน
	เอกธา กโรติ	เป็น	เอกชฺฌํ	เป็นส่วนเดียว
	สุตฺเตน วิภาเคน	เป็น	สุตฺตโส	โดยพระสูตร

๓๙๘:๔๒๑. สพฺพนาเมหิ ปการวจเน ตุ ถา.

ลง ถา ปัจจัย หลังจากสัพพนาม ในอรรถกล่าวเนื้อความพิเศษ

เช่น	โย ปกาโร	เป็น	ยถา	ประการใด
	โส ปกาโร	เป็น	ตถา	ประการนั้น

๓๙๙:๔๒๒. กิมิเมหิ ถํ.

ลง ถํ ปัจจัย หลังจาก กึ และ อิม สัพพนาม ในอรรถกล่าวเนื้อความพิเศษ

เช่น กึ ปการํ เป็น กถํ อย่างไร
อิมํ ปการํ เป็น อิตฺถํ อย่างนี้

๔๐๐:๓๖๔. วุทฺธาทิสรสฺส วาสํโยคนฺตสฺส สเณ จ.

เพราะปัจจัยที่มี ณ อนุพันธ์ ให้วุทธิสระตัวหน้า หรือสระของพยัญชนะตัวหน้า ที่ไม่มีพยัญชนะสังโยคอยู่หลังบ้าง

เช่น วสิฏฺฐ ณ เป็น วาสิฏฺฐ
อุปฺคุมฺป ณิก เป็น โอปฺคุมฺปิก
วินตา เณยฺย เป็น เวนเตยฺย

๔๐๑:๓๗๕. มา ยูนมาคโม ฐาเน.

เมื่อสมควร เพราะ ณ อนุพันธปัจจัย ไม่มีการทำวุทธิ อิ และ อุ อันเป็นสระของพยัญชนะตัวหน้า ที่ไม่มีพยัญชนะสังโยคอยู่หลัง, แต่ลง เอ โอ วุทธิอาคมในที่นั้น

เช่น วิ อากรณิโก เป็น เวยฺยากรณิโก
ทฺวาริโก เป็น โทวาริโก

๔๐๒:๓๗๗. อาตฺตญฺจ.

เพราะ ณ อนุพันธปัจจัย อาเทศ อิ อุ เป็น อา

เช่น อิริสฺยํ เป็น อาริสฺยํ (อิสิ+ณ+สิ)
อุสภํ เป็น อาสภํ (อุสภ+ณ+สิ)

๔๐๓:๓๕๔. กฺวจาทิมชฺฌุตฺตรานํ ทีฆรสฺสา ปจฺจเยสุ จ.

เพราะปัจจัยก็ดี ไม่ใช่ปัจจัยก็ดี ให้ทำทีฆะและรัสสะสระ

เบื้องต้น ท่ามกลาง และสุดท้าย ทั้งในตัทธิต สมาส นาม และ อุปสัค เป็นต้นบ้าง

เช่น	ปกโฏ	เป็น	ปากโฏ	(ทีฆะสระหน้า)
	อนุปฆาโต	เป็น	อนูปฆาโต	(ทีฆะสระกลาง)
	มธุว	เป็น	มธุวา	(ทีฆะสระที่สุด)
	อาชฺชวํ	เป็น	อชฺชวํ	(รัสสะสระหน้า)
	อิตฺถีรูปํ	เป็น	อิตฺถิรูปํ	(รัสสะสระกลาง)
	พหุนทีโก	เป็น	พหุนทิโก	(รัสสะสระที่สุด)

๔๐๔:๓๗๐. เตสุ วุทฺธิโลปาคมวิการวิปรีตาเทสา จ.

ให้ทำวุทธิ ลบ ลงอาคม วิการ วิปรีต และอาเทศ ทั้งในเบื้องต้น ท่ามกลาง และสุดท้ายเหล่านั้น

เช่น	อาภิธมฺมิโก	(วุทธิสระหน้า)
	สุขเสยฺยํ	(วุทธิสระท่ามกลาง)
	กาลิงฺโค	(วุทธิสระหลัง) (กลิ+คมุ+อ)
	ตาลีสํ	(ลบพยัญชนะหน้า)
	กตฺตุกาโม	(ลบนิคหิตท่ามกลาง)
	ภิกฺขุ	(ลบ รฺ ของ รู ปัจจัยหลัง)
	วุตฺโต	(ลง วฺ อาคมข้างหน้า)
	อิสฺสริยํ	(ลง อิ อาคมท่ามกลาง)
	จกฺขุํ อุทปาทิ	(ลงนิคหิตอาคมข้างหลัง
	อาริสฺยํ	(วิการสระหน้า)
	อราริสฺยํ	(วิการสระท่ามกลาง)
	ยานิ	(วิการสระหลัง)
	อุคฺคเต	(วิปรีตสระหน้า)
	สมุคฺคจฺฉติ	(วิปรีตสระท่ามกลาง)

ทิคุ	(วิปรีตสระหลัง)
ยูนํ	(อาเทศสระหน้า)
นฺยาโยโค	(อาเทศสระหน้า)
สพฺพเสยฺโย	(อาเทศสระกลาง)

๔๐๕:๓๖๕. อยุวณฺณานญฺจาโย วุทฺธี.

ให้วุทธิ อ เป็น อา, อิวัณณะ (อิ อี) เป็น เอ, อุวัณณะ (อุ อู) เป็น โอ

เช่น	วสิฏฺจ	เป็น	วาสิฏฺจ
	กสาว	เป็น	กาสาว
	วินเตยฺย	เป็น	เวนเตยฺย
	อุพุมฺปิก	เป็น	โอพุมฺปิก

อิติ นามกปฺเป ตทฺธิตกปฺโป อฏฺจโม กณฺโฑ.

ตัทธิตกัณฑ์ที่ ๘ ในหมวดนาม จบ

ตทฺธิตสุตฺตํ นิฏฺจิตํ.

สูตรในตัทธิตกัณฑ์ จบ

อาขฺยาตกัปป์ อาขฺยาตกัณฑ์

วิธีของศัพท์กล่าวอรรถกิริยา

ปกติธาตุ + ปัจจัย + วิภัตติอาขฺยาต

๖. อาขฺยาตกัณฑ์

๔๐๖:๔๒๙. อถ ปุพฺพานิ วิภตฺตีนํ ฉ ปรสฺสปทานิ.

ต่อจากตัทธิต วิภัตติ ๖ บทข้างหน้า ชื่อว่า ปรัสสบท

คือ วัตตมานา	**ติ อนฺติ สิ ถ มิ ม**
ปัญจมี	**ตุ อนฺตุ หิ ถ มิ ม**
สัตตมี	**เอยฺย เอยฺยุํ เอยฺยาสิ เอยฺยาถ เอยฺยามิ เอยฺยาม**
ปโรกขา	**อ อุ เอ ตฺถ อํ มฺห**
หิยยัตตนี	**อา อู โอ ตฺถ อํ มฺหา**
อัชชตนี	**อี อุํ โอ ตฺถ อึ มฺหา**
ภวิสสันตี	**สฺสติ สฺสนฺติ สฺสสิ สฺสถ สฺสามิ สฺสาม**
กาลาติปัตติ	**สฺสา สฺสํสุ สฺเส สฺสถ สฺสํ สฺสามฺหา**

๔๐๗:๔๓๙. ปราณฺยตฺตโนปทานิ.

วิภัตติ ๖ บทข้างหลัง ชื่อว่า อัตตโนบท

คือ วัตตมานา	**เต อนฺเต เส วฺเห เอ มฺเห**
ปัญจมี	**ตํ อนฺตํ สฺสุ วฺโห เอ อามเส**
สัตตมี	**เอถ เอรํ เอโถ เอยฺยาวฺโห เอยฺยํ เอยฺยามฺเห**
ปโรกขา	**ตฺถ เร ตฺโถ วฺโห อึ มฺเห**
หิยยัตตนี	**ตฺถ ตฺถุํ เส วฺหํ อึ มฺหเส**
อัชชตนี	**อา อู เส วฺหํ อํ มฺเห**
ภวิสสันตี	**สฺสเต สฺสนฺเต สฺสเส สฺสวฺเห สฺสํ สฺสามฺเห**

กาลาติปัตติ **สฺสถ สฺสิสฺ สฺสเส สฺสวฺเห**
สฺสึ สฺสามฺหเส

๔๐๘:๔๓๑. เทฺว เทฺว ปฐมมชฺฌิมุตฺตมปุริสา.
วิภัตติ ๒ บทๆ ของปรัสสบทและอัตตโนบท ชื่อว่า ปฐมบุรุษ มัชฌิมบุรุษ และอุตตมบุรุษ ตามลำดับ

เช่น	วัตตมานา	ปรัสสบท		อัตตโนบท	
	ปฐมบุรุษ	**ติ**	**อนฺติ**	**เต**	**อนฺเต**
	มัชฌิมบุรุษ	**สิ**	**ถ**	**เส**	**วฺเห**
	อุตตมบุรุษ	**มิ**	**ม**	**เอ**	**มฺเห**

(วิภัตติ ๗ หมวดที่เหลือ ก็เหมือนอย่างนี้)

๔๐๙:๔๔๑. สพฺเพสเมกาภิธาเน ปโร ปุริโส.
เมื่อบุรุษที่ ๑ กับบุรุษที่ ๒ หรือบุรุษที่ ๓ กล่าวกิริยาเสมอกัน พึงใช้บุรุษตัวหลัง (และเป็นพหูพจน์)

เช่น โส จ ปจติ ตฺวํ จ ปจสิ เป็น ตุมฺเห ปจถ
โส จ ปจติ อหํ จ ปจามิ เป็น มยํ ปจาม
ตฺวํ จ ปจสิ อหํ จ ปจามิ เป็น มยํ ปจาม
โส จ ปจติ ตฺวํ จ ปจสิ อหํ จ ปจามิ
เป็น มยํ ปจาม

๔๑๐:๔๓๒. นามมฺหิ ปยุชฺชมาเนปิ ตุลฺยาธิกรเณ ปฐโม.
เมื่อบทนามเป็นตุลยาธิกรณะ (มีเนื้อความเสมอกัน) กับกริยา จะประกอบอยู่หรือไม่ก็ตาม ลงวิภัตติปฐมบุรุษ

เช่น พุทฺโธ ภวติ, พุทฺธา ภวนฺติ, (มีนาม)
ภวติ, ภวนฺติ (ไม่มีนาม)

๔๑๑:๔๓๖. ตุมฺเห มชฺฌิโม.

เมื่อ ตุมฺห ศัพท์เป็นตุลยาธิกรณะ(มีเนื้อความเสมอกัน) กับกิริยา) จะประกอบอยู่หรือไม่ก็ตาม ลงวิภัตติมัชฌิมบุรุษ

เช่น ตุวํ ภวสิ, ตุมฺเห ภวถ (มีตุมฺห)

ภวสิ, ภวถ (ไม่มีตุมฺห)

๔๑๒:๔๓๗. อมฺเห อุตฺตโม.

เมื่อ อมฺห ศัพท์เป็นตุลยาธิกรณะ(มีเนื้อความเสมอกัน) กับกริยา) จะประกอบอยู่หรือไม่ก็ตาม ลงวิภัตติอุตตมบุรุษ

เช่น อหํ ภวามิ, มยํ ภวาม (มีอมฺห)

ภวามิ, ภวาม (ไม่มีอมฺห)

๔๑๓:๔๒๗. กาเล.

ในกาล

๔๑๔:๔๒๘. วตฺตมานา ปจฺจุปฺปนฺเน.

วัตตมานาวิภัตติ ลงในปัจจุบันกาล

๔๑๕:๔๕๑. อาณตฺยาสิฏฺเฐนุตฺตกาเล ปญฺจมี.

ปัญจมีวิภัตติ ลงในอรรถการใช้และความปรารถนาในอนุตตกาล (ไม่จำกัดกาล)

๔๑๖:๔๕๔. อนุมติปริกปฺปตฺเถสุ สตฺตมี.

สัตตมีวิภัตติ ลงในอรรถอนุญาตและคาดคะเน ในอนุตตกาล (ไม่จำกัดกาล)

๔๑๗:๔๖๐. อปจฺจกฺเข ปโรกฺขาตีเต.

ปโรกขาวิภัตติ ลงในอดีตกาลที่ไม่ปรากฏชัด

๔๑๘:๔๕๖. หิยฺโยปภุติ ปจฺจกฺเข หิยฺยตฺตนี.

หิยยัตตนีวิภัตติ ลงในอดีตกาลตั้งแต่วันวาน จะปรากฏชัดหรือไม่ก็ตาม

๔๑๙:๔๖๙. สมีเปชฺชตนี.

อัชชตนีวิภัตติ ลงในอดีดกาลวันนี้ จะปรากฏชัดหรือไม่ก็ตาม

๔๒๐:๔๗๑. มาโยเค สพฺพกาเล จ.

เมื่อธาตุประกอบด้วย มา ศัพท์ ให้ลงหิยยัตตนีวิภัตติ อัชชตนีวิภัตติ และปัญจมีวิภัตติในกาลทั้งปวง

เช่น มา ภวา (หิยยตนี)
มา ปจี (อัชชตนี)
มา เต ภวตฺวนฺตราโย (ปัญจมี)

๔๒๑:๔๗๓. อนาคเต ภวิสฺสนฺตี.

ภวิสสันตีวิภัตติ ลงในอนาคตกาล

๔๒๒:๔๗๕. กฺริยาติปนฺเนตีเต กาลาติปตฺติ.

กาลาติปัตติวิภัตติ ลงในกาลที่ล่วงแล้ว ของกิริยาอันเป็นอดีต

๔๒๓:๔๒๖. วตฺตมานา ติ อนฺติ สิ ถ มิ ม, เต อนฺเต เส วฺเห เอ มฺเห.

วิภัตติ ๑๒ บท มี ติ เป็นต้น ชื่อว่า วัตตมานา

๔๒๔:๔๕๐. ปญฺจมี ตุ อนฺตุ หิ ถ มิ ม, ตํ อนฺตํ สฺสุ วฺโห เอ อามเส.

วิภัตติ ๑๒ บท มี ตุ เป็นต้น ชื่อว่า ปัญจมี

๔๒๕:๔๕๓. สตฺตมี เอยฺย เอยฺยุํ เอยฺยาสิ เอยฺยาถ เอยฺยามิ เอยฺยาม, เอถ เอรํ เอโถ เอยฺยาวฺโห เอยฺยํ เอยฺยามฺเห.

วิภัตติ ๑๒ บท มี เอยฺย เป็นต้น ชื่อว่า สัตตมี

๔๒๖:๔๕๙. ปโรกฺขา อ อุ เอ ตฺถ อํ มฺห, ตฺถ เร ตฺโถ วฺโห อึ มฺเห.

วิภัตติ ๑๒ บท มี อ เป็นต้น ชื่อว่า ปโรกขา

๔๒๗:๔๕๕. หิยฺยตฺตนี อา อู โอ ตฺถ อํ มฺหา, ตฺถ ตฺถุํ เส วฺหํ อึ มฺหเส.

วิภัตติ ๑๒ บท มี อา เป็นต้น ชื่อว่า หิยยัตตนี

๔๒๘:๔๖๘. อชฺชตนี อี อุํ โอ ตฺถ อึ มฺหา, อา อู เส วฺหํ อํ มฺเห.

วิภัตติ ๑๒ บท มี อี เป็นต้น ชื่อว่า อัชชตนี

๔๒๙:๔๗๒. ภวิสฺสนฺตี สฺสติ สฺสนฺติ สฺสสิ สฺสถ สฺสามิ สฺสาม, สฺสเต สฺสนฺเต สฺสเส สฺสวฺเห สฺสํ สฺสามฺเห.

วิภัตติ ๑๒ บท มี สฺสติ เป็นต้น ชื่อว่า ภวิสสันตี

๔๓๐:๔๗๔. กาลาติปตฺติ สฺสา สฺสํสุ สฺเส สฺสถ สฺสํ สฺสามฺหา, สฺสถ สฺสิสุ สฺสเส สฺสวฺเห สฺสึ สฺสามฺหเส.

วิภัตติ ๑๒ บท มี สฺสา เป็นต้น ชื่อว่า กาลาติปัตติ

๔๓๑:๔๕๘. หิยฺยตฺตนีสตฺตมีปญฺจมีวตฺตมานา สพฺพธาตุกํ.
วิภัตติ ๔ หมวด คือ หิยยัตตนี สัตตมี ปัญจมี และ วัตตมานา ชื่อว่า สัพพธาตุกะ

อิติ อาขฺยาตกปฺเป ปฐโม กณฺโฑ.
กัณฑ์ที่ ๑ ในหมวดอาขยาต มีเท่านี้

๔๓๒:๓๖๒. ธาตุลิงฺเคหิ ปรา ปจฺจยา.
วิภัตติและปัจจัยทั้งหลาย ลงหลังจากธาตุและลิงค์

เช่น	ภวติ	-	ภู อ ติ	(ลงหลังธาตุ)
	วาสิฏฺโฐ	-	วสิฏฺฐ ณ สิ	(ลงหลังลิงค์)

๔๓๓:๕๒๘. ติช-คุป-กิต-มาเนหิ ขฉสา วา.
ลง ข ฉ ส ปัจจัย หลังจาก ติช คุป กิต มาน ธาตุบ้าง

เช่น	ติติกฺขติ	-	ติช ข ติ
	ชิคุจฺฉติ	-	คุป ฉ ติ
	ติกิจฺฉติ	-	กิต ฉ ติ
	วีมํสติ	-	มาน ส ติ

๔๓๔:๕๓๔. ภุช-ฆส-หร-สุ-ปาทีหิ ตุมิจฺฉตฺเถสุ.
ลง ข ฉ ส ปัจจัย หลังจาก ภุช ฆส หร สุ ปา ธาตุ เป็นต้น ในอรรถปรารถนาเพื่อ บ้าง

เช่น	พุภุกฺขติ	-	ภุช ข ติ
	ชิฆจฺฉติ	-	ฆส ฉ ติ
	ชิคีสติ	-	หร ส ติ
	สุสฺสูสติ	-	สุ ส ติ
	ปิวาสติ	-	ปา ส ติ

๔๓๕:๕๓๖. อาย นามโต กตฺตูปมานาทาจาเร.

ลง อาย ปัจจัย หลังจากนามอันเป็นข้ออุปมา ในอรรถการประพฤติ

เช่น ปพฺพตายติ - ปพฺพต อาย ติ

๔๓๖:๕๓๗. อียูปมานา จ.

ลง อีย ปัจจัย หลังจากนามอันเป็นข้ออุปมา ในอรรถการประพฤติ

เช่น ฉตฺตียติ - ฉตฺต อีย ติ
ปุตฺตียติ - ปุตฺต อีย ติ

๔๓๗:๕๓๘. นามมฺหาตฺติจฺฉตฺเถ.

ลง อีย ปัจจัย หลังจากนาม ในอรรถปรารถนาเพื่อตน (อตฺติจฺฉตฺถ)

เช่น ปตฺตียติ - ปตฺต อีย ติ
วตฺถียติ - วตฺถ อีย ติ

๔๓๘:๕๔๐. ธาตูหิ เณณยณาเปณาปยา การิตานิ เหตฺวตฺเถ.

เณ ณย ณาเป ณาปย ปัจจัย ชื่อว่าการิตะ และลงหลังจากธาตุทั้งปวง ในอรรถเหตุ (ใช้ให้ทำ)

เช่น ปาเจติ - ปจ เณ ติ
ภาวยติ - ภู ณย ติ
ทาเปติ - ทา ณาเป ติ
ปติฏฺฐาปยติ - ปฏิ ฐา ณาปย ติ

๔๓๙:๕๓๙. ธาตุรูเป นามสฺมา ณโย จ.

ณย ปัจจัย ชื่อว่าการิตะ และลงหลังจากนามอันมีสภาพของธาตุอยู่

เช่น ปมาณยติ - ปมาณ ณย ติ
วิสุทฺธยติ - วิสุทฺธ ณย ติ

๔๔๐:๔๔๕. ภาวกมฺเมสุ โย.

ลง ย ปัจจัย หลังจากธาตุทั้งปวง ในอรรถภาวะและกัมมะ

เช่น อนุภูยเต = อนุ ภู ย เต
คจฺฉียเต = คมฺ อี ย เต

๔๔๑:๔๔๗. ตสฺส จวคฺค-ยการ-วการตฺตํ สธาตฺวนฺตสฺส.

ในภาวะและกัมมะ อาเทศ ย ปัจจัยกับพยัญชนะจวรรคและวรรคสุดท้ายธาตุ เป็น จวรรค, กับ ร เป็น ย, และกับ ว เป็น ว

เช่น ปจฺจเต = ปจ ย เต
ยุชฺชเต = ยุช ย เต
พุชฺฌเต = พุธ ย เต
หญฺญเต = หน ย เต
กยฺยเต = กร ย เต
ทิพฺพเต = ทิวฺ ย เต

๔๔๒:๔๔๘. อิวณฺณาคโม วา.

เพราะ ย ปัจจัยในภาวะและกัมมะ ลง อิวัณณอาคม (อิ อี) หลังจากธาตุทั้งปวง

๔๔๓:๔๔๙. ปุพฺพรูปญฺจ.

อาเทศ ย ปัจจัยเป็นปุพพรูป (รูปเหมือนตัวหน้า) บ้าง

เช่น คมิยฺยเต = คมฺ อิ ย เต
คจฺฉียเต = คมฺ อี ย เต

๔๔๔:๕๑๑. ตถา กตฺตริ จ.

ในกัตตุ อาเทศ ย ปัจจัยกับพยัญชนะจวรรคและตวรรคสุดท้ายธาตุ เป็น จวรรค, กับ ร เป็น ย, กับ ว เป็น ว และเป็นปุพพรูป เหมือนในภาวะและกัมมะ

เช่น อุปฺปชฺชติ = อุ ปท ย ติ
ทิพฺพติ = ทิวฺ ย ติ

๔๔๕:๔๓๓. ภูวาทิโต อ.

เพราะวิภัตติและปัจจัยในกัตตตุ ลง อ ปัจจัย หลังจากหมู่ธาตุมี ภู เป็นต้น

เช่น ภวติ = ภู อ ติ
ปจติ = ปจ อ ติ
คจฺฉติ = คมฺ อ ติ

๔๔๖:๔๐๙. รุธาทิโต นิคฺคหีต ปุพฺพญฺจ.

เพราะวิภัตติและปัจจัยในกัตตุ ลง อ ปัจจัยหลังจากหมู่ธาตุมี รุธ ธาตุเป็นต้น และลงนิคคหิตอาคมหลังจากสระตัวแรก

เช่น รุนฺธติ = รุํธ (รุธ) อ ติ
ฉินฺทติ = ฉึทิ (ฉิทิ) อ ติ
ภุญฺชติ = ภุํช (ภุช) อ ติ

๔๔๗:๕๑๐. ทิวาทิโต โย.

เพราะวิภัตติและปัจจัยในกัตตุ ลง ย ปัจจัยหลังจากหมู่ธาตุมี ทิวฺ เป็นต้น

เช่น ทิพฺพติ = ทิวุ ย ติ
สิพฺพติ = สิวุ ย ติ

๔๔๘:๕๑๒. สฺวาทิโต ณุณาอุณา จ.

เพราะวิภัตติและปัจจัยในกัตตุ ลง ณุ ณา และ อุณา ปัจจัย หลังจากหมู่ธาตุมี สุ เป็นต้น

เช่น สุโณติ = สุ ณุ ติ
สุณาติ = สุ ณา ติ
สกฺกุณาติ = สก อุณา ติ

๔๔๙:๕๑๓. กิยาทิโน นา.

เพราะวิภัตติและปัจจัยในกัตตุ ลง นา ปัจจัย หลังจากหมู่ธาตุมี กี เป็นต้น

เช่น วิกฺกิณาติ = วิ กี นา ติ
ชินาติ = ชิ นา ติ
วิชานาติ = วิ ญา นา ติ

๔๕๐:๕๑๗. คหาทิโต ปฺป-ณฺหา.

เพราะวิภัตติและปัจจัยในกัตตุ ลง ปฺป และ ณฺหา ปัจจัย หลังจากหมู่ธาตุมี คห เป็นต้น

เช่น คณฺหาติ = คห ณฺหา ติ
เฆปฺปติ = คห ปฺป ติ

๔๕๑:๕๒๐. ตนาทิโต โอยิรา.

เพราะวิภัตติและปัจจัยในกัตตุ ลง โอ และ ยิร ปัจจัย หลังจากหมู่ธาตุมี ตนุ เป็นต้น

เช่น ตโนติ = ตนุ โอ ติ
กยิรติ = กร ยิร ติ

๔๕๒:๕๒๕. จุราทิโต เณณยา.

เพราะวิภัตติและปัจจัยในกัตตุ ลง เณ และ ณย ปัจจัย หลังจากหมู่ธาตุมี จุร เป็นต้น

เช่น	โจเรติ	=	จุร เณ ติ
	โจรยติ	=	จุร ณย ติ

๔๕๓:๔๔๔. อตฺตโนปทานิ ภาเว จ กมฺมนิ.

ลงวิภัตติฝ่ายอัตตโนบท ในภาวะและกัมมะ

เช่น	ภูยเต	=	ภู ย เต
	กรียเต	=	กร อี ย เต

๔๕๔:๔๔๐. กตฺตริ จ.

ลงวิภัตติฝ่ายอัตตโนบท ในกัตตุด้วย

เช่น	ภวเต	=	ภู อ เต
	ปจเต	=	ปจ อ เต

๔๕๕:๕๓๐. ธาตุปฺปจฺจเยหิ วิภตฺติโย.

ลง ติ วิภัตติเป็นต้น หลังจากปัจจัยตั้งแต่ ข ถึง การิตะ ที่แสดงเนื้อความของธาตุ

เช่น	ติติกฺขติ	=	ติช ช ติ
	ปาเจติ	=	ปจ เณ ติ

๔๕๖:๔๓๐. กตฺตริ ปรสฺสปทํ.

วิภัตติฝ่ายปรัสสบท ลงหลังจากธาตุทั้งปวง ในกัตตุ

เช่น	ภวติ	=	ภู อ ติ,	ภวนฺติ	=	ภู อ อนฺติ
	ภวสิ	=	ภู อ สิ,	ภวถ	=	ภู อ ถ
	ภวามิ	=	ภู อ มิ,	ภวาม	=	ภู อ ม

๔๕๗:๔๒๔. ภูวาทโย ธาตโว.

หมู่ศัพท์ที่กล่าวกิริยา มี ภู เป็นต้น ชื่อว่า ธาตุ

อาขฺยาตกปฺเป ทุติโย กณฺโฑ.

กัณฑ์ที่ ๒ ในหมวดอาขยาต มีเท่านี้

๔๕๘:๔๖๑. กฺวจาทิวณฺณานเมกสฺสรานํ เทฺวภาโว.

ซ้อนพยัญชนะตัวต้นของธาตุ และให้มีสระเหมือนกันบ้าง

เช่น ติติกฺขติ = ติติช ข ติ

๔๕๙:๔๖๒. ปุพฺโพพฺภาโส.

พยัญชนะตัวหน้าที่ซ้อนมา ชื่อว่า อัพภาสะ

๔๖๐:๕๐๖. รสฺโส.

ให้ทำรัสสะสระของอัพภาสะ

เช่น	ชาหาติ	เป็น	ชหาติ
	ทาทาติ	เป็น	ททาติ

๔๖๑:๔๖๔. ทุติยจตุตฺถานํ ปฐมตติยา.

อาเทศทุติยอัพภาสะเป็นปฐมอักษร, จตุตถอัพภาสะเป็นตติยอักษร (ในวรรคนั้นๆ)

เช่น	จิจฺเฉท	=	ฉิฉิทิ อ
	พภูว	=	ภูภู อ
	พุภุกฺขติ	=	ภุภุช ข ติ

๔๖๒:๔๖๗. กวคฺคสฺส จวคฺโค.

อาเทศ ก วรรคที่เป็นอัพภาสะ เป็นจวรรค

เช่น	ชคม	=	คคมฺ อ
	จงฺกมติ	=	กกมฺ อ ติ (นิคหิตอาคม)

๔๖๓:๕๓๒. มานกิตานํ วตตฺตํ วา.

อาเทศอัพภาสะของ มาน ธาตุ เป็น ว, ของ กิต ธาตุ เป็น ต บ้าง

เช่น	วีมํสติ	=	มามาน ส ติ
	ติกิจฺฉติ	=	กิกิต ฉ ติ

๔๖๔:๕๐๔. หสฺส โช.

อาเทศ ห อัพภาสะ เป็น ช

เช่น	ชหาติ	=	หาหา อ ติ
	ชุโหติ	=	หุหุ อ ติ

๔๖๕:๔๖๓. อนฺตสฺสิวณฺณากาโร วา.

อาเทศสระสุดท้ายของอัพภาสะ เป็นอิวัณณะ (อิ อี) และ อ อักษร บ้าง

เช่น	ชิฆจฺฉติ	=	ฆฆส ฉ ติ
	วีมํสติ	=	มามาน ส ติ
	ททาติ	=	ทาทา อ ติ
	ทธาติ	=	ธาธา อติ

๔๖๖:๔๘๙. นิคฺคหีตญฺจ.

ลงนิคหิตอาคม หลังจากอัพภาสะบ้าง

เช่น	จงฺกมติ	=	กกมฺ อ ติ
	จญฺจลติ	=	จจล อ ติ
	ชงฺคมติ	=	คคมฺ อ ติ

๔๖๗:๕๓๓. ตโต ปามานานํ วามํ เสสุ.

เพราะ ส ปัจจัย อาเทศ ปา ธาตุ หลังอัพภาสะ เป็น วา, มาน ธาตุหลังอัพภาสะ เป็น มํ

เช่น ปิวาสติ = ปาปา ส ติ

วีมํสติ = มามาน ส ติ

๔๖๘:๔๙๒. ฐา ติฏฺโฐ.

อาเทศ ฐา ธาตุ เป็น ติฏฺฐ บ้าง

เช่น ติฏฺฐติ = ฐา อ ติ

๔๖๙:๔๙๔. ปา ปิโว (ปิโพ).

อาเทศ ปา ธาตุ เป็น ปิว (ปิพ) บ้าง

เช่น ปิวติ = ปา อ ติ

ปิพติ = ปา อ ติ

๔๗๐:๕๑๔. ญาสฺส ชาชํนา.

อาเทศ ญา ธาตุ เป็น ชา ชํ นา บ้าง

เช่น วิชานาติ = วิ ญา นา ติ

วิชญฺญา = วิ ญา นา เอยฺย

วินายติ = วิ ญา นา ติ

๔๗๑:๔๘๓. ทิสสฺส ปสฺส-ทิสฺส-ทกฺขา วา.

อาเทศ ทิส ธาตุ เป็น ปสฺส ทิสฺส ทกฺข บ้าง

เช่น ปสฺสติ = ทิส อ ติ

ทิสฺสติ = ทิส ย เต (ลบ ย)

ทกฺขติ = ทิส อ ติ

๔๗๒:๕๓๑. พฺยญฺชนฺตสฺส โจ ฉปฺปจฺจเยสุ จ.

เพราะ ฉ ปัจจัย อาเทศพยัญชนะสุดท้ายธาตุ เป็น จ

เช่น ชิคุจฺฉติ = คุป ฉ ติ

ติกิจฺฉติ = กิต ฉ ติ

ชิฆจฺฉติ = ฆส ฉ ติ

๔๗๓:๕๒๙. โก เข จ.

เพราะ ข ปัจจัย อาเทศพยัญชนะสุดท้ายธาตุ เป็น ก

เช่น ติติกฺขติ = ติช ข ติ

พุภุกฺขติ = ภุช ข ติ

๔๗๔:๕๓๕. หรสฺส คี เส.

เพราะ ส ปัจจัย อาเทศ หร ธาตุ เป็น คี

เช่น ชิคีสติ = หร ส ติ

๔๗๕:๔๖๕. พฺรูภูนมาหภูวา ปโรกฺขายํ.

เพราะปโรกขาวิภัตติ อาเทศ พฺรู ธาตุ เป็น อาห, และ อาเทศ ภู ธาตุ เป็น ภูว

เช่น อาห = พฺรู อ

พภูว = ภู อ

๔๗๖:๔๔๒. คมิสฺสนฺโต จฺโฉ วา สพฺพาสุ.

เพราะวิภัตติทั้งปวง อาเทศ มฺ สุดท้ายของ คมุ ธาตุ เป็น จฺฉ บ้าง

เช่น คจฺฉติ = คมุ อ ติ

คจฺฉมาโน = คมุ อ มาน สิ

๔๗๗:๔๗๙. วจสฺสชฺชตนิมฺหิ มกาโร โอ.

เพราะอัชชตนีวิภัตติ อาเทศ อ ของ วจ ธาตุ เป็น โอ

เช่น	อโวจ	=	อ วจ อา
	อโวจุํ	=	อ วจ อุํ

๔๗๘:๔๓๘. อกาโร ทีฆํ หิมิเมสุ.

เพราะ หิ มิ ม วิภัตติ ทีฆะ อ เป็น อา

เช่น	**ภวาหิ**	**=**	**ภู อ หิ**
	ภวามิ	**=**	**ภู อ มิ**
	ภวาม	**=**	**ภู อ ม**
	ภวามฺเห	**=**	**ภู อ มฺเห**

๔๗๙:๔๕๒. หิ โลปํ วา.

หลังจาก อ ปัจจัย ลบ หิ วิภัตติบ้าง

เช่น	ภว	=	ภู อ หิ
	ปจ	=	ปจ อ หิ
	คจฺฉ	=	คมุ อ หิ

๔๘๐:๔๙๐. โหติสฺสเรโหเห ภวิสฺสนฺติมฺหิ สฺสสฺส จ.

เพราะภวิสสันตีวิภัตติ อาเทศสระ อู ของ หู ธาตุ เป็น เอห โอห เอ และลบ สฺส ของวิภัตติบ้าง

เช่น	เหหิติ	=	หู อ สฺสติ
	โหหิติ	=	หู อิ สฺสติ
	เหติ	=	หู สฺสติ

๔๘๑:๕๒๔. กรสฺส สปฺปจฺจยสฺส กาโห.

เพราะภวิสสันตีวิภัตติ อาเทศ กร ธาตุ พร้อมปัจจัยเป็น

กาห และลบ สฺส ของวิภัตติบ้าง

เช่น กาหติ = กร โอ สฺสติ

อาขฺยาตกปฺเป ตติโย กณฺโฑ

กัณฑ์ที่ ๓ ในหมวดอาขยาต จบ

๔๘๒:๕๐๘. ทาทนฺตสฺสํ มิเมสุ.

เพราะ มิ ม วิภัตติ อาเทศสระสุดท้ายของ ทา ธาตุ เป็น อํ บ้าง

เช่น ทมฺมิ = ทา อ มิ

ทมฺม = ทา อ ม

๔๘๓:๕๒๗. อสํโยคนฺตสฺส วุทฺธิ การิเต.

เพราะการิตปัจจัย ทำวุทธิสระของธาตุที่ไม่มีสังโยคอยู่หลัง

เช่น กาเรติ = กร เณ ติ

เวเทติ = วิท เณ ติ

โจเรติ = จุร เณ ติ

๔๘๔:๕๔๒. ฆฏาทีนํ วา.

เพราะการิตปัจจัย ทำวุทธิสระของ ฆฏ ธาตุเป็นต้นที่ไม่มีพยัญชนะสังโยคอยู่หลังบ้าง

เช่น ฆาเฏติ = ฆฏ เณ ติ

คาเมติ = คมุ เณ ติ

๔๘๕:๔๓๔. อญฺเญสุ จ.

เพราะปัจจัยอื่นจากการิตปัจจัย ทำวุทธิสระของธาตุที่

ไม่มีพยัญชนะสังโยคอยู่หลัง

เช่น ภวติ = ภู (โภ) อ ติ

โหติ = หู อ ติ

๔๘๖:๕๔๓. คุหทุสานํ ทีฆํ.

เพราะการิตปัจจัย ทำทีฆะสระของ คุห ทุส ธาตุ

เช่น คูหยติ = คุห ณย ติ

ทูสยติ = ทุส ณย ติ

๔๘๗:๔๗๘. วจ-วส-วหาทีนมุกาโร วสฺส เย.

เพราะ ย ปัจจัยอาเทศ ว ของ วจ วส วห ธาตุ เป็นต้น เป็น อุ (หรืออาเทศ อ ของ ว เป็น อุ)

เช่น อุจฺจเต = วจ ย เต

วุจฺจเต = วจ ย เต

วุสฺสติ = วส ย เต

วุยฺหติ = วห ย เต

๔๘๘:๔๘๑. หวิปริยโย โล วา.

เพราะ ย ปัจจัย ทำวิปริต หฺย เป็น ยฺห,และอาเทศ ย ปัจจัย เป็น ล บ้าง

เช่น วุยฺหติ = วห ย เต

วุลฺหติ = วห ย เต

๔๘๙:๕๑๙. คหสฺส เฆ ปฺเป.

เพราะ ปฺป ปัจจัย อาเทศ คห ธาตุ เป็น เฆ

เช่น เฆปฺปติ = คห ปฺป ติ

๔๙๐:๕๑๘. หโลโป ณฺหามฺหิ.

เพราะ ณฺหา ปัจจัย ลบ ห ของ คห ธาตุ

เช่น คณฺหาติ = คห ณฺหา ติ

๔๙๑:๕๒๓. กรสฺส กาสตฺตมชฺชตนิมฺหิ.

เพราะอัชชตนีวิภัตติ อาเทศ กร ธาตุ เป็น กาส บ้าง (หรืออาเทศ กร เป็น กา และลง สฺ อาคม, ส่วนธาตุอื่นลง สฺ อาคม ด้วย กาสตฺตํ โยควิภาคะ)

เช่น อกาสิ = อ กร อี

อทาสิ = อ ทา อี

อโหสิ = อ หู อี

๔๙๒:๔๙๙. อสสฺมา มิมานํ มฺหิ-มฺหานฺตโลโป จ.

หลังจาก อส ธาตุ อาเทศ มิ วิภัตติ เป็น มฺหิ, ม วิภัตติ เป็น มฺห, และลบพยัญชนะสุดท้ายธาตุบ้าง

เช่น อมฺหิ อสฺมิ = อส อ มิ

อมฺห อสฺม = อส อ ม

๔๙๓:๔๙๘. ถสฺส ตฺถตฺตํ.

หลังจาก อส ธาตุ อาเทศ ถ วิภัตติ ตฺถ, และลบพยัญชนะสุดท้ายธาตุ

เช่น อตฺถ = อส อ ถ

๔๙๔:๔๙๕. ติสฺส ตฺถิตฺตํ.

หลังจาก อส ธาตุ อาเทศ ติ วิภัตติ เป็น ตฺถิ, และลบพยัญชนะสุดท้ายธาตุ

เช่น อตฺถิ = อส อ ติ

๔๙๕:๕๐๐. ตุสฺส ตฺถุตฺตํ.

หลังจาก อส ธาตุ อาเทศ ตุ วิภัตติ เป็น ตฺถุ, และลบพยัญชนะสุดท้ายธาตุ

เช่น อตฺถุ = อส อ ตุ

๔๙๖:๔๙๗. สิมฺหิ จ.

เพราะ สิ วิภัตติ ลบพยัญชนะสุดท้ายของ อส ธาตุ

เช่น อสิ = อส อ สิ

๔๙๗:๔๗๗. ลภสฺมา อีอึนํ ตฺถ-ตฺถํ.

หลังจาก ลภ ธาตุ อาเทศ อี วิภัตติ เป็น ตฺถ, อึ วิภัตติเป็น ตฺถํ และลบพยัญชนะสุดท้ายธาตุบ้าง

เช่น อลตฺถ = อ ลภ อี

อลตฺถํ = อ ลภ อึ

๔๙๘:๔๘๐. กุสสฺมา ที จฺฉิ.

หลังจาก กุส ธาตุ อาเทศ อี วิภัตติ เป็น จฺฉิ และลบพยัญชนะสุดท้ายธาตุ

เช่น อกฺโกจฺฉิ = อ กุส อี

๔๙๙:๕๐๗. ทาธาตุสฺส ทชฺชํ.

อาเทศ ทา ธาตุ เป็น ทชฺช บ้าง

เช่น ทชฺชามิ = ทา อ มิ

๕๐๐:๔๘๙. วทสฺส วชฺชํ.

อาเทศ วท ธาตุ เป็น วชฺช บ้าง

เช่น วชฺชามิ = วท อ มิ

๕๐๑:๔๔๓. คมิสฺส ฌมฺมํ.

อาเทศ คมฺ ธาตุ เป็น ฌมฺม บ้าง

เช่น ฌมฺมติ = คมฺ อ ติ

๕๐๒:๔๙๓. ยมฺหิ ทา-ธา-มา-จา-หา-ปา-มห-มถาทีนมี.

เพราะ ย ปัจจัยในภาวะและกัมมะ อาเทศสระสุดท้ายของ ทา ธา มา จา หา ปา มห มถ ธาตุเป็นต้น เป็น อี

เช่น	ทียเต	=	ทา ย เต
	ธียเต	=	ธา ย เต
	มียติ	=	มา ย เต
	อุปฏฺจียติ	=	อุป จา ย เต
	หียติ	=	หา ย เต
	ปียติ	=	ปา ย เต
	มหียติ	=	มห ย เต
	มถียติ	=	มถ ย เต

๕๐๓:๔๘๕. ยชสฺสาทิสฺสิ.

เพราะ ย ปัจจัย อาเทศ ย พยัญชนะตัวต้นของ ยช ธาตุเป็น อิ

เช่น อิชฺชเต = ยช ย เต

๕๐๔:๔๗๐. สพฺพโต อุํ อีสุ.

หลังจากธาตุทั้งปวง อาเทศ อุํ วิภัตติ เป็น อึสุ บ้าง

เช่น	ภวึสุ	=	ภู อุํ
	นิสีทึสุ	=	น สท อุํ

๕๐๕:๔๘๒. ชรมรานํ ชีร-ชียฺย-มียฺยา วา.

อาเทศ ชร ธาตุ เป็น ชีร ชียฺย,มร ธาตุ เป็น มียฺย บ้าง

138

เช่น ชีรติ = ชร อ ติ
ชียฺยติ = ชร อ ติ
มียฺยติ = มร อ ติ

๕๐๖:๔๙๖. สพฺพตฺถาสสฺสาทิโลโป จ.

เพราะวิภัตติและปัจจัยทั้งปวง ลบสระต้น อส ธาตุบ้าง

เช่น สนฺติ = อส อ อนฺติ
สิยา = อส อ เอยฺย
สมาโน = อส อ มาน สิ

๕๐๗:๕๐๑. อสพฺพธาตุเก ภู.

เพราะอสัพพธาตุกวิภัตติ อาเทศ อส ธาตุเป็น ภู บ้าง

เช่น ภวิสฺสติ = อส อิ สฺสติ

๕๐๘:๕๑๕. เอยฺยสฺส ญาโต อิยาญา.

หลังจาก ญา ธาตุ อาเทศ เอยฺย วิภัตติ เป็น อิยา และ ญา บ้าง

เช่น วิชานิยา = วิ ญา นา เอยฺย
วิชญฺญา = ว ญา นา เอยฺย

๕๐๙:๕๑๖. นาสฺส โลโป ยการตฺตํ.

หลังจาก ญา ธาตุ ลบ นา ปัจจัย หรืออาเทศ นา ปัจจัย เป็น ย บ้าง

เช่น ชญฺญา = ญา นา เอยฺย
วินายติ = วิ ญา นา ติ

๕๑๐:๔๘๗. โลปญฺเจตฺตมกาโร.

หลังจาก ภู ธาตุเป็นต้น อาเทศ อ ปัจจัย เป็น เอ หรือ

ลบ อ ปัจจัย

เช่น วชฺเชติ = วท อ ติ (อ เป็น เอ)

อนุโภติ = อนุ ภู อ ติ (ลบ อ)

๕๑๑:๕๒๑. อุตฺตโมกาโร.

หลังจาก ตนุ ธาตุเป็นต้น อาเทศ โอ ปัจจัย เป็น อุ บ้าง

เช่น ตนุเต = ตนุ โอ เต

กุรุเต = กร โอ เต

๕๑๒:๕๒๒. กรสฺสากาโร จ.

อาเทศ อ ของ กร ธาตุ เป็น อุ บ้าง

เช่น กุพฺพนฺติ = กร โอ อนฺติ

๕๑๓:๔๓๕. โอ อว สเร.

เพราะสระหลัง อาเทศ โอ สุดท้ายธาตุ เป็น อว

เช่น ภวติ = ภู อ ติ (โภ อ ติ)

จวติ = จุ อ ติ (โจ อ ติ)

๕๑๔:๔๙๑. เอ อย.

เพราะสระหลัง อาเทศ เอ สุดท้ายธาตุ เป็น อย

เช่น สยติ = สิ อ ติ (เสติ)

นยติ = นี อ ติ (เนติ)

๕๑๕:๕๔๑. เต อาวายา การิเต.

เพราะการิตปัจจัย อาเทศ โอ เอ (วุทธิ) สุดท้ายธาตุ เหล่านั้น เป็น อาว อาย (ตามลำดับ)

เช่น ภาเวติ = ภู (โภ) เณ ติ

สาเยติ = สิ (เส) เณ ติ

๕๑๖:๔๖๖. อิการาคโม อสพฺพธาตุกมฺหิ.

เพราะอสัพพธาตุกวิภัตติ ลง อิ อาคมหลังจากธาตุบ้าง

เช่น ภวิสฺสติ = ภู อิ สฺสติ

คมิสฺสติ = คมฺ อิ สฺสติ

๕๑๗:๔๘๘. กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺจยานํ ทีฆวิปรีตาเทสโลปาคมา จ.

อุทาหรณ์ในอาขยาตและกิตที่ยังไม่มีสูตรสำเร็จรูปให้ทำ ทีฆะ รัสสะ อาเทศ ลบ และลงอาคม ทั้งธาตุวิภัตติ และปัจจัย บ้าง

เช่น	สูยติ	=	สุ ย ติ	(ทีฆะ อุ เป็น อู)
	กินาติ	=	กี นา ติ	(รัสสะ อี เป็น อิ)
	อาห	=	พฺรู อ ติ	(อาเทศ ติ เป็น อ)
	กโรนฺติ	=	กร โอ อนฺติ	(ลบ อ ที่ อนฺติ)
	อภวุตฺถ	=	อ ภู อุ ตฺถ	(ลง อุ อาคม)

๕๑๘:๔๔๖. อตฺตโนปทานิ ปรสฺสปทตฺตํ.

ในภาวะและกัมมะ อาเทศวิภัตติฝ่ายอัตตโนบท เป็นฝ่ายปรัสสบทบ้าง

เช่น วุจฺจติ = วจ ย เต

ลพฺภติ = ลภ ย เต

๕๑๙:๔๕๗. อการาคโม หิยฺยตฺตนี-อชฺชตนี-กาลาติปตฺตีสุ.

เพราะหิยยัตตนี อัชชตนี และกาลาติปัตติวิภัตติ ลง อ อาคมหน้าธาตุบ้าง

เช่น	อคมา	=	อ คมฺ อา	(หิยยัตตนี)
	อภวิ	=	อ ภู อี	(อัชชตนี)

อภวิสฺสา = อ ภู อิ สฺสา (กาลาติปัตติ)

๕๒๐:๕๐๒. พฺรูโต อี ติมฺหิ.

เพราะ ติ วิภัตติ ลง อี อาคมหลัง พฺรู ธาตุบ้าง

เช่น พฺรวีติ = พฺรู อ อี ติ

๕๒๑:๔๒๕. ธาตุสฺสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.

ลบสระสุดท้ายของธาตุที่มีสระมากกว่าหนึ่งบ้าง

เช่น คมฺ = คมุ คติมฺหิ

ปจฺ = ปจ ปาเก

รุธฺ = รุธ อาวรเณ

๕๒๒:๔๗๖. อิสุยมูนมนฺโต จฺโฉ วา.

อาเทศพยัญชนะสุดท้าย อิสุ และ ยมุ ธาตุ เป็น จฺฉ บ้าง

เช่น อิจฺฉติ = อิสุ อ ติ

นิยจฺฉติ = นิ ยมุ อ ติ

๕๒๓:๕๒๖. การิตานํ โณ โลปํ.

ลบ ณ ของการิตปัจจัย (และปัจจัยที่มี ณ)

เช่น กาเรติ = กร เณ ติ (กร เอ ติ)

โจรยติ = จุร ณย ติ (จุร อย ติ)

อิติ อาขฺยาตกปฺเป จตุตฺโถ กณฺโฑ.

กัณฑ์ที่ ๔ ในหมวดอาขยาต จบ

อาขฺยาตสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

สูตรในอาขยาตกัณฑ์ จบ

กิพพิธานกัปป์ กิพพิธานกัณฑ์

วิธีบรรเทาความสงสัยเรื่องลิงค์และธาตุ

ปกติธาตุ + ปัจจัย + วิภัตตินาม

๗. กิพพิธานกัณฑ์

๕๒๔:๕๖๑. ธาตุยา กมฺมาทิมฺหิ โณ.

เมื่อมีกรรมเป็นเบื้องต้น ให้ลง ณ ปัจจัยหลังจากธาตุ

เช่น	กุมฺภกาโร	=	กุมฺภ กร ณ สิ
	กมฺมกาโร	=	กมฺม กร ณ สิ
	มาลากาโร	=	มาลา กร ณ สิ
	กฏฺจกาโร	=	กฏฺจ กร ณ สิ
	รถกาโร	=	รถ กร ณ สิ
	รชตกาโร	=	รชต กร ณ สิ
	ปตฺตคาโห	=	ปตฺต คห ณ สิ
	ตนฺตวาโย	=	ตนฺต เว ณ สิ
	ธมฺมกาโม	=	ธมฺม กมุ ณ สิ
	ธมฺมจาโร	=	ธมฺม จร ณ สิ

๕๒๕:๕๖๕. สญฺญายมนุ.

เมื่อมีกรรมใกล้ธาตุข้างหน้า และใช้เป็นชื่อ ลง อ ปัจจัยหลังจากธาตุ และลง นุ อาคมหลังบทกรรมใกล้ธาตุ

เช่น	อรินฺทโม	=	อริ นุ ทมุ อ สิ
	เวสฺสนฺตโร	=	เวสฺส นุ ตร อ สิ
	ตณฺหงฺกโร	=	ตณฺหา นุ กร อ สิ
	เมธงฺกโร	=	เมธา นุ กร อ สิ

๕๒๖:๕๖๗. ปุเร ททา จ อึ.

เมื่อมี ปุร ศัพท์ในเบื้องต้น ลง อ ปัจจัย หลังจากธาตุ, และอาเทศ อ ของ ปุร เป็น อึ

เช่น	ปุรินฺทโท	=	ปุร ททฺ อ สิ

๕๒๗:๕๖๘. สพฺพโต ณฺวุตฺวาวี วา.

จะมีกรรมอยู่หน้าหรือไม่ก็ตาม ลง อ ณฺวุ ตุ อาวี ปัจจัย หลังจากธาตุทั้งปวง

เช่น	ธมฺมธโร	=	ธมฺม ธร อ สิ
	วินายโก	=	วิ นี ณฺวุ สิ
	ตกฺกตฺตา	=	ต กร ตุ สิ
	ภยทสฺสาวี	=	ภย ทิส อาวี สิ

๕๒๘:๕๗๗. วิสรุชปทาทิโต ณ.

ลง ณ ปัจจัย หลังจาก วิส รุช และ ปท ธาตุเป็นต้น

เช่น	ปเวโส	=	ป วิส ณ สิ
	โรโค	=	รุช ณ สิ
	อุปฺปาโท	=	อุ ปท ณ สิ

๕๒๙:๕๘๐. ภาเว จ.

ลง ณ ปัจจัย หลังจากธาตุที่กล่าวกิริยาอรรถภาวะ

เช่น	ภูยเต ภวนํ ภาโว	=	ภู ยุ-ณ สิ
	ปจฺจเต ปจนํ ปาโก	=	ปจ ยุ-ณ สิ

๕๓๐:๕๘๔. กฺวิ จ.

ลง กฺวิ ปัจจัย หลังจากธาตุทั้งปวง

เช่น	สยมฺภู	=	สยํ ภู กฺวิ สิ
	อภิภู	=	อภิ ภู กฺวิ สิ

๕๓๑:๕๘๙. ธราทีหิ รมฺโม.

ลง รมฺม ปัจจัย หลังจาก ธร ธาตุเป็นต้น

เช่น	ธมฺโม	=	ธร รมฺม สิ

วมฺมํ = วร รมฺม สิ

กมฺมํ = กร รมฺม สิ

๕๓๒:๕๙๐. ตสฺสีลาทีสุ ณีตฺวาวี จ.

ลง ณี ตุ อาวี ปัจจัย หลังจากธาตุทั้งปวง ในอรรถ ตัสสีละ ตัทธัมมะ และ ตัสสาธุการี (เป็นปรกติ)

เช่น ปิยปสํสี = ปิย ป สํส ณี สิ

พฺรหฺมจารี = พฺรหฺม จร ณี สิ

ปสยฺหปวตฺตา = ปสยฺห ป วตฺ ตุ สิ

ภยทสฺสาวี = ภย ทิส อาวี สิ

๕๓๓:๕๙๑. สทฺท-กุธ-จล-มณฺฑตฺถ-รุจาทีหิ ยุ.

ลง ยุ ปัจจัย หลังจากธาตุที่มีอรรถว่า ส่งเสียง โกรธ หวั่นไหว ประดับ และธาตุที่มีอรรถว่า รุ่งเรือง เป็นต้น ในอรรถ ตัสสีละ เป็นต้น

เช่น โฆสโน = ฆุส ยุ สิ

โกธโน = กุธ ยุ สิ

จลโน = จล ยุ สิ

ผนฺทโน = ผทิ ยุ สิ

มณฺฑโน = มฑิ ยุ สิ

โรจโน = รุจ ยุ สิ

๕๓๔:๕๙๒. ปาราทิคมิมฺหา รู.

ลง รู ปัจจัย หลังจาก คมุ ธาตุที่มี ปาร ศัพท์เป็นต้นเป็น อุปบท ในอรรถ ตัสสีละ เป็นต้น ในกัตตุเท่านั้น

เช่น ภวปารคู = ภว ปาร คมุ รู สิ

เวทคู = เวท คมุ รู สิ

๕๓๕:๕๙๓. ภิกฺขาทิโต จ.

ลง รู ปัจจัย หลังจาก ภิกฺข ธาตุเป็นต้น ในอรรถ ตสฺสีล เป็นต้น

เช่น	ภิกฺขุ	=	ภิกฺข รู สิ
	ภิกฺขุ	=	ภย อิกฺข รู สิ
	วิญฺญู	=	วิ ญา รู สิ

๕๓๖:๕๙๔. หนตฺยาทีนํ ณุโก.

ลง ณุก ปัจจัย หลังจาก หน ธาตุเป็นต้น ในอรรถ ตสฺสีล เป็นต้น ในกัตตุ

เช่น	อาฆาตุโก	=	อา หน ณุก สิ
	การุโก	=	กร ณุก สิ

๕๓๗:๕๖๖. นุ นิคฺคหีตํ ปทนฺเต.

อาเทศ นุ อาคมที่ลงหลังจากนามอันเป็นอุปบท (บทหน้าธาตุ) เป็น นิคหิต

เช่น	อรินฺทโม	=	อริ นุ ทมุ อ สิ
	ทีปงฺกโร	=	ทีป นุ กร อ สิ

๕๓๘:๕๙๕. สํหนาญฺญาย วา โร โฆ.

ลง ร ปัจจัยหลังจาก สํปุพฺพ หนธาตุ และธาตุอื่นแล้ว อาเทศ ทนธาตุ เป็น ฆ

เช่น	สํโฆ	=	สํ หน ร สิ
	อนฺตโฆ	=	อนฺต กร ร สิ

๕๓๙:๕๕๘. รมฺหิ รนฺโต ราทิ โน.

เพราะ ร อนุพันธปัจจัย ลบพยัญชนะสุดท้ายธาตุ และ ร

อักษรของปัจจัย

เช่น	สตฺถา	=	สาส รตฺถุ สิ
	กิจฺจํ	=	กร ริจฺจ สิ
	ทิฏฺโฐ	=	ทิส ริฏฺฐ สิ
	ปารคู	=	ปรา คมฺ รู สิ
	มาตา	=	มาน ราตุ สิ

๕๔๐:๕๔๕. ภาวกมฺเมสุ ตพฺพานียา.

ลง ตพฺพ และ อนีย ปัจจัยหลังจากธาตุทั้งปวง ในภาวะและกัมมะ

เช่น	ภวิตพฺพํ	=	ภู อิ ตพฺพ สิ
	กรณียํ	=	กร อนีย สิ

๕๔๑:๕๕๒. ณฺโย จ.

ลง ณฺย ปัจจัยหลังจากธาตุทั้งปวง ในภาวะและกัมมะ (จ ศัพท์ รวมเอา เตยฺย ปัจจัย)

เช่น	การิยํ	=	กร อิ ณฺย สิ

๕๔๒:๕๕๗. กรมฺหา ริจฺจ.

ลง ริจฺจ ปัจจัยหลังจาก กร ธาตุ ในภาวะและกัมมะ

เช่น	กิจฺจํ	=	กร ริจฺจ สิ
	ภจฺโจ	=	ภร ริจฺจ สิ

๕๔๓:๕๕๕. ภูโตพฺพ.

อาเทศ ณฺย ปัจจัยที่ลงหลัง ภู ธาตุกับสระสุดท้ายธาตุ เป็น อพฺพ

เช่น	ภพฺโพ	=	ภู ณฺย สิ

๕๔๔:๕๕๖. วท-มท-คมุ-ยุช-ครหาการาทีหิ ชฺช-มฺม-คฺค-ยฺเหยฺยาคาโร วา.

หลังจาก วท มท คมุ ยุช ครหธาตุ และอาการันตธาตุเป็นต้น อาเทศ ณฺย ปัจจัยกับพยัญชนะหรือสระสุดท้ายธาตุเป็น ชฺช มฺม คฺค ยฺห เอยฺย และอาเทศ คร ของ ครห ธาตุเป็น คาร บ้าง

เช่น	วชฺชํ	=	วท ณฺย สิ
	มชฺชํ	=	มท ณฺย สิ
	คมฺมํ	=	คมุ ณฺย สิ
	โยคฺคํ	=	ยุช ณฺย สิ
	คารยฺโห	=	ครห ณฺย สิ
	เทยฺยํ	=	ทา ณฺย สิ
	เปยฺยํ	=	ปา ณฺย สิ

๕๔๕:๕๔๘. เต กิจฺจา.

ตพฺพ อนีย ณฺย เตยฺย ริจฺจ ปัจจัยเหล่านั้น ชื่อว่า กิจจะ

๕๔๖:๕๖๒. อญฺเญ กิตฺ.

ปัจจัยอื่นจากกิจจปัจจัย ชื่อว่า กิต

๕๔๗:๕๙๖. นนฺทาทีหิ ยุ.

ลง ยุ ปัจจัยหลังจาก นนฺท ธาตุเป็นต้น ในภาวะและกัมมะ

เช่น	นนฺทนํ	=	นนฺท ยุ สิ
	จรณํ	=	จร ยุ สิ
	คหณํ	=	คห ยุ สิ

๕๔๘:๕๙๗. กตฺตุกรณปเทเสสุ จ.

ลง ยุ ปัจจัยหลังจากธาตุทั้งปวง ในอรรถกัตตุ กรณะ

และอธิกรณะ

เช่น	รโชหรณํ	=	รช หร ยุ สิ	(กัตตุ)
	วจนํ	=	วจ ยุ สิ	(กรณะ)
	ฐานํ	=	ฐา ยุ สิ	(ปเทสะ)

๕๔๙:๕๕๐. รหาทิโต ณ.

หลังจากธาตุที่มี ร และ ห อักษรเป็นสุดท้าย อาเทศ น ของ อน และ อนีย เป็น ณ (น เป็น ณ)

เช่น	กรณํ	=	กร อน (ยุ) สิ
	กรณีโย	=	กร อนีย สิ

กิพฺพิธานกปฺเป ปฐโม กณฺโฑ.

กัณฑ์ที่ ๑ ในหมวดกิพพิธาน จบ

๕๕๐:๕๔๖. ณาทโย เตกาลิกา.

ลง ณ ปัจจัยเป็นต้น ในกาลทั้ง ๓

เช่น	กุมฺภกาโร	=	กุมฺภ กร ณ สิ
	กรณํ	=	กร ยุ สิ

๕๕๑:๕๙๘. สญฺญายํ ทาธาโต อิ.

เมื่อรู้ว่าเป็นชื่อ ลง อิ ปัจจัยหลังจาก ทา ธา ธาตุ

เช่น	อาทิ	=	อา ทิ อิ สิ
	อุทธิ	=	อุท ธา อิ สิ
	สนฺธิ	=	สํ ธา อิ สิ

๕๕๒:๕๐๙. ติ กิจฺจาสิฏฺเจ.

เมื่อรู้ว่ามีความปรารถนา ลง ติ ปัจจัยและกิตปัจจัยหลัง

จากธาตุทั้งปวง

เช่น	ชินพุทฺธิ	=	ชิน พุธ ติ สิ
	ธมฺมทินฺโน	=	ธมฺม ทา ต สิ

๕๕๓:๕๙๙. อิตฺถิยมติยโว วา.

ลง อ ติ ยุ ปัจจัย หลังจากธาตุทั้งปวง ในอิตถีลิงค์บ้าง

เช่น	ชรา	=	ชร อ อา สิ
	ปฏิสมฺภิทา	=	ปฏิ สํ ภิทิ อ อา สิ
	มติ	=	มน ติ สิ
	เจตนา	=	เจต ยุ อา สิ

๕๕๔:๖๐๑. กรโต ริริย.

ลง ริริย ปัจจัย หลังจาก กร ธาตุในอิตถีลิงค์บ้าง

เช่น	กิริยา	=	กร ริริย อา สิ
	กิริยํ	=	กร ริริย สิ

๕๕๕:๖๑๒. อตีเต ตตวนฺตุตาวี.

ลง ต ตวนฺตุ ตาวี ปัจจัย หลังจากธาตุทั้งปวง ในอดีตกาล

เช่น	ภูโต	=	ภู ต สิ
	ชิตวา	=	ชิ ตวนฺตุ สิ
	หุตาวี	=	หุ ตาวี สิ

๕๕๖:๖๒๒. ภาวกมฺเมสุ ต.

เมื่อรู้ว่าเป็นอดีตกาล ลง ต ปัจจัย หลังจากธาตุทั้งปวง ในภาวะและกัมมะ

เช่น	คีตํ	=	เค ต สิ	(ภาวะ)
	เทสิตํ	=	ทิส อิ ต สิ	(กัมมะ)

๕๕๗:๖๐๖. พุธคมาทิตฺเถ กตฺตริ.

ลง ต ปัจจัย หลังจาก พุธ คมุ ธาตุเป็นต้น ในกาลทั้งปวงในกัตตุ

เช่น	พุทฺโธ	=	พุธ ต สิ
	สรณงฺคโต	=	สรณ คมุ ต สิ

๕๕๘:๖๐๒. ชิโต อิน สพฺพตฺถ.

ลง อิน ปัจจัยหลังจาก ชิ ธาตุในกาลทั้งปวง ในกัตตุ

เช่น	ชิโน	=	ชิ อิน สิ

๕๕๙:๖๐๓. สุปโต จ.

ลง อิน ปัจจัยหลังจาก สุป ธาตุด้วย

เช่น	สุปิโน	=	สุป อิน สิ

๕๖๐:๖๐๔. อีสํทุสูหิ ข.

ลง ข ปัจจัย หลังจากธาตุที่อยู่หลัง อีสํ ทุ สุ อุปบท

เช่น	อิสสฺสโย	=	อิสํ สี ข สิ
	ทุสฺสโย	=	ทุ สี ข สิ
	สุสฺสโย	=	สุ สี ข สิ

๕๖๑:๖๓๖. อิจฺฉตฺเถสุ สมานกตฺตุเกสุ ตเวตุํ วา.

เมื่อธาตุมีอรรถปรารถนา และมีกัตตาเสมอกัน ลง ตเว และ ตุํ ปัจจัย ในกาลทั้งปวงในกัตตุ

เช่น โส ปุญฺญานิ กาตเว อิจฺฉติ. (กร ตเว สิ)

โส ปุญฺญานิ กาตุํ อิจฺฉติ. (กร ตุํ สิ)

๕๖๒:๖๓๘. อรหสกฺกาทีสุ จ.

เมื่ออรรถว่าสมควรและสามารถเป็นต้นประกอบอยู่ ลง

ตุํ ปัจจัย หลังจากธาตุทั้งปวง

เช่น โก ตํ นินฺทิตุมรหติ. (นินฺท อิ ตุํ สิ)
ราชา อรหสิ ภวิตุํ (ภู อ ตุํ สิ)
สกฺกา เชตุํ ธเนน. (ชิ อ ตุํ สิ)
ทานํ ทาตุํ ยุตฺตํ. (ทา ตุํ สิ)

๕๖๓:๖๓๙. ปตฺตวจเน อลมตฺเถสุ จ.

เมื่อ อลํ ศัพท์กล่าวอรรถสมควร ลง ตุํ ปัจจัย หลังจากธาตุทั้งปวง

เช่น อลเมว ทานานิ ทาตุํ. (ทา ตุํ สิ)
อลเมว ปุญฺญานิ กาตุํ. (กร ตุํ สิ)

๕๖๔:๖๔๐. ปุพฺพกาเลกกตฺตุกานํ ตุน-ตฺวาน-ตฺวา วา.

ลง ตุน ตฺวาน ตฺวา ปัจจัย หลังจากธาตุที่มีกัตตาเสมอกัน ในปุพพกาลกิริยา

เช่น โส กาตุน กมฺมํ คจฺฉติ. (กร ตุน สิ)
สตฺตา สุตฺวาน ธมฺมํ โมทนฺติ. (สุ ตฺวาน สิ)
ทานาทีนิ ปุญฺญานิ กตฺวา สคฺคํ คจฺฉติ. (กร ตฺวา)

๕๖๕:๖๔๖. วตฺตมาเน มานนฺตา.

ลง มาน และ อนฺต ปัจจัย หลังจากธาตุทั้งปวง ในปัจจุบันกาล

เช่น โส ปุริโส คจฺฉมาโน คณฺหาติ. (คมุ มาน สิ)
โส ปุริโส คจฺฉํ คณฺหาติ. (คมุ อนฺต สิ)

๕๖๖:๕๗๔. สาสาทีหิ รตฺถุ.

ลง รตฺถุ ปัจจัย หลังจาก สาส ธาตุเป็นต้น

เช่น สตฺถา = สาส รตฺถุ สิ

๕๖๗:๕๗๕. ปาทิโต ริตุ.

ลง ริตุ ปัจจัย หลังจาก ปา ธาตุเป็นต้น

เช่น	ปิตา	=	ปา ริตุ สิ
	ธีตา	=	ธา ริตุ สิ

๕๖๘:๕๗๖. มานาทีหิ ราตุ.

ลง ราตุ ปัจจัย หลังจาก มาน ธาตุเป็นต้น

เช่น	มาตา	=	มาน ราตุ สิ
	ภาตา	=	ภาส ราตุ สิ

๕๖๙:๖๑๐. อาคมา ตุโก.

ลง ตุก ปัจจัย หลังจาก อาปุพฺพ คมุธาตุ

เช่น	อาคนฺตุโก	=	คมุ อิก สิ

๕๗๐:๖๑๑. ภพฺเพ อิก.

ลง อิก ปัจจัยหลังจากคมุธาตุ ในอรรถสมควร

เช่น	คมิโก	=	คมุ อิก สิ

อิติ กิพฺพิธานกปฺเป ทุติโย กณฺโฑ.

กัณฑ์ที่ ๒ ในหมวดกิพพิธาน จบ

๕๗๑:๖๒๔. ปจฺจยาทนิฏฺฐา นิปาตนา สิชฺฌนฺติ.

ศัพท์ที่ยังไม่สำเร็จด้วยปัจจัยเป็นต้น ย่อมสำเร็จด้วย นิปาตนะ (สำเร็จได้เลย)

เช่น	นจฺจํ, นฏฺฏํ	=	นต ต สิ

๕๗๒:๖๒๕. สาสทิสโต ตสฺส ริฏฺโจ จ.

หลังจาก สาส ทิส ธาตุ อาเทศ ต ปัจจัยเป็น ริฏฺจ

เช่น อนุสิฏฺโจ = อนุ สาส ต สิ

ทิฏฺโจ = ทิส ต สิ

๕๗๓:๖๒๖. สาทิสนฺตปุจฺฉภนฺชหํสาทีหิ ฏฺโจ.

หลังจากธาตุที่มี ส อักษรเป็นสุดท้าย และหลังจาก ปุจฺฉ ภนฺช หํส ธาตุเป็นต้น อาเทศ ต ปัจจัย กับพยัญชนะข้างหน้า เป็น ฏฺจ

เช่น ตุฏฺโจ = ตุส ต สิ (สฺต เป็น ฏฺจ)

ผุฏฺโจ = ผุส ต สิ (สฺต เป็น ฏฺจ)

ปุฏฺโจ = ปุจฺฉ ต สิ (จฺฉฺต เป็น ฏฺจ)

ภฏฺโจ = ภนฺช ต สิ (นฺชฺต เป็น ฏฺจ)

หฏฺโจ = หํส ต สิ (ํสฺต เป็น ฏฺจ)

๕๗๔:๖๑๓. วสโต อุตฺถ.

หลังจาก วส ธาตุ อาเทศ ต ปัจจัย กับพยัญชนะข้างหน้า เป็น อุตฺถ (หรือ อุฏฺจ)

เช่น วุตฺโถ, วุฏฺโจ = วส ต สิ

๕๗๕:๖๑๔. วสฺส วา วุ.

เพราะ ต ปัจจัยเป็นต้น อาเทศ ว ของ วส ธาตุเป็น อุ และลง วุ อาคมบ้าง (หรืออาเทศ อ ของ ว เป็น อุ)

เช่น อุสิโต = วส อิ ต สิ

วุสิโต = วส อิ ต สิ

วุสิตวา = วส อิ ตวนฺตุ สิ

วุสิตาวี = วส อิ ตาวี สิ

๕๗๖:๖๐๗. ธฒภเหหิ ธฒา จ.

หลังจากธาตุที่มี ธ ฒ ภ ห อักษรเป็นสุดท้าย อาเทศ ต ปัจจัย เป็น ธ ฒ ตามลำดับ

เช่น	พุทฺโธ	=	พุธ ต สิ
	วฑฺโฒ	=	วฑฺฒ ต สิ
	สุทฺโธ	=	ลภ ต สิ
	ทฑฺฒํ	=	ทห ต สิ

๕๗๗:๖๒๘. ภนฺชโต คฺโค จ.

หลังจาก ภนฺช ธาตุ อาเทศ ต ปัจจัย กับพยัญชนะข้างหน้าเป็น คฺค

เช่น	ภคฺโค	=	ภนฺช ต สิ

๕๗๘:๕๖๐. ภุชาทีนมนฺโต โน ทฺวิ จ.

ลบพยัญชนะสุดท้ายของ ภุช ธาตุเป็นต้น และซ้อน ตฺ อักษร ของกิจจะและกิตปัจจัย

เช่น	โภตฺตพฺพํ	=	ภุช ตพฺพ สิ
	ภุตฺโต	=	ภุช ต สิ

๕๗๙:๖๒๙. วจ วา วุ.

อาเทศ ว ของ วจ ธาตุเป็น อุ, ลบ จฺ สุดท้ายธาตุ และซ้อน ต ปัจจัยบ้าง

เช่น	อุตฺตํ	=	วจ ต สิ

๕๘๐:๖๓๐. คุปาทีนญฺจ.

ลบพยัญชนะสุดท้ายของ คุป ธาตุเป็นต้น และซ้อน ตฺ

เช่น สุคุตฺโต = สุ คุป ต สิ
ปมตฺโต = ป มท ต สิ

๕๘๑:๖๑๖. ตราทีหิ อิณฺโณ.

หลังจาก ตร ธาตุเป็นต้น อาเทศ ต ปัจจัย เป็น อิณฺณ และลบพยัญชนะสุดท้ายธาตุ

เช่น ติณฺโณ = ตร ต สิ
ปริชิณฺโณ = ปริ ชร ต สิ

๕๘๒:๖๓๑. ภิทาทิโต อินฺนอนฺนอีณา วา.

หลังจาก ภิทิ ธาตุเป็นต้น อาเทศ ต ปัจจัยเป็น อินฺน อนฺน และ อีณ บ้าง และลบพยัญชนะสุดท้ายธาตุ

เช่น ภินฺโน = ภิทิ ต สิ
ฉนฺโน = ฉท ต สิ
ขีโณ = ขี ต สิ

๕๘๓:๖๑๗. สุสปจสกโต กฺข-กฺกา จ.

หลังจาก สุส ปจ สก ธาตุ อาเทศ ต ปัจจัย เป็น กฺข กฺก และลบพยัญชนะสุดท้ายธาตุ

เช่น สกฺโข = สุส ต สิ
ปกฺโก = ปจ ต สิ
สกฺโก = สก ต สิ

๕๘๔:๖๑๘. ปกฺกมาทีหิ นฺโต จ.

หลังจากธาตุที่มี ม เป็นสุดท้าย มี ปกฺกม ธาตุเป็นต้น อาเทศ ต ปัจจัยเป็น นฺต และลบพยัญชนะสุดท้ายธาตุ

เช่น ปกฺกนฺโต = ป กมฺ ต สิ
วิพฺภนฺโต = วิ ภมฺ ต สิ
สนฺโต = สมฺ ต สิ

๕๘๕:๖๑๙. ชนาทีนมา ติมฺหิ จ.

เพราะ ต และ ติ ปัจจัย อาเทศพยัญชนะสุดท้ายของ ชน ธาตุเป็นต้น เป็น อา

เช่น	ชาโต	=	ชน ต สิ
	ชาติ	=	ชน ติ สิ

๕๘๖:๖๐๐. คม-ขน-หน-รมาทีนมนฺโต.

เพราะ ต และ ติ ปัจจัย ลบพยัญชนะสุดท้ายของ คมุ ขนุ หน รมุ ธาตุเป็นต้น

เช่น	สุคโต	=	สุ คมุ ต สิ
	สุคติ	=	สุ คมุ ติ สิ
	ขตํ	=	ขนุ ต สิ
	อุปหติ	=	อุป หน ติ สิ
	รติ	=	รมุ ติ สิ

๕๘๗:๖๓๒. รกาโร จ.

เพราะ ต และ ติ ปัจจัย ลบ ร อักษรสุดท้ายธาตุ

เช่น	ปกโต	=	ป กร ต สิ
	ปกติ	=	ป กร ติ สิ
	ทุกฺกฏํ	=	ทุ กร ต สิ

๕๘๘:๖๒๐. ฐาปานมิอี จ.

เพราะ ต และ ติ ปัจจัย อาเทศสระ อา สุดท้ายของ ฐา และ ปา ธาตุ เป็น อิ อี

เช่น	ฐิโต	=	ฐา ต สิ,	ฐิติ	=	ฐา ติ สิ
	ปีตา	=	ปา ต อา สิ,	ปีติ	=	ปา ติ สิ

๕๘๙:๖๒๑. หนฺเตหิ โห หสฺส โฬ วา อทหนหานํ.

หลังจากธาตุที่มี ห อักษรอยู่สุดท้าย อาเทศ ตฺ ของ ต และ ติ ปัจจัยเป็น หฺ, อาเทศ หฺ อักษรสุดท้ายธาตุเป็น ฬฺ เว้น ทห และ นห ธาตุ และห้ามอาเทศ ตฺ ของ ต และ ติ เป็น ฬฺ บ้าง

เช่น	อารุฬฺโห	=	อา รุห ต สิ
	รุฬฺหิ	=	รุห ติ สิ
	คาฬฺโห	=	คาหุ ต สิ
	พาฬฺโห	=	พห ต สิ
	มูฬฺโห	=	มุห ต สิ

อิติ กิพฺพิธานกปฺเป ตติโย กณฺโฑ.

กัณฑ์ที่ ๓ ในหมวดกิพพิธาน จบ

๕๙๐:๕๗๙. ณมฺหิ รนฺชสฺส โช ภาวกรเณสุ.

เพราะ ณ ปัจจัยในภาวะและกรณะ อาเทศ นฺช สุดท้าย รนฺช ธาตุเป็น ช

เช่น	ราโค	=	รนฺช ณ สิ (ช เป็น ค)

๕๙๑:๕๔๔. หนสฺส ฆาโต.

เพราะการิตปัจจัย อาเทศ หน ธาตุเป็น ฆาต

เช่น	ฆาเตติ	=	หน เณ ติ
	ฆาตยติ	=	หน ณย ติ
	ฆาตาเปติ	=	หน ณาเป ติ
	ฆาตาปยติ	=	หน ณาปย ติ

๕๙๒:๕๐๓. วโธ วา สพฺพตฺถ.

เพราะวิภัตติปัจจัยทั้งปวง อาเทศ หน ธาตุ เป็น วธ บ้าง

เช่น	วเธติ	=	หน อ ติ
	วธโก	=	หน ณฺวุ สิ

๕๙๓:๕๖๔. อาการนฺตานมาโย.

เพราะ ณ อนุพันธปัจจัย อาเทศสระ อา สุดท้ายธาตุเป็น อาย

เช่น	ทายโก	=	ทา ณฺวุ สิ
	นครยายี	=	นคร ยา ณี สิ

๕๙๔:๕๘๒. ปุรสมุปปรีหิ กโรติสฺส ขขรา วา ตปจฺจเยสุ จ.

เพราะ ต และ ณ ปัจจัย อาเทศ กร ธาตุที่อยู่หลังจาก ปุร สํ อุป และ ปริ เป็น ข และ ขร บ้าง

เช่น	ปุเรกฺขาโร	=	ปุเร กร ณ สิ
	สงฺขาโร	=	สํ กร ณ สิ
	สงฺขตํ	=	สํ กร ต สิ
	อุปกฺขโร	=	อุป กร ณ สิ
	ปริกฺขาโร	=	ปริ กร ณ สิ

๕๙๕:๖๓๗. ตเวตุนาทีสุ กา.

เพราะ ตเว ตุน ปัจจัยเป็นต้น อาเทศ กร ธาตุเป็น กา บ้าง

เช่น	กาตเว	=	กร ตเว
	กาตุน	=	กร ตุน
	กาตุํ	=	กร ตุํ

๕๙๖:๕๕๑. คมขนหนาทีนํ ตุํตพฺพาทีสุ น.

เพราะ ตุ ของ ตุํ และ ตพฺพ ปัจจัยเป็นต้น อาเทศพยัญชนะของ คมฺ ขนฺ หนฺ ธาตุเป็นต้น เป็น นฺ

เช่น คนฺตุํ = คมุ ตุํ สิ, คนฺตพฺโพ = คมุ ตพฺพ สิ

ขนฺตุํ = ขนุ ตุํ สิ, ขนฺตพฺพํ = ขนุ ตพฺพ สิ

หนฺตุํ = หน ตุํ สิ, หนฺตพฺพํ = หน ตพฺพ สิ

มนฺตุํ = มน ตุํ สิ, มนฺตพฺโพ = มน ตพฺพ สิ

๕๙๗:๖๔๑. สพฺเพหิ ตุนาทีนํ โย.

หลังจากธาตุทั้งปวง อาเทศ ตุนาทิปัจจัย เป็น ย บ้าง

เช่น อภิวนฺทิย = อภิ วนฺท อิ ตุน, ตฺวา, ตฺวาน

วนฺทิย = วนฺท อิ ตฺวา

นิสฺสาย = นิ สิ ตฺวา

วิภชฺช = วิ ภช ตฺวา

๕๙๘:๖๔๓. จนนฺเตหิ รจฺจํ.

หลังจากธาตุที่มี จ และ น อยู่สุดท้าย อาเทศ ตุนาทิ-ปัจจัย เป็น รจฺจ บ้าง

เช่น วิวิจฺจ = วิ วิจ ตุน, ตฺวา, ตฺวาน

ปฏิจฺจ = ปติ อิ ตฺวา

๕๙๙:๖๔๔. ทิสา สฺวานสฺวานฺตโลโป จ.

หลังจาก ทิส ธาตุ อาเทศ ตุนาทิปัจจัย เป็น สฺวาน สฺวา และลบพยัญชนะสุดท้ายธาตุบ้าง

เช่น ทิสฺวาน, ทิสฺวา = ทิส ตุน, ตฺวา, ตวาน

๖๐๐ :๖๔๕. มหทเภหิ มฺม-ยฺห-ชฺช-พฺภ-ทฺธา จ.

หลังจากธาตุที่มี ม ห ท และ ภ เป็นสุดท้าย อาเทศ ตุน ปัจจัยเป็นต้น เป็น มฺม ยฺห ชฺช พฺภ ทฺธา ตามลำดับ และลบพยัญชนะสุดท้ายธาตุบ้าง

เช่น	อาคมฺม	=	อา คมฺ ตุน, ตฺวา, ตฺวาน
	ปคฺคยฺห	=	ป คห ตฺวา
	อุปฺปชฺช	=	อุ ปท ตฺวา
	อารพฺภ	=	อา รภ ตฺวา
	อารทฺธา	=	อา รภ ตฺวา

๖๐๑ :๓๓๔. ตทฺธิตสมาสกิตกา นามํวาตเวตุนาทีสุ จ.

บทตัทธิต บทสมาส และบทกิต พึงทราบว่าเหมือนกับนาม (ลงวิภัตตินาม) เว้น ตเว ตุน ปัจจัยเป็นต้น

เช่น	วาสิฏฺโฐ	=	วาสิฏฺฐ สิ	(ตัทธิต)
	ปตฺตธมฺโม	=	ปตฺตธมฺม สิ	(สมาส)
	กุมฺภกาโร	=	กุมฺภการ สิ	(กิต)

๖๐๒ : ๖. ทุมฺหิ ครุ.

เพราะมีพยัญชนะ ๒ ตัว อันเป็นสังโยคข้างหลัง รัสสระที่อยู่ข้างหน้า จึงชื่อว่า ครุ

เช่น ทตฺวา, หิตฺวา, ภุตฺวา

๖๐๓ : ๗. ทีโฆ จ.

และทีฆสระ ก็ชื่อว่า ครุ

เช่น นาวา, นที, วธู, เทว, ตโย

๖๐๔ :๖๘๔. อกฺขเรหิ การ.

ลง การ ปัจจัย หลังจากวัณณะที่กล่าวอักษร

เช่น	อกาโร	=	อ การ สิ	(อ อักษร)

เอวกาโร = เอว การ สิ (เอว อักษร)

๖๐๕:๕๔๗. ยถาคมมิกาโร.

เพราะกิจจะและกิตปัจจัยที่มีอักษรหน้าเป็นพยัญชนะ ลง อิ อาคม หลังจากธาตุตามสมควรต่อพระพุทธพจน์

เช่น ภวิตพฺพํ = ภู อิ ตพฺพ สิ
การิยํ = กร อิ ณฺย สิ
กริตฺวา = กร อิ ตฺวา
อิจฺฉิตํ = อิสุ อิ ต สิ

๖๐๖:๖๔๒. ทธนฺตโต โย กฺวจิ.

เพราะ ตุนาทิปัจจัย ลง ย อาคมหลังจากธาตุที่มี ท และ ธ อยู่สุดท้าย ตามสมควร

เช่น สมาปชฺชิตฺวา = สํ อา ปท ยฺ อิ ตฺวา
พุชฺฌิย, พุชฺฌิตฺวา = พุธ ยฺ อิ ตฺวา

กิพฺพิธานกปฺเป จตุตฺโถ กณฺโฑ.
กัณฑ์ที่ ๔ ในหมวดกิพพิธาน จบ

๖๐๗:๕๗๘. นิคฺคหีต สํโยคาทิ โน.

อาเทศ นฺ ตัวหน้าของพยัญชนะสังโยค เป็นนิคหิต

เช่น รงฺโค = รนฺช ณ สิ (นิคคหิตเป็น งฺ)
ภนฺช = ภนฺช ณ สิ (นิคคหิตเป็น นฺ)
สงฺโค = สนฺช ณ สิ (นิคคหิตเป็น งฺ)

๖๐๘:๖๒๓. สพฺพตฺถ เค คี.

เพราะ ต ติ ปัจจัยทั้งปวง อาเทศ เค ธาตุ เป็น คี

เช่น คีตํ = เค ติ สิ
คีติ = เค ติ สิ

๖๐๙:๔๘๔. สทสฺส สีทตฺตํ.

เพราะวิภัตติและปัจจัยทั้งปวง อาเทศ สท ธาตุ เป็น สีท บ้าง

เช่น	นิสีทติ	=	นิ สท อ ติ
	นิสีทิตฺวา	=	นิ สท อิ ตฺวา

๖๑๐:๖๒๗. ยชสฺส สรสฺสิ ฏฺเจ.

เพราะ ฏฺจ อาเทศสระของ ยช ธาตุ เป็น อิ

เช่น	ยิฏฺโจ	=	ยช ต สิ

๖๑๑:๖๐๘. หจตุตฺถานมนฺตานํ โท เธ.

เพราะ ธ อาเทศ ห อักษร และอักษรตัวที่ ๔ ของวรรคทั้ง ๕ อันอยู่สุดท้ายธาตุ เป็น ทฺ

เช่น	พุทฺโธ	=	พุธ ต สิ
	กุทฺโธ	=	กุธ ต สิ
	สนฺนทฺโธ	=	สํ นห ต สิ
	ลทฺโธ	=	ลภ ต สิ

๖๑๒:๖๑๕. โฑ ฒกาเร.

เพราะ ฒ อาเทศ ห อักษร และอักษรตัวที่ ๔ ของวรรคทั้ง ๕ อันอยู่สุดท้ายธาตุ เป็น ฑฺ

เช่น	วุฑฺโฒ	=	วฑฺฒ ต สิ
	วฑฺฒิ	=	วฑฺฒ ติ สิ
	ทฑฺโฒ	=	ทห ต สิ

๖๑๓:๕๘๓. คหสฺส ฆร เณ วา.

เพราะ ณ ปัจจัย อาเทศ คห ธาตุ เป็น ฆร บ้าง

เช่น	ฆรํ	=	คห ณ สิ

๖๑๔:๕๘๑. ทหสฺส โท ฬํ.
เพราะ ณ ปัจจัย อาเทศ ท ของ ทห ธาตุเป็น ฬ บ้าง
เช่น ปริฬาโห = ปริ ทห ณ สิ

๖๑๕:๕๘๖. ธาตฺวนฺตสฺส โลโป กฺวิมฺหิ.
เพราะ กฺวิ ปัจจัย ลบพยัญชนะสุดท้ายธาตุ
เช่น ภุชโค = ภุช คมฺ กฺวิ สิ
อุรโค = อุร คมฺ กฺวิ สิ

๖๑๖:๕๘๗. วิทนฺเต อู.
เพราะ กฺวิ ปัจจัย ลง อู อาคมสุดท้าย วิท ธาตุ
เช่น โลกวิทู = โลก วิท กฺวิ สิ

๖๑๗:๖๓๓. นมกรานมนฺตานํ นิยุตฺตตมฺหิ.
เพราะ ต ปัจจัยที่ประกอบด้วย อิ อาคม ไม่ลบ น ม ก ร สุดท้ายธาตุ
เช่น ขนิตพฺพํ = ขนฺ อิ ตพฺพ สิ
คมิโต = คมฺ อิ ต สิ
สงฺกิโต = สกิ อิ ต สิ
สริโต = สร อิ ต สิ

๖๑๘:๕๗๑. น กคตฺตํ จชา ณฺวุมฺหิ.
เพราะ ณฺวุ ปัจจัย ไม่อาเทศ จ และ ช สุดท้ายธาตุเป็น ก และ ค
เช่น ปาจโก = ปจ ณฺวุ สิ (ณฺวุ เป็น อก)
ยาชโก = ยช ณฺวุ สิ (ณฺวุ เป็น อก)

๖๑๙:๕๗๓. กรสฺส จ ตตฺตํ ตุสฺมึ.
เพราะ ตุ ปัจจัย อาเทศ ร สุดท้าย กร ธาตุ เป็น ต

เช่น กตฺตา = กร ตุ สิ

๖๒๐:๕๔๙. ตุํตุนตพฺเพสุ วา.

เพราะ ตุํ ตุน ตพฺพ ปัจจัย อาเทศ ร สุดท้าย กร ธาตุ เป็น ต บ้าง

เช่น	กตฺตุํ	=	กร ตุํ สิ
	กตฺตุน	=	กร ตุน สิ
	กตฺตพฺโพ	=	กร ตพฺพ สิ

๖๒๑:๕๕๓. การิตํ วิย ณานุพนฺโธ.

พึงทราบว่า ให้ ณ อนุพันธปัจจัย (ปัจจัยที่มี ณ) เหมือนกับการิตปัจจัย

๖๒๒:๕๗๐. อนกา ยุณฺวูนํ.

อาเทศ ยุ ปัจจัยเป็น อน และอาเทศ ณฺวุ ปัจจัยเป็น อก

เช่น	กรณํ	=	กร ยุ สิ
	รถการโก	=	รถ กร ณฺวุ สิ

๖๒๓:๕๕๔. กคา จชานํ.

เพราะ ณ อนุพันธปัจจัย อาเทศ จ และ ช สุดท้ายธาตุ เป็น ก และ ค

เช่น	วากฺยํ	=	วจ ณฺย สิ
	ภาคฺยํ	=	ภช ณฺย สิ

อิติ กิพฺพิธานกปฺเป ปญฺจโม กณฺโฑ.

กัณฑ์ที่ ๕ ในหมวดกิพพิธาน จบ

กิพฺพิธานสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

สูตรในกิพพิธานกัณฑ์ จบ

กิพพิธานกัปป์ อุณาทิกัณฑ์

การลงปกิณณกปัจจัย มี อุณ เป็นต้น

ปกติธาตุ + ปัจจัย + วิภัตตินาม

๘. อุณาทิกัณฑ์

๖๒๔:๕๖๓. กตฺตริ กิตฺ.

ลง กิตปัจจัย ในกัตตุสาธนะ

เช่น	การุ	=	กร ณุ สิ
	การุโก	=	กร ณุก สิ
	การโก	=	กร ณฺวุ สิ

๖๒๕:๖๐๕. ภาวกมฺเมสุ กิจฺจ-กฺต-ขตฺถา.

ลง กิจฺจ กฺต และ ข ปัจจัย ในอรรถภาวะและกัมมะ

เช่น	สยิตพฺพํ	=	สี อิ ตพฺพ สิ
	สยิตํ	=	สี อิ กฺต สิ
	อีสสฺสโย	=	อีสํ สิ ข สิ

๖๒๖:๖๓๔. กมฺมนิ ทุติยายํ กฺโต.

เมื่ออรรถกัมมะในทุติยาวิภัตติมีอยู่ ลง กฺต ปัจจัยหลังจากธาตุในกัตตุ

เช่น	ทานํ ทินฺโน	=	ทา กฺต สิ
	สีลํ รกฺขิโต	=	รกฺข กฺต สิ
	ภตฺตํ ภุตฺโต	=	ภุช กฺต สิ

๖๒๗:๖๕๒. ขฺยาทีหิ มนฺ ม จ โต วา.

ลง มนฺ ปัจจัยหลังจาก ขี ธาตุเป็นต้น และอาเทศ ม เป็น ต บ้าง

เช่น	เขโม	=	ขี มนฺ สิ	(ลบ นฺ อนุพันธ์)
	อตฺตา	=	อท มนฺ สิ	(ลบ นฺ อนุพันธ์)

๖๒๘:๖๕๓. สมาทีหิ ถมา.

ลง ถ และ ม ปัจจัยหลังจาก สม ธาตุเป็นต้นบ้าง

เช่น สมโถ = สม ถ สิ

ทุโม = ทุ ม สิ

๖๒๙:๕๖๙. คหสฺสุปธสฺเส วา.

อาเทศ อุปธะ (อักษรตัวหน้าของตัวสุดท้าย หรือรองสุดท้าย) ของ คห ธาตุเป็น เอ บ้าง (อ ที่ ค เป็น เอ)

เช่น เคหํ = คห อ สิ

๖๓๐:๖๕๔. มสฺสฺส สุสฺส จฺฉร-จฺเฉรา.

อาเทศ สุ ของ มสุ ธาตุ เป็น จฺฉร และ จฺเฉร

เช่น มจฺฉโร, มจฺเฉโร = มสุ กฺวิ สิ

๖๓๑:๖๕๕. อาปุพฺพจรสฺส จ.

อาเทศ จร ธาตุที่มี อา อยู่หน้า เป็น จฺฉร จฺเฉร จฺฉริย

เช่น อจฺฉรํ, อจฺเฉรํ, อจฺฉริยํ = อา จร กฺวิ สิ

๖๓๒:๖๕๖. อลกลสเลหิ ลยา.

ลง ล และ ย ปัจจัย หลังจาก อล กล และ สล ธาตุ

เช่น อลฺลํ = อล ล สิ

อลฺยํ = อล ย สิ

กลฺลํ = กล ล สิ

กลฺยํ = กล ย สิ

สลฺลํ = สล ล สิ

สลฺยํ = สล ย สิ

๖๓๓:๖๕๗. ยาณลาณา.

ลง ยาณ ลาณ ปัจจัย หลังจาก กล สล ธาตุ

เช่น	กลฺยาณํ	=	กล ยาณ สิ
	ปฏิสลฺยาณํ	=	ปฏิ สล ยาณ สิ
	กลฺลาโณ	=	กล ลาณ สิ
	ปฏิสลฺลาโณ	=	ปฏิ สล ลาณ สิ

๖๓๔:๖๕๘. มถิสฺส ถสฺส โล จ.

อาเทศ ถ ของ มถ ธาตุ เป็น ล

เช่น	มลฺโล	=	มถ ล สิ

๖๓๕:๕๕๙. เปสาติสคฺคปตฺตกาเลสุ กิจฺจา.

ลงกิจจปัจจัย ในอรรถเปสะ (การใช้, เชิญ) อติสัคคะ (อนุญาต) และ ปัตตกาละ (ถึงเวลา)

เช่น	กตฺตพฺพํ	=	กร ตพฺพ สิ
	กรณียํ	=	กร อนีย สิ

๖๓๖:๖๕๙. อวสฺสกาธมิเณสุ ณี จ.

ลง ณี ปัจจัยและกิจจปัจจัย ในอรรถอวัสสกะ (แน่แท้) และ อธมิณะ (เป็นหนี้)

เช่น	การี	=	กร ณี สิ
	ธารี	=	ธร ณี สิ

๖๓๗: ๐. อรหสกฺกาทีหิ ตุํ.

ลง ตุํ ปัจจัยหลังจากธาตุทั้งปวง ในที่ประกอบด้วย อรห สกฺก และ ภพฺพ ศัพท์เป็นต้น

เช่น อรหา ภวํ วตฺตุํ

สกฺกา ภวํ หนฺตุํ
ภพฺโพ ภวํ ชเนตุํ

๖๓๘:๖๖๐. วชาทีหิ สพฺพชฺชาทโย นิปจฺจนฺเต.

ปพฺพชฺชา ศัพท์เป็นต้น ย่อมสำเร็จได้ ด้วยวิธีลงปัจจัยและอาเทศเป็นต้น หลังจาก วช ธาตุเป็นต้น

เช่น	ปพฺพชฺชา	=	ป วช ณฺย อา สิ
	วิชฺชา	=	วิท ณฺย อา สิ
	สมชฺชา	=	สํ อณฺช ณฺย อา สิ

๖๓๙:๕๘๕. กฺวิโลโป จ.

ลบ กฺวิ ปัจจัย

เช่น	สมฺภู	=	สํ ภู กฺวิ สิ
	อภิภู	=	อภิ ภู กฺวิ สิ

๖๔๐: ๐. สจชานํ กคา ณานุพนฺเธ.

เพราะ ณ อนุพันธปัจจัย อาเทศ จ และ ช สุดท้ายของธาตุ เป็น ก และ ค

เช่น	โอโก	=	อุจ ณ สิ
	ปาโก	=	ปจ ณ สิ
	เสโก	=	สิจ ณ สิ
	โสโก	=	สุจ ณ สิ
	วิเวโก	=	วิ วิจ ณ สิ

๖๔๑:๕๗๒. นุทาทีหิ ยุณฺวูนมนานนากานนกา สการิเตหิ จ.

หลังจาก นุท ธาตุเป็นต้น และธาตุที่มีการิตปัจจัย อาเทศ ยุ ปัจจัยเป็น อน อานน, และ ณฺวุ ปัจจัยเป็น อก อานนก

เช่น	สูทนํ	=	สูท ยุ สิ
	กานนํ	=	กุ ยุ สิ
	ปนูทโก	=	ป นุท ณฺวุ สิ
	ชานนโก	=	ญา ณฺวุ สิ

๖๔๒:๕๘๘. อิยตมกิเอสานมนฺตสฺสโร ทีฆํ กฺวจิ ทิสสฺส คุณํ โท รํ สกฺขี จ.

ทำทีฆะสระท้ายของ อิม ย ต อมฺห กึ เอตสัพนาม และ สมาน ศัพท์, อาเทศ ส ของ ทิส ธาตุเป็น ส กฺข อี, และ อาเทศ ท ของ ทิส ธาตุเป็น ร

เช่น	อีทิโส	=	อิม ทิส กฺวิ สิ
	ยาทิโส	=	ย ทิส กฺวิ สิ
	ตาทิโส	=	ต ทิส กฺวิ สิ
	มาทิโส	=	อมฺห ทิส กฺวิ สิ
	กีทิโส	=	กึ ทิส กฺวิ สิ
	เอทิโส	=	เอต ทิส กฺวิ สิ
	สาทิโส	=	สมาน ทิส กฺวิ สิ
	อีริโส	=	อิม ทิส กฺวิ สิ
	อีทิกฺโข	=	อิม ทิส กฺวิ สิ
	อีริกฺโข	=	อิม ทิส กฺวิ สิ
	อีที	=	อิม ทิส กฺวิ สิ

๖๔๓:๖๓๕. ภฺยาทีหิ มติพุธิปูชาทีหิ จ กฺโต.

ลง กฺต ปัจจัยหลังจาก ภี ธาตุเป็นต้น และหลังจาก มน พุธ และ ปูช ธาตุเป็นต้น

เช่น	ภีโต	=	ภี กฺต สิ
	สมฺมโต	=	สํ มน กฺต สิ

๖๔๔:๖๖๑. เวปุสีทววมุกุทาภูหฺวาทีหิ ถุ-ตฺติม-ณิมา นิพฺพตฺเต.

ลง ถุ ตฺติม และ ณิม ปัจจัย หลังจาก เวปุ สี ทว วมุ กุ ทา ภู และ หุ ธาตุเป็นต้น ในอรรถนิพพัตตะ (เกิด)

เช่น	เวปถุ	=	เวปุ อ ถุ สิ
	สยถุ	=	สี อ ถุ สิ
	ทวถุ	=	ทว อ ถุ สิ
	วมถุ	=	วมุ อ ถุ สิ
	กุตฺติมํ	=	กร ตฺติม สิ
	ทตฺติมํ	=	ทา ตฺติม สิ
	โภตฺติมํ	=	ภู ตฺติม สิ
	โอหาวิมํ	=	อว หุ ณิม สิ

๖๔๕:๖๖๒. อกฺโกเส นมฺหานิ.

เมื่อรู้ว่าเป็นการด่า และมี น นิบาต ให้ลง อานิ ปัจจัย

เช่น	อคมานิ	=	น คมุ อานิ สิ
	อกรานิ	=	น กร อานิ สิ

๖๔๖:๔๑๙. เอกาทิโต สกิสฺส กฺขตฺตุํ.

ลง กฺขตฺตุํ ปัจจัยหลังจาก เอก สังขยาเป็นต้น ในอรรถวาระอันมีความหมายเหมือน สกึ ศัพท์

เช่น	เอกกฺขตฺตุํ	=	เอก กฺขตฺตุํ สิ
	ทฺวิกฺขตฺตุํ	=	ทฺวิ กฺขตฺตุํ สิ

๖๔๗:๖๖๓. สุนสฺสุนสฺโสณวานุวานูนุนขุณานา.

อาเทศ อุน ของ สุน เป็น โอณ วาน อุวาน อุน อุนข อุณ อา อาน

เช่น โสโณ, สฺวาโน, สุวาโน, สุโน, สุนโข, สุโณ, สา, สาโน = สุน สิ

๖๔๘:๖๖๔. ตรุณสฺส สุสุ จ.

อาเทศ ตรุณ ศัพท์ เป็น สุสุ

เช่น สุสุ = ตรุณ สิ

๖๔๙:๖๖๕. ยุวสฺสุวสฺสุววานุนูนา.

อาเทศ อุว ของ ยุว เป็น อุว อุวาน อุน อูน

เช่น ยุวา, ยุวาโน, ยุโน, ยูโน = ยุว สิ

๖๕๐:๖๕๑. กาเล วตฺตมานาตีเต ณฺวาทโย.

ลง ณุ ปัจจัยเป็นต้น หลังจากธาตุอันเป็นไปในอดีตกาล

เช่น การุ = กร ณุ สิ

ภูตํ = ภู ต สิ

๖๕๑:๖๔๗. ภวิสฺสติ คมาทีหิ ณีฆิณฺ.

ลง ณี และ ฆิณฺ ปัจจัย หลังจาก คมุ ธาตุเป็นต้นในอนาคตกาล

เช่น คามี = คมุ ณี สิ

คามิ = คมุ ฆิณฺ สิ

๖๕๒:๖๔๘. กิริยายํ ณฺวุตโว.

เมื่อมีอรรถของกิริยา ลง ณฺวุ และ ตุ ปัจจัย หลังจาก ธาตุ ในอนาคตกาล

เช่น การโก = กร ณฺวุ สิ

กตฺตา = กร ตุ สิ

178

๖๕๓:๓๐๖. ภาววาจิมฺหิ จตุตฺถี.

ลงจตุตถีวิภัตติ ในอรรถภาวะ ในอนาคตกาล

เช่น ปากาย วชติ. โภคาย วชติ.

๖๕๔:๖๔๙. กมฺมนิ โณ.

เมื่อมีกรรมเป็นอุปบท ลง ณ ปัจจัย หลังจากธาตุ ในอนาคตกาล

เช่น	นครกาโร	=	นคร กร ณ สิ
	สาลิลาโว	=	สาลิ ลู ณ สิ

๖๕๕:๖๕๐. เสเส สฺสํนฺตุมานานา.

เมื่อมีกรรมเป็นอุปบท ลง สฺสํ นฺตุ มาน อาน ปัจจัย ในอรรถเสสะ ในอนาคตกาล

เช่น	กริสฺสํ	=	กร โอ อิ สฺสํ (สฺสนฺตุ) สิ
	กโรนฺโต	=	กร โอ นฺตุ สิ
	กุรุมาโน	=	กร โอ มาน สิ
	กราโน	=	กร โอ อาน สิ

๖๕๖:๖๖๖. ฉทาทีหิ ต-ตฺรณฺ.

ลง ต และ ตฺรณฺ ปัจจัย หลังจาก ฉท ธาตุเป็นต้น

เช่น	ฉตฺตํ	=	ฉท ต สิ
	ฉตฺรํ	=	ฉท ตฺรณฺ สิ

๖๕๗:๖๖๗. วทาทีหิ ณิตฺโต คเณ.

ลง ณิตฺต ปัจจัยหลังจาก วท ธาตุเป็นต้น ในอรรถหมู่

เช่น	วาทิตฺตํ	=	วท ณิตฺต สิ
	จาริตฺตํ	=	จร ณิตฺต สิ

๖๕๘:๖๖๘. มิทาทีหิ ตฺติติโย.

ลง ตฺติ และ ติ ปัจจัยหลังจาก มิท ธาตุเป็นต้น

เช่น เมตฺติ = มิท ตฺติ สิ
ธาติ = ธา ติ สิ

๖๕๙:๖๖๙. อุสุรนฺชทํสานํ ทํสสฺส ทฑฺโฒ ฒจา จ.

อาเทศ ทํส ธาตุ เป็น ทฑฺฒ, และลง ฒ จ ปัจจัย หลังจาก อุสุ และ รนฺช ธาตุ

เช่น ทฑฺฒํ = ทํส กฺวิ สิ
อุฑฺโฒ = อุสุ ฒ สิ
รฏฺจํ = รนฺช จ สิ

๖๖๐:๖๗๐. สูวุสานมูวุสานมโต โถ จ.

อาเทศ อู อุ อส ของ สู วุ อส ธาตุ เป็น อตฺ, และลง ถ ปัจจัย

เช่น สตฺถํ = สู ถ สิ
วตฺถํ = วุ ถ สิ
อตฺโถ = อส ถ สิ

๖๖๑:๖๗๑. รนฺชุทาทีหิ ธทิทฺทกิรา กฺวจิ ชทโลโป จ.

ลง ธ ท อิทฺท ก และ อิร ปัจจัย หลังจาก รนฺช อุทิ ธาตุเป็นต้น, และลบ ช ท สุดท้ายธาตุบ้าง

เช่น รนฺธํ = รนฺช ธ สิ
สมุทฺโท = สํ อุทิ ท สิ
ทลิทฺโท = ทล อิทฺท สิ
สุกฺกํ = สุส (สุจ) ก สิ
วชิรํ = วช อิร สิ

๖๖๒:๖๗๒. ปฏิโต หิสฺส เหรณฺ-หีรณฺ.

อาเทศ หิ ธาตุที่อยู่หลังจาก ปฏิ เป็น เหรณฺ หีรณฺ

เช่น ปาฏิเหรํ, ปาฏิหีรํ = ปฏิ หิ กฺวิ สิ

๖๖๓:๖๗๓. กฑฺยาทีหิ โก.

ลง ก ปัจจัย หลังจาก กฑิ ธาตุเป็นต้น

เช่น กณฺโฑ = กฑิ ํ (นิคหิต) ก สิ

๖๖๔:๖๗๔. ขาทามคมานํ ขนฺธนฺธคนฺธา.

อาเทศ ขาท อม คมุ ธาตุ เป็น ขนฺธ อนฺธ คนฺธ และลง ก ปัจจัย

เช่น ขนฺโธ ขนฺธโก = ขาท ก สิ

อนฺโธ อนฺธโก = อม ก สิ

คนฺโธ คนฺธโก = คมุ ก สิ

๖๖๕:๖๗๕. ปฏาทีหฺยลํ.

ลง อล ปัจจัย หลังจาก ปฏ ธาตุเป็นต้น

เช่น ปฏลํ = ปฏ อล สิ

กลลํ = กล อล สิ

๖๖๖:๖๗๖. ปุถสฺส ปุถุปถาโม วา.

อาเทศ ปุถ ธาตุ เป็น ปุถุ ปถ และลง อม ปัจจัยบ้าง

เช่น ปุถวี, ปถวี, ปธวี = ปุถ กฺวิ สิ

ปถโม = ปุถ อม สิ

๖๖๗:๖๗๗. สสฺวาทีหิ ตุทโว.

ลง ตุ และ ทุ ปัจจัย หลังจาก สสุ ธาตุเป็นต้น

เช่น สตฺตุ = สสุ ตุ สิ

ทฑฺฒุ = ทท ทุ สิ

๖๖๘:๖๗๘. จฺยาทีหิ อีวโร.

ลง อีวร ปัจจัย หลังจาก จิ ธาตุเป็นต้น

เช่น จีวรํ = จี อีวร สิ

ปีวโร = ปา อีวร สิ

๖๖๙:๖๗๙. มุนาทีหิ จิ.

ลง อิ ปัจจัย หลังจาก มุน ธาตุเป็นต้น

เช่น มุนิ = มุน อิ สิ

ยติ = ยต อิ สิ

๖๗๐:๖๘๐. วิทาทีหฺยูโร.

ลง อูร ปัจจัย หลังจาก วิท ธาตุเป็นต้น

เช่น วิทูโร = วิท อูร สิ

สินฺทูโร = สิท อูร สิ

๖๗๑:๖๘๑. หนาทีหิ ณุนุตโว.

ลง ณุ นุ ตุ ปัจจัย หลังจาก หน ธาตุเป็นต้น

เช่น หณุ = หน ณุ สิ

เวนุ = เว นุ สิ

ธาตุ = ธา ตุ สิ

๖๗๒:๖๘๒. กุฏาทีหิ โจ.

ลง จ ปัจจัย หลังจาก กุฏ ธาตุเป็นต้น

เช่น กุฏฺโจ = กุฏ จ สิ

โกฏฺโจ = กุส จ สิ

๖๗๓:๖๘๓. มนุปูรสุณาทีหิ อุสฺสนุสิสา.

ลง อุสฺส นุส อิส ปัจจัย หลังจาก มนุ ปูร สุณ ธาตุ เป็นต้น

เช่น	มนุสฺโส	=	มนุ อุสฺส สิ
	มานุโส	=	มนุ นุส สิ
	ปุริโส	=	ปูร อิส สิ
	สุณิสา	=	สุณ อิส สิ

อิติ กิพฺพิธานกปฺเป อุณาทิกปฺโป ฉฏฺโฐ กณฺโฑ.

อุณาทิกัณฑ์ที่ ๖ ในหมวดกิพพิธาน จบ

อุณาทิสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

สูตรในอุณาทิกัณฑ์ จบ

สุตฺตสงฺคหคาถา

สนฺธิมฺหิ เอกปญฺญาสํ นามมฺหิ ทฺวิสตํ ภเว
อูนวีสาธิกญฺเจว การเก ปญฺจตาลีสํ
สมาเส อฏฺฐวีสญฺจ ทฺวาสฏฺฐิ ตทฺธิเต มตํ
อฏฺฐารสสตาขฺยาเต กิเต สุตฺตสตํ ภเว
อุณาทิมฺหิ จ ปญฺญาสํ สุตฺตเภทํ ปกาสิตํ.
(การิกาคนฺถ)

จำนวนสูตรที่ท่านแสดงไว้ในแต่ละกัณฑ์ ดังนี้

๑.	ในสนธิกัณฑ์	มี	๕๑	สูตร
๒.	ในนามกัณฑ์	มี	๒๑๙	สูตร
๓.	ในการกกัณฑ์	มี	๔๕	สูตร
๔.	ในสมาสกัณฑ์	มี	๒๘	สูตร
๕.	ในตัทธิตกัณฑ์	มี	๖๒	สูตร
๖.	ในอาขฺยาตกัณฑ์	มี	๑๑๘	สูตร
๗.	ในกิพพิธานกัณฑ์	มี	๑๐๐	สูตร
๘.	ในอุณาทิกัณฑ์	มี	๕๐	สูตร

กจฺจายนสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

กัจจายนสูตร จบบริบูรณ์

ราชาบาลี

สุตฺตํ ธาตุ คโณ ณฺวาทิ นามลิงฺคานุสาสนํ
ยสฺส ติฏฺจติ ชิวฺหคฺเค ส พฺยากรณเกสรี.

(โมคฺคลฺลานปญฺจิกา)

อันว่าสูตรธาตุแล ปทมาลา
ปัจจยานามลิงค์ วินิจฉัย
เมื่อตั้งอยู่ปลายลิ้น ถิ่นผู้ใด
ผู้นั้นใช่ราชา ป่าบาลี